

REPERTORIU NAȚIONAL DE PATRIMONIU CULTURAL
IMATERIAL. I = RÉPERTOIRE NATIONAL DU
PATRIMOINE CULTUREL IMMATÉRIEL. I

Senior coordonator: Virgil Ștefan Nițulescu
Îngrijirea ediției: Irina Balotescu
Traducere în limba franceză: Cristiana-Monica Papahagi
Echivalențe în aromână: Iulia Wișoșenschi

Coordonatorul volumului: acad. Sabina Ispas

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial

Patrimoniul cultural imaterial din România. Repertoriu I = Patrimoine
Culturel Immatériel de Roumanie / Comisia Națională pentru Salvagardarea
Patrimoniului Cultural Imaterial. — București : CIMEC, 2009.
ISBN 978-973-7930-23-1

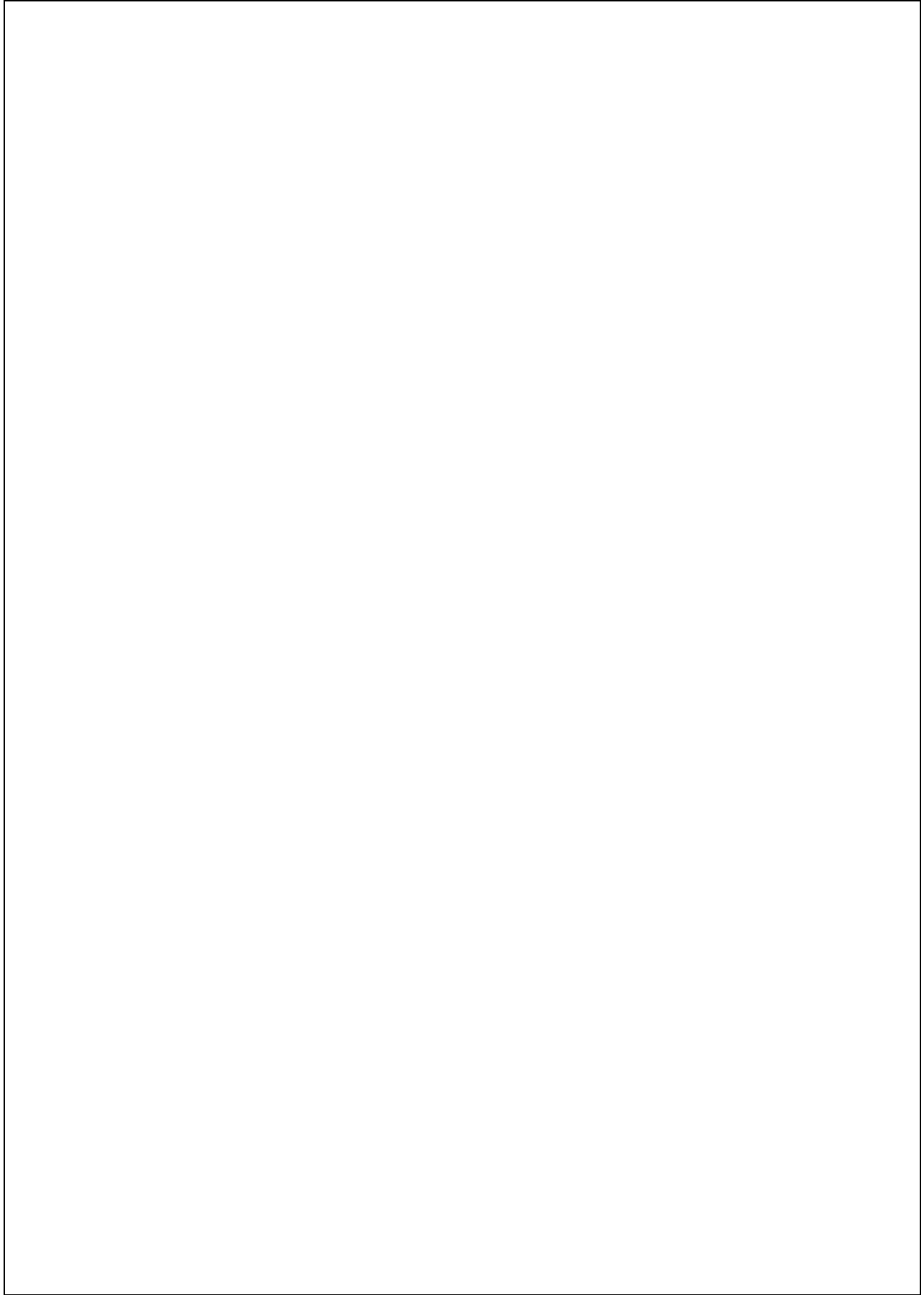
redactor: ALEXANDRA ARDELEA
tehoredactor: SOFIA MORAR
coperta: DAN STANCIU

Bun de tipar: 30.09.2009

**MINISTERUL CULTURII,
CULTELOR ȘI PATRIMONIULUI NAȚIONAL
COMISIA NAȚIONALĂ PENTRU SALVGARDAREA
PATRIMONIULUI CULTURAL IMATERIAL**

**PATRIMONIUL CULTURAL
IMATERIAL DIN ROMÂNIA.
REPERTORIU I**

**CIMEC - Institutul de Memorie Culturală
București, 2009**

Autorii/Les auteurs

Capitolul 1. Forme de artă a cuvântului și expresii verbale tradiționale / Formes de l'art du récit et expressions orales traditionnelles

Prof.univ.dr. Nicolae Constantinescu - Universitatea din București /
Université de Bucarest

Lect.univ.dr. Ioana Ruxandra Fruntelată - Universitatea din București /
Université de Bucarest

Capitolul 2. Folclor muzical / Musique folklorique

Cercetător științific dr. Marian Lupașcu - Institutul de Etnografie și Folclor
„Constantin Brăiloiu” / Institut d'ethnographie et de folklore
«Constantin Brăiloiu»

Capitolul 3. Folclor coregrafic / Danse folklorique

Prof.univ.dr. Zamfir Dejeu - Academia de Muzică „Gheorghe Dima”, Cluj-
Napoca / Académie de musique «Gheorghe Dima» de Cluj-Napoca

Capitolul 4. Jocuri de copii și tineret / Jeux d'enfants et d'adolescents

Prof.univ.dr. Nicolae Constantinescu - Universitatea din București /
Université de Bucarest

Cercetător științific dr. Sabina Ispas, membru corespondent al Academiei
Române - Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” /
Institut d'ethnographie et de folklore «Constantin Brăiloiu»

Capitolul 5. Sărbători, obiceiuri și ritualuri / Fêtes, rituels et traditions

Prof.univ.dr. Otilia Hedeșan - Universitatea de Vest, Timișoara / Université
de Timișoara

Conf.univ.dr. Doina Ișfănoni - Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” /
Musée national du village «Dimitrie Gusti»

Capitolul 6. Practici tradiționale de prevenire, combatere și vindecare a bolilor / Médecine traditionnelle: pratiques de prévention, de traitement et de guérison

Prof.univ.dr. Ilie Moise - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu / Université
«Lucian Blaga» de Sibiu

Capitolul 7. Meșteșuguri artistice / Les métiers artistiques traditionnels

Cercetător științific dr. Corina Mihăescu - Muzeul Național al Satului

„Dimitrie Gusti” / Musée national du village «Dimitrie Gusti»

Cercetător științific dr. Steluța Pârâu - Institutul de Cercetări Eco-Muzeale -

Muzeul de Etnografie și Artă Populară Tulcea / Institut et musée

d'ethnographie et d'art populaire de Tulcea

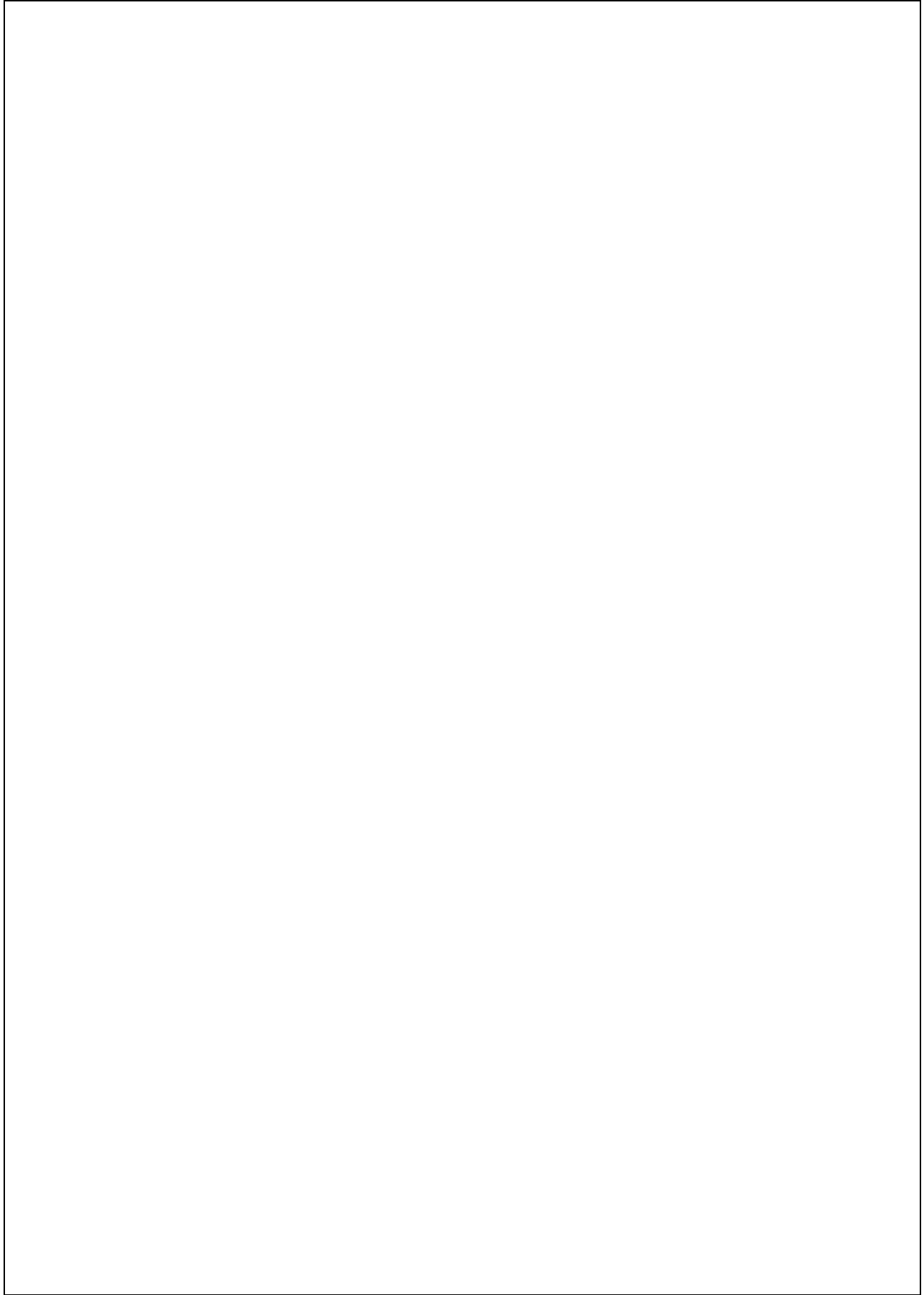
Capitolul 8. Alimentație tradițională / Cuisine traditionnelle

Conf.univ.dr. Narcisa Alexandra Știucă - Universitatea din București /

Université de Bucarest

CUPRINS

Cuvânt introductiv	1
Argument	3
Forme de artă a cuvântului și expresii verbale tradiționale	9
Folclor muzical	21
Folclor coregrafic	31
Jocuri de copii și tineret	63
Sărbători, obiceiuri și ritualuri	73
Practici tradiționale de prevenire, combatere și vindecare a bolilor	89
Meșteșuguri artistice	97
Alimentație tradițională	131
Bibliografie generală	147
Avant propos	157
Introduction	159
Note du traducteur	164
Formes de l'art du récit et expressions orales traditionnelles	165
Musique folklorique	179
Danse folklorique	189
Jeux d'enfants et d'adolescents	225
Fêtes, rites et traditions	235
Médecine traditionnelle: pratiques de prévention, de traitement et de guérison des maladies	253
Les métiers artistiques traditionnels	261
Cuisine traditionnelle	295
Bibliographie générale	311
Ilustrații/Illustrations	323

Cuvânt introductiv

Ne aflăm, odată cu publicarea prezentului *Repertoriu* național de patrimoniu cultural imaterial, în fața unui fapt esențial pentru spațiul culturii române actuale. Termenul de Inventar, ales inițial pentru această lucrare, trimite, de obicei, la ideea unui drum închis, la un document strict oficial; nu este, însă, cazul aici și vom arăta pe scurt care sunt motivele. Este vorba, în primul rând, de o realizare cu totul nouă, din punct de vedere istoric, iar prin aceasta reprezintă un gest pregnant, aproape o urgență firească într-un timp al urgențelor nu întotdeauna reale și în acord cu transformările care se produc, interdependent, în zonele socialului, mentalului, tradiției. Publicarea *Repertoriului* este o realizare majoră nu numai prin aceea că stabilește profilul unui câmp de repere, ci și pentru că, prin el, tradiția se prezintă ca un fenomen viu și inspirator, iar nu drept un sistem opac, împietrit, clasificat definitiv. România se racordează, în acest fel, la demersurile pe care UNESCO le-a întreprins în ultimii ani pentru salvagardarea patrimoniului mondial și, în cazul de față, a patrimoniului cultural imaterial care, prin natura sa, solicită strategii ce nu implică doar spațiul fizic, ci înaintea în straturile profunde ale manifestărilor umane, confruntându-se cu dispariția unor comportamente, a unor mentalități și, implicit, a formelor pe care acestea le-au generat. Devine, astfel, o necesitate firească, nu doar inventarierea elementelor care constituie ansamblul de limbaje al unei lumi întregi, ci și ordonarea acestora, astfel încât să devină posibilă înscrierea axiologică a patrimoniului imaterial într-un spațiu și timp al valorilor adesea relative, lipsite de componenta reper.

Avem în față un demers finalizat printr-un volum cu valoare de document, posibil prin unificarea eforturilor și viziunilor unei serii de specialiști, membri ai Comisiei Naționale pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial. Experiența lor plurivalentă a făcut posibilă acoperirea unei arii care, fără a se pretinde exhaustivă în mod definitiv și exclusiv, este reprezentativă și constituie, în același timp, un bun reper bibliografic. Materialul prezentului volum dovedește un intens efort de ordonare și cercetare a elementelor patrimoniale din domeniile culturii imateriale, efort dus la bun sfârșit și prin implicarea organismelor abilitate, în acest sens, pe teritoriul României, iar concepția *Repertoriului* vine în urma unui șir de participări la reuniunile internaționale cu subiecte majore legate de salvagardarea patrimoniului imaterial, reuniuni organizate de către UNESCO, dublate de analiza obiectivă a individualității culturii și tradiției românești și a direcțiilor și imperativelor ei actuale.

Volumul de față, primul dintr-o serie de trei tomuri proiectate a reflecta realitatea patrimoniului românesc, atestă o reală preocupare pentru păstrarea unui teren de siguranță în supraviețuirea faptelor de patrimoniu cultural imaterial. În acest sens, pe lângă un angajament al României față de comunitatea internațională și față de sine, *Repertoriul* însuși reprezintă o importantă – sperăm – măsură de conservare și începutul unui proces care solicită nu doar inițiative, ci și intense acțiuni de cercetare, de implicare atât a comunității, cât și a societății și organismelor sale; solicită o schimbare de concepție, de educație, dar face apel și la activarea unei facultăți puțin exersate la noi, anume conștiința apartenenței, căutării, refacerii identitare. Sperăm, în acest sens, că acest demers va fi un punct de plecare și un instrument de lucru eficace într-un timp al transformărilor, al permanentei nevoi de investigație, de regenerare continuă a cadrelor de supraviețuire a valorii.

Nu în ultimul rând, nu ni se pare lipsit de importanță faptul că se creează un raport benefic între conținutul științific și subtilitatea, uneori frustă, ce caracterizează elementele de patrimoniu imaterial, raport ce capătă o expresivitate *sui generis*, numai rareori prezentă în textele de specialitate. Volumul reprezintă coagularea interioară a rigurozității criteriilor, repartiția clară a domeniilor, istoricul elementelor și bibliografiile de specialitate, toate conturând un demers intelectual, ce implică nu doar instituția Ministerului Culturii și Cultelor, ci și instituții de rang academic și universitar, organisme culturale și de cercetare din România (muzee, centre de cultură, biblioteci), așa cum este Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, deținător al uneia dintre cele mai importante arhive din Europa.

Elaborarea lucrării de față constituie, așadar, dovada preocupării Statului român, a instituțiilor de specialitate și a specialiștilor din domeniile patrimoniului cultural imaterial, de a marca un stadiu necesar identificării patrimoniului românesc într-un context ale cărui tendințe se îndreaptă spre uniformizare. Credem, prin urmare, că spiritul și corpul tradițiilor românești se constituie într-un organism viu, pulsabil și personal, a cărui supraviețuire și transmitere depind, în mare parte, de tendințele valorice ale generației contemporane.

Dr. Virgil Ștefan NIȚULESCU,
Secretar general, Ministerul Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național

Argument¹

În Lecția de deschidere ținută la Facultatea de Litere a Universității din București, în data de 9 noiembrie 1909, în urmă cu aproape o sută de ani, prof. Ovid Densusianu, renumitul filolog și folclorist, totodată, atrăgea atenția asupra faptului că un popor „nu trăiește numai din ce moștenește, ci și din ce adaugă pe fiecare zi în sufletul lui”. De aceea cercetătorul „trebuie să cuprindă în câmpul lui de observațiune și actualitatea și trecutul [...] pentru că nimic nu poate fi pătruns în toate tainele lui dacă e izolat în timp, ca și în spațiu. [...] nu trebuie să uităm că imaginația poporului nu rămâne inactivă, e stimulată mereu de ce se întâmplă în anumite împrejurări”. Actualitatea observațiilor acestora este cu atât mai evidentă în societatea în care trăim, în epoca postindustrială, când apar adevărate mutații în modelele culturale care ordonează și dirijează existența oamenilor, în primul deceniu al mileniului al treilea. Din rândurile de mai sus se pot descifra, cu ușurință, cele două viziuni referitoare la perspectivele și, implicit, metodologiile care pot fi folosite în studiul culturilor tradiționale. Cea dintâi, care are prioritate în ordinea abordării fenomenelor, privește cultura tradițională și mijloacele prin care aceasta funcționează ca un grupaj de „supraviețuiri” – forme, imagini, sensuri, structuri rituale prezente în sistemul activ al culturilor orale, ale unui popor sau ale unor grupuri de popoare, fragmente considerate, adesea, anacronice, față de solicitările lumii moderne. Ca urmare a acestei perspective, culegerea, publicarea, conservarea fenomenelor se fac sub presiunea „etnologiei de urgență” al cărei comandament principal este salvarea formelor de expresie a folclorului, reprezentative pentru creativitatea umană, care sunt pe cale de a intra în fondul pasiv. (Folosim termenul *folclor* în accepțiunea sa tehnică, și includem aici întreaga cultură spirituală a unei comunități, cu circulație dominant orală, în care, alături de literatură, muzică, dans, credințe, obiceiuri, etnoiastră, norme juridice, reguli de comportament, se află și forma verbalizată a științei populare privind ocupațiile, meșteșugurile, organizarea spațiului, tehnici de construcție etc. Specialiștii din România au folosit termenul și în accepția restrânsă, referindu-se la creația spirituală, tradițională și contemporană, exprimată în literatura, muzica și jocul popular. În alte părți ale Europei, folclorul este asimilat, preponderent, spectacolului sau festivalului în care sunt valorificate textele tradiționale literar, muzical și coreic.) În elaborarea prezentului repertoriu de teme și

¹ Ideile prezentate în acest *argument* sunt dezvoltate în volumul *Cultură orală și informație transculturală*, București, Editura Academiei Române, 2003.

termeni s-a folosit accepțiunea lărgită a termenului folclor, cea apropiată de sensul inițial, cel care în a doua jumătate a secolului al XIX-lea semnifica „știința populară”. „Folclorul este un sistem tradițional interpersonal de cunoaștere” care „se manifestă atunci când se transmite informație inclusă în setul de cunoștințe colectiv și în cel expresiv, prin actul singular al interpretării.” (Ispas, 2003, p. 23).

Cea de a doua viziune referitoare la perspectiva din care trebuie înțeleasă și abordată, pentru studiu, cultura orală tradițională (profundă, intangibilă) pornește de la premisa că ne aflăm în fața unui fenomen activ, un proces cu o dinamică determinată de contexte diverse: istoric, social, politic etc. în care acționează două forțe: cea tradițională și cea inovatoare. Prima este legată de existența, de-a lungul istoriei și în istorie, a acelor structuri și forme de expresie din etape anterioare care sunt păstrate atunci când condițiile concrete o cer, la care se adaugă elemente noi, când acestea sunt necesare. În tipul de relație stabilit între tradiție și inovație se manifestă dinamica fenomenului folcloric, calitatea acestui segment al culturii, universal atestat, de a fi „cultură vie”, care poate evolua, se îmbogățește și se perfecționează. Cultura aceasta profundă este organizată sistemic și în cadrul dinamicilor interne schimbările nu au loc haotic sau întâmplător. De aceea acea parte care aparține tradiției și este supusă statornic șocurilor inovatoare se cade a fi conservată, ea reprezentând o sinteză culturală pentru una sau mai multe etape istorice determinante din existența unui grup (etnic, socio-profesional, de vârstă, gen etc.).

Identitatea unei societăți se definește, între altele, prin simbolurile principale recunoscute și acceptate de către membrii ei, credințe, tradiții, norme care dau un sens existenței lor laolaltă, îi ajută să se recunoască într-o masă de indivizi și să împărtășească un destin comun. „Folclorul exprimă identitatea culturală a grupurilor familial, ocupațional, religios, etnic, zonal etc.” Fenomenul despre care scriem este de esență genuină și îl diferențiem de „folclorul bun de consum”, cel exploatat în spectacol, festival, turism sau comerț.

Interesul pentru cunoașterea și consemnarea fenomenului folcloric în România, manifestat constant, urmând o traiectorie ascendentă și în consens cu direcțiile similare europene, datează din secolul al XVIII-lea. După o perioadă de efervescență, de multe ori cu accente romantice, care a marcat întregul secol al XIX-lea, în ultima sută de ani a celui de al doilea mileniu s-a realizat o instituționalizare a preocupărilor din domeniile etnologice: s-au întemeiat, în marile centre culturale ale României, arhive multimedia de folclor și etnografie, muzee etnografice, în cadrul universităților au luat ființă catedre de folclor și etnografie, pe lângă Academia Română s-au dezvoltat institute de cercetare, iar ministerele abilitate cu gestionarea culturii au dezvoltat rețele locale și zonale în sarcina cărora se află derularea strategiilor legate de cultura populară. Pornind de la rezultatele cercetărilor

desfășurate în România, în cadrul diverselor discipline etnologice, de-a lungul unui interval ce depășește un secol și jumătate, au fost stabilite categoriile culturii tradiționale orale care au stat la baza redactării prezentului *Repertoriu*.

Dacă pentru cercetător tehnologiile moderne sunt un aliat, pentru modelul „tradițional” acestea sunt elemente de „agresiune”; cultura „industrializată”, mai ales cea transmisă prin mass-media audio-vizuală „erodează” folclorul și dă naștere unor noi stereotipii.

Fenomenul mondializării sau globalizării culturale este mult discutat și disputat în zilele noastre, dar nu trebuie să pierdem din vedere că mișcarea, dacă nu este haotică, atrage după sine progresul, dacă factorii responsabili acționează atent și cu abilitate. „Folclorul are astăzi repere de modelare transcontinentale și transculturale”. O comunitate folclorică utilizează, adaptează și, ulterior, abandonează bunurile culturale numai în măsura în care acestea îi sunt necesare sau nu, într-un anume moment al evoluției sale. În acest cadru se manifestă relația dintre individ – cultura lui – cultura grupurilor „mici” – informația planetară și tot în acest context, la momentul potrivit, trebuie să acționeze organisme ale căroră le revine responsabilitatea identificării și conservării bunurilor culturale pe calea a fi eliminate din viața zilnică a indivizilor. Conservarea trebuie făcută la nivelul sistemului de valori, a componentelor „sistemului de sisteme” care este folclorul, nu la nivel individual, ci prin indivizi reprezentativi.

„Toate societățile își creează o imagine a trecutului în cadrul unui proces care are ca scop actualizarea acestuia prin deschiderea spre noile generații care trebuie să se regăsească în acel proces istoric. Ne aflăm în fața unei restructurări, a reformulărilor, revalorizărilor și resistematisărilor datelor și valorilor care alcătuiesc existența, sub toate aspectele ei, prin care se identifică un grup uman, un segment de populație, după normative comune, acceptate din interior și din exterior. Datele au o funcție referențială și socială, totodată.” (Ispas, 2003, p. 75). Dintre valorile tradițiilor din diversele culturi ale planetei, cele care aparțin secțiunii „intangibile”, folclorului au o profunzime și o complexitate deosebite și sunt purtătoarele mărcilor identitare acceptate ca norme de către grupuri. Multe generații de oameni de cultură au identificat, analizat, sistematizat și transmis celor ce le-au urmat ceea ce numim, cu un termen mult prea general, *tradiție*. Am spune chiar că identificarea, evaluarea și înscrierea categoriilor culturii profunde în setul identitar de referință este o acțiune conștientă a intelectualilor, oferta de valoare selectată și propusă de savanți, validată, acceptată și însușită de grup, într-o acțiune liber consimțită. Astfel se determină și se definesc acele categorii de valori care alcătuiesc o parte a patrimoniului cultural, un inventar de obiecte și structuri imateriale cărora comunitățile le acordă importanță și cu care se identifică, făcând referire la circumstanțele apariției lor și la semnificațiile acestora. Patrimoniul este

strâns legat de memoria colectivă în calitatea lui de reper identitar. În *Les niveaux d'interprétation et d'application de la notion de patrimoine culturel* (în *Parcours anthropologiques*, Université Lumière, Lyon 1, 2001) Gabor Sonkoly definește patrimoniul drept un inventar de obiecte sau de entități imateriale simbolizate prin obiecte, cărora comunitatea le acordă importanță. Colectate, inventariate, cercetate, ele sunt expuse publicului, conservate și restaurate de către instituții abilitate și, dacă este necesar, descifrate și dezvăluite codurile lor secrete. Prin acest demers, conținutul original de îmbogățește cu un element nou: interpretarea pe care o fac instituțiile care preiau obiectul în posesie. Astfel, patrimoniul se atașează memoriei colective, obiect și interpretare, făcând parte integrantă din identitatea care l-a cercetat, redescoperit, conservat (cf. *op. cit.* p. 75). Pornind de la conceptul de patrimoniu material, care a premers cu mult pe cel referitor la patrimoniul intangibil sau imaterial, organisme interesate de păstrarea valorilor culturii umanității, printre cele mai active fiind UNESCO, au declanșat programe și proiecte la care s-au angajat numeroase țări, răspândite pe toate continentele. România a aderat la aceste programe și astfel prin Legea nr. 410/2005 a dat acceptul pentru Convenția de salvagardare a patrimoniului cultural imaterial de la Paris, din 2003, pentru ca prin Legea nr. 26/2008, Parlamentul României să fixeze „cadru general necesar pentru identificarea, documentarea, cercetarea, protejarea, conservarea, promovarea, punerea în valoare, transmiterea elementelor patrimoniului cultural imaterial, caracteristică definitorie a comunităților umane, ca factor de coeziune socială și de dezvoltare economică”. Drept urmare, prin Ordinul nr. 2236 din 12 aprilie 2008, s-a stabilit organizarea, funcționarea și atribuțiile Comisiei Naționale pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial. În componența acestui organism au fost numiți specialiști din cercetarea academică, învățământul superior, cercetarea muzeală care și-au propus, într-o primă etapă, să identifice și să stabilească domeniile care trebuie să fie conținute în categoria bunurilor patrimoniale intangibile. Dată fiind diversitatea și complexitatea culturii tradiționale, care acoperă mai toate registrele existenței umane și a relațiilor ei cu lumea înconjurătoare, cosmosul și transcendentul, s-a hotărât ca acest *Repertoriu* național de patrimoniu cultural intangibil să fie structurat în capitole tematice și împărțit în trei volume. Cel dintâi acoperă domeniul dominant spiritual, forme de artă a cuvântului și expresii verbale tradiționale, folclor muzical, folclor coregrafic, jocuri de copii și tineret, sărbători, obiceiuri, ritualuri, practici tradiționale de prevenire, combatere și vindecare a bolilor, meșteșuguri artistice, alimentația tradițională, limba. Volumul al doilea urmează să conțină capitolele consacrate ocupațiilor, meșteșugurilor, tehnicilor de construcție, metrologiei etc. În cel de al treilea volum vor fi publicate capitole tematice care vor prezenta patrimoniul intangibil al comunităților minoritare din România. (Unele referiri sunt

făcute și în prezentul volum, numai acolo unde autorii capitolului respectiv au considerat necesar.) Ultimul volum va conține și un indice explicativ de cuvinte.

S-au avut în vedere fenomenele care se află deja în fondul pasiv de bunuri culturale și pot fi restituite comunităților prin programe speciale, cele care se află la „limita supraviețuirii” și cele care sunt încă vii în comunitățile practice. *Repertoriul* este o formă deschisă, căreia i se pot aduce completări de câte ori evidența o cere. De aceea s-a procedat la alcătuirea subsolurilor. Acolo unde a fost posibil, s-a alcătuit și un glosar de termeni în dialectul aromân.

„În actualul moment istoric, când continentul european, poate chiar întreaga planetă, participă la elaborarea unor modele comune pentru cultura viitorului, credem că este obligatoriu să reformulăm, pentru actualizare, valorile culturii profunde, imateriale, să le protejăm, să le conservăm și mai ales să le facem cunoscute, într-un sistem modern și deschis. Totodată, credem că ar trebui să ne preocupe „oferta de embleme” pe care trebuie să o facă patrimoniului cultural continental cultura românească, tradițională și actuală” (Ispas, 2003, p. 79).

Sabina ISPAS

Forme de artă a cuvântului și expresii verbale tradiționale

Am preferat pentru această secțiune a patrimoniului cultural imaterial românesc denumirea *Forme de artă a cuvântului și expresii verbale tradiționale* în loc de sintagma *Folclor literar*, mai des utilizată în bibliografia românească de specialitate, pentru că ne referim, deopotrivă, la expresiile poetice orale (basme, legende, orații etc.) și la expresiile orale care nu au neapărat valențe estetice (poetice), dar reprezintă documente valoroase pentru înțelegerea sistemului culturii populare românești (credințe și superstiții, relatări referitoare la reprezentări mitice autohtone etc.).

La alcătuirea listei pentru această secțiune, am luat în considerare următoarele criterii:

- a) criteriul funcțional (ex.: texte rituale, texte nerituale);
- b) subcriteriul contextual (ex.: texte rituale calendaristice, texte rituale familiale);
- c) subcriteriul de gen literar (ex.: texte nerituale epice, texte nerituale lirice);
- d) subcriteriul modalității de expresie (ex.: texte nerituale epice în versuri, texte nerituale epice în proză).

De asemenea, am ținut cont de faptul că, în conformitate cu Legea nr. 26/29.02.2008, art. 15 și art. 12 (2), Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial trebuie să alcătuiască trei liste pentru Repertoriul național: 1) lista elementelor de patrimoniu cultural imaterial dispărute, 2) lista elementelor de patrimoniu cultural imaterial în pericol de dispariție și 3) lista elementelor de patrimoniu cultural imaterial vii. Întrucât nu avem suficiente informații de teren pentru a atesta cu certitudine starea de viabilitate a tuturor elementelor incluse pe listă, prezentăm mai jos o singură listă, urmând ca marcarea grafică a stării de viabilitate să fie realizată după confruntarea cu situația de teren, prin intermediul rețelei naționale a instituțiilor cu expertiză în domeniul patrimoniului cultural imaterial.

Pentru că lista națională a patrimoniului cultural imaterial trebuie să respecte caracterul sincretic și contextual al elementelor de cultură populară tradițională, am introdus corelațiile cu listele celorlalte secțiuni ale patrimoniului cultural imaterial, desemnate prin sigle adoptate de comun acord de membrii comisiei.

Am inclus în această secțiune și teatrul de păpuși, care nu este exclusiv o formă de artă verbală, dar conține și elemente de artă a cuvântului, neputând fi încadrat mai corect într-o altă secțiune a

patrimoniului cultural imaterial.

Lista pe care o propunem este o listă deschisă, care poate fi revizuită și completată în funcție de sursele documentare și de realitatea terenului. Specificările pe care le facem în cele 52 de note de subsol nu epuizează totalitatea elementelor de patrimoniu cultural imaterial incluse într-o anumită categorie și nici nu indică o prioritate a elementelor menționate față de cele nementionate, în sensul unei ierarhii valorice. Tocmai de aceea am utilizat sintagma „și altele asemenea” la finalul majorității notelor de subsol.

Am însoțit lista acestei secțiuni de un indice de termeni specifici, explicați cât mai simplu, pentru a înlătura anumite confuzii care ar putea apărea la inventarierea patrimoniului cultural imaterial pe plan local, în spațiul românesc, dar și pentru a spori accesibilitatea listei după traducerea acesteia într-o limbă de circulație internațională. Din rațiuni de unificare de conținut a materialului din acest volum, urmează ca indicele de termeni să fie publicat într-un volum viitor.

Am anexat la listă o bibliografie specială, pe care am alcătuit-o în urma consultărilor cu membrii Comisiei Naționale pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial. Bibliografia este minimală și este completată de bibliografia generală de la sfârșitul volumului. Ne-am orientat doar către marile corpusuri și tipologii considerate ilustrative pentru domeniu în institutele de cercetare ale Academiei Române și în universități.

Lista alcătuită de noi reflectă că, în domeniul formelor de artă verbală și al expresiilor verbale tradiționale, patrimoniul cultural imaterial românesc este de o mare diversitate, conținând atât elemente comune majorității culturilor europene, cât și elemente specific balcanice și elemente de sinteză interculturală exprimate în forme artistice unice.

I. Texte rituale calendaristice

Repertoriul poetic de texte de formule rituale de Moș Ajun, colinde de copii și cântece de stea, împreună cu denumirile locale asociate acestora.¹

Repertoriul poetic de colinde propriu-zise, împreună cu denumirile locale asociate acestora.²

¹ Se interpretează în ziua de 24 decembrie: *Cu Moș Ajunul* (Muntenia), *Pițărăii* (Oltenia, Banat), *Colindeți*, *Bună dimineața* (Muntenia, Moldova), *Colindița* (Transilvania), *Colindișu* (Muntenia), *Neațălașu* (Muntenia) și altele asemenea. Prin „denumirile locale asociate acestora” vom înțelege, aici și în continuare, atât denumirile textelor propriu-zise, cât și termenii locali care se referă la contextul specific de interpretare (persoane, momente, spațiu, recuzită, modalitate de interpretare etc.).

² Se interpretează în noaptea dinspre 24 spre 25 decembrie: colinde cu tematică mitologică și urare generalizată (*cosmogonice*, *escatologice* și altele asemenea), colinde cu tematică alegorică și urare individualizată (*vânarea monstrului*, *peșitul eroic* și altele asemenea),

Repertoriul poetic de texte de urări de mulțumire pentru dar³, împreună cu denumirile locale asociate acestora.

Repertoriul poetic de texte de teatru popular ritual⁴, împreună cu denumirile locale asociate acestora.

Repertoriul poetic de texte la jocurile cu măști, împreună cu denumirile locale asociate acestora.⁵

Repertoriul poetic de texte de Plugușor al copiilor, împreună cu denumirile locale asociate acestora.⁶

Repertoriul poetic de texte de Plugușor, împreună cu denumirile locale asociate acestora.⁷

Repertoriul poetic de urări de Vasilcă, împreună cu denumirile locale asociate acestora.⁸

Repertoriul poetic de formule rituale la Semănat⁹, împreună cu denumirile locale asociate acestora.

Repertoriul poetic de urări de Sorcovă¹⁰, împreună cu denumirile locale asociate acestora.

Repertoriul poetic de urări de Bobotează, împreună cu denumirile locale asociate acestora.¹¹

colinde cu tematică religioasă creștină (*magii, nașterea lui Hristos* și altele asemenea), colinde protocolare (*de fereastră, de ieșire din casă, de zori*).

³ Se interpretează după ce colindătorii sunt răsplătiți cu bani și alimente de gazda colindată: *Mulțămăita la colac, Alduita colacului* și altele asemenea (Transilvania).

⁴ Asociate ciclului festiv hibernal: cu tematică religioasă creștină (*Irozii* și altele asemenea), cu tematică laică (*Banda lui Jianu, Banda lui Bujor* și altele asemenea).

⁵ Se interpretează pe parcursul ciclului festiv hibernal: *Turca, Borița* (Transilvania), *Brezaia* (Muntenia), *Ursul, Căiuții* (Moldova), *Capra* (toată țara) și altele asemenea.

⁶ Se interpretează cel mai frecvent în ziua de 31 decembrie: (Moldova) și altele asemenea.

⁷ Se interpretează în noaptea dintre ani (31 decembrie-1 ianuarie) sau pe 1 ianuarie: *Plugul, Plugul mare, Cu buhaiul* (Moldova) și altele asemenea.

⁸ Se interpretează în ziua de 1 ianuarie.

⁹ Se interpretează în dimineața zilei de 1 ianuarie.

¹⁰ Interpretate de copii în dimineața zilei de 1 ianuarie.

¹¹ Se interpretează în ziua de 6 ianuarie: *Chiraleisa, Ciuraleisa, Țuraleisa* și altele asemenea.

Repertoriul poetic de formule rituale la Strigatul peste sat, împreună cu denumirile locale asociate acestora.¹²

Repertoriul poetic de texte de *Lăzărel*, împreună cu denumirile locale asociate acestora.¹³

Repertoriul poetic de texte și formule rituale din ciclul festiv pascal, împreună cu denumirile locale asociate acestora.¹⁴

(v. *Sărbători, Folclor muzical, Folclor coregrafic, Jocuri, Alimentație*)

II. Texte rituale ocupaționale

Repertoriul poetic de texte de invocare a ploii, împreună cu denumirile locale asociate acestora,¹⁵

Repertoriul poetic de texte de cântece de seceriș, împreună cu denumirile locale asociate acestora.¹⁶

Repertoriul de formule la obiceiuri ocupaționale, împreună cu denumirile locale asociate acestora.¹⁷

(v. *Meșteșuguri, Sărbători, Alimentație*)

III. Texte rituale familiale

Repertoriul poetic de texte și formule rituale la naștere, împreună cu denumirile locale asociate acestora.¹⁸

Repertoriul de formule rituale la prinsul fraților și surorilor,

¹² Se interpretează cel mai frecvent în seara de sâmbătă, înainte de începutul Postului Paștelui: *Alimori, Alemare, Moroleuca* (Transilvania), *Oleo, moleo* (Oltenia) și altele asemenea.

¹³ Interpretate cel mai frecvent de fete în sâmbăta anterioară Duminicii Floriilor (Muntenia).

¹⁴ *Toconecele*, teatrul ritual pascal (*Mironosițele*), urarea cu *Joimărica*, teatrul ritual din cadrul obiceiului Călușului și altele asemenea.

¹⁵ Se interpretează în caz de secetă, fără dată fixă: *Caloianul, Scaloianul, Paparuda* (Muntenia), *Păpălugă, Muma ploii* (Moldova) și altele asemenea.

¹⁶ Se interpretează la încheierea seceratului grâului: *Buzduganul, Dealu Mohului, Cântecele cununii* (Transilvania) și altele asemenea.

¹⁷ Denumiri ale formării turmei de oi pentru plecarea pe munte: *Măsuratul laptelui, Împreunișul oilor, Răscol* (Transilvania) și altele asemenea.

¹⁸ Interpretate cel mai frecvent de moașa copilului nou-născut: descântece de apărare împotriva deochiului, formule cu funcția de a-i asigura nou-născutului un viitor favorabil, texte poetice (*Orația de cumetrie*, Moldova) și altele asemenea.

împreună cu denumirile locale asociate acestora.¹⁹

Repertoriul de formule rituale la nuntă, împreună cu denumirile locale asociate acestora.²⁰

Repertoriul poetic de texte de cântece rituale de nuntă, împreună cu denumirile locale asociate acestora.²¹

Repertoriul poetic de orații de nuntă, împreună cu denumirile locale asociate acestora.²²

Repertoriul poetic de strigături de nuntă, împreună cu denumirile locale asociate acestora.²³

Repertoriul de formule rituale la înmormântare, împreună cu denumirile locale asociate acestora.²⁴

Repertoriul poetic de texte de cântece rituale de înmormântare, împreună cu denumirile locale asociate acestora.²⁵

Repertoriul poetic de texte de bocete, împreună cu denumirile locale asociate acestora.²⁶

Repertoriul poetic de texte de versuri, împreună cu denumirile locale asociate acestora.²⁷

(v. *Sărbători, Folclor muzical, Folclor coregrafic, Jocuri, Alimentație*)

¹⁹ Interpretate în general primăvara, în cadrul obiceiurilor de inițiere în adolescență: *Prinsul verilor și al vărurilor* (Oltenia), *Înfărtășitul* (Maramureș) și altele asemenea.

²⁰ Formule prin care mirii își cer iertare la despărțirea de părinții fetei, formule de cerere a darului de nuntă și altele asemenea.

²¹ *Cântecul lăcății* (Bihor), *Cântecul miresei*, *La bărbieritul ginereului*, *Zorile* și altele asemenea.

²² *Orația de peșit*, *Orația schimburilor*, *Orația bradului*, *Orația de colăcărie* și altele asemenea.

²³ Strigăturile pentru socrii mari, pentru nași, strigătura la găină și altele asemenea.

²⁴ *Numărătoarea Mare* (Banat), formule rostite la mormânt, mărturia pentru căratul apei (la 40 de zile după înmormântare, Oltenia) și altele asemenea.

²⁵ *Cântecul Zorilor*, *Cântecul bradului*, *Cântecul de despărțire*, *Cântecul Mare* (Oltenia, Banat, Transilvania) și altele asemenea.

²⁶ Bocet la mamă, la tată, la frate, la soră și altele asemenea.

²⁷ (*Verș*), în Transilvania și altele asemenea.

IV. Texte rituale magice

Repertoriul poetic de descântece, împreună cu denumirile locale asociate acestora.²⁸

(v. *Vindecarea bolilor*)

V. Texte populare religios-creștine

Repertoriul poetic de cântări religios-creștine, împreună cu denumirile lor locale.²⁹

VI. Texte epice nerituale

Repertoriul poetic de texte de cântece epice, împreună cu denumirile locale asociate acestora.³⁰

Repertoriul de basme, împreună cu denumirile locale asociate acestora.³¹

Repertoriul de legende, împreună cu denumirile locale asociate acestora.³²

Repertoriul de povestiri, împreună cu denumirile locale asociate acestora.³³

Repertoriul de snoave, împreună cu denumirile locale asociate acestora.³⁴

(v. *Folclor muzical, Jocuri*)

²⁸ Descântece terapeutice: *de deochi*, *de mătrice* (durere de inimă), *de soare sec* (insolație), *de mana laptelui* (pentru vitele care nu mai dau lapte) și altele asemenea; texte magice de influențare favorabilă sau nefavorabilă a destinului: *de ursită* (pentru grăbirea căsătoriei), *de urât* (pentru ca o persoană să nu aibă succes în societate) și altele asemenea.

²⁹ Se interpretează în biserică, cu precădere în ciclul festiv pascal, dar și cu ocazia altor sărbători religioase, *Pricesne*.

³⁰ Cântece epice eroice (fantastico-mitologice, voinicești, vitejești/haiducești, ale curții feudale, istorice), cântece epice cu tematică pastorală, balade familiale (ciclurile: logodnici, părinți și copii, frați, soți, nași și fini), jurnale orale.

³¹ Basme cu animale, basme fantastice, basme nuvelistice.

³² Legende etiologice, legende mitologice, legende istorice, legende hagiografice.

³³ *Întâmplare, pățanie, amintire*: despre întâlniri cu supranaturalul (personaje mitice, strigoi), despre comori, despre experiențe traumatizante (război, deportare, colectivizare), ocupaționale (întâmplări de la vânătoare etc.) și altele asemenea.

³⁴ Snoave seriale, snoave despre alteritate (etnică, ocupațională, confesională), snoave despre defecte de caracter (prostia, lenea, beția) și altele asemenea.

VII. Arta povestitului în cultura orală tradițională

Resurse ale expresivității narative orale (formule inițiale, mediane și finale, strategii retorice specifice oralității, repertoriu stilistic și altele asemenea).

VIII. Texte lirice nerituale

Repertoriul poetic de texte de cântece lirice și doine, împreună cu denumirile locale asociate acestora.³⁵

Repertoriul poetic de strigături la joc, împreună cu denumirile locale asociate acestora.³⁶

(v. *Folclor muzical, Folclor coregrafic, Jocuri*)

IX. Texte aforistice

Repertoriul de proverbe și zicători, împreună cu denumirile locale asociate acestora.

X. Texte enigmatice

Repertoriul de ghicitori, împreună cu denumirile locale asociate acestora.

(v. *Sărbători, Jocuri*)

XI. Texte utilizate în cadrul jocurilor de copii și tineret

Terminologia jocurilor de copii și tineret.³⁷

Numărători.

Texte poetice din jocurile cu elemente și vietăți din natură.³⁸

Texte normative.³⁹

Texte glumețe, cu funcție de cunoaștere și divertisment.⁴⁰

³⁵ Cântece despre cântec, de dragoste și dor, de jale și urât, sociale (de înstrăinare, de haiducie, de cătanie), de leagăn și altele asemenea.

³⁶ Strigături erotice, strigături satirice și altele asemenea.

³⁷ Denumirile jocurilor (*Baba-oarba, De-a v-ați ascunselea, Puia gaia* etc.), ale jucătorilor, ale regulilor de joc, ale obiectelor folosite în cadrul jocurilor și altele asemenea.

³⁸ Poezia pentru luna nouă, cântecul ariciului, al melcului, al buburzei și altele asemenea.

³⁹ Texte care descriu în versuri regulile jocului (de exemplu, la jocul *De-a cloșca/ cloșca cu puii*), texte care marchează o interdicție (aceea de a vedea unde se ascund jucătorii la *De-a v-ați ascunselea* etc.), formule de comenzi la joc și altele asemenea.

Texte cumulative, cu funcție de exersare a memoriei și imaginației.⁴¹
Texte cu valențe de documentare social-istorică.⁴²
Exerciții de limbă (dicție).
Limba păsărească.⁴³
(v. *Sărbători, Folclor muzical, Folclor coregrafic, Jocuri*)

XII. Texte cu funcție documentar-identitară pentru mentalitatea comunităților deținătoare de patrimoniu cultural imaterial din spațiul național

Corpusul de credințe și superstiții, în expresie verbalizată, împreună cu denumirile locale asociate acestora.⁴⁴

Relatări referitoare la reprezentări mitice, împreună cu denumirile locale asociate acestora.⁴⁵

Relatări referitoare la sărbători, obiceiuri și ritualuri, în care apar terminologie și practici culturale specifice legate de acestea.⁴⁶

⁴⁰ *Mă suii-ntr-un cireș,/ Mă prinsă ăl cu dudu,/ Zise că ce caut în vișin,/ Să-i mănânc prunele etc. și altele asemenea.*

⁴¹ Dialoguri absurde, care continuă între doi jucători, până când unul nu mai știe ce să răspundă și altele asemenea.

⁴² Texte poetice în care apar referiri la istoria medievală a spațiului românesc (dominația turcească etc.) și altele asemenea.

⁴³ Limbă inventată în joacă de copii, prin adăugarea, după fiecare silabă a cuvântului românesc pe care vor să-l rostească, a unei noi silabe formate din consoana „p” și ultima vocală a silabei anterioare (în loc de *casă*: *ca-pa-să-pă* etc.).

⁴⁴ Credințe despre calitatea pozitivă sau negativă a spațiului și timpului (zile bune, zile rele, locuri bune, locuri rele), previziuni meteorologice și superstiții pornind de la observarea naturii, (cântecul anumitor păsări, zgomotul făcut de cărbuni în vatră etc.), credințe despre *strigoi, pricolici, moroi, solomonari, blajini, mărgeaua șerpilor, iarba fiarelor*, comori ascunse, sfârșitul lumii și altele asemenea.

⁴⁵ *Crăciunul, Ajunul, Zorile, Dochia, Dragobete, Zilele săptămânii (Marțolea etc.), Sântoaderii, Ielele, Vâlvele, Rusaliile, Sfinții populari (Foca, Marina, Pantelimon), Fata Pădurii, Omul nopții, Știma apelor, Solomonarii, Samca, Moșii, Moartea și altele asemenea.*

⁴⁶ *Moș Ajunul, Umblatul cu steaua, Colindatul, Irozii, Jocurile cu măști, Umblatul cu Plugușorul, Teatrul popular de Crăciun și Anul Nou, Călușerul, Călușul de iarnă, Vasilca, Semănatul, Sorcova, Alergarea cailor, Prinderea crucii din apa sfințită la Bobotează, Muiatul Ionilor, Practici divinatorii (aflarea ursitului), Focurile vii, Strigatul peste sat, Lăsatul Secului, Plugarul, Tânjaua, Înstruțatul bouului, Arezanul viilor, Caloianul, Paparuda, Muma ploii, Săptămâna lui Sântoader, Lăzărelul, Semnificația ramurii de salcie la Florii, Joia Mare (Joimărica), Practici legate de ziua de Paști (brazda înierbată, vopsitul ouălor), Joile după Paști, Paștele Blajinilor, Ispasul, Armindeniul, Drăgaica, Sânzienele, Spălatul pe picioare, Rusaliile, Călușul, Sărbătorile „mânioase” (Sf. Ilie, Sf. Foca, Sf. Marina, Sf. Pantelimon), Filipii, practici legate de noaptea Sf. Andrei, povestiri cu funcție*

Relatări despre ocupațiile tradiționale, în care apar terminologie și practici culturale specifice legate de acestea.⁴⁷

Relatări despre meșteșuguri și arte tradiționale, în care apar terminologie și practici culturale specifice legate de acestea.⁴⁸

Relatări referitoare la etnoiatrie în care apar terminologie și practici culturale specifice legate de aceasta.⁴⁹

Relatări referitoare la viața socială și instituțiile tradiționale ale comunităților deținătoare de p.c.i., în care apar terminologie și practici culturale specifice legate de acestea.⁵⁰

Teatrul popular de păpuși.⁵¹

Repertorii de texte poetice sau documentare orale reprezentative pentru identitatea comunităților/grupurilor de altă etnie decât cea română, aflate pe teritoriul național.⁵²

(v. *Sărbători, Vindecarea bolilor, Meșteșuguri, Alimentație, Jocuri, Folclor muzical, Folclor coregrafic*)

magică încadrate unor obiceiuri calendaristice (*chinul pâinii, chinul brânzei, chinul cânepii* etc.), vânzarea pe fereastră la naștere, adusul miresei pe grapă la nuntă, destrigoirea la înmormântare și altele asemenea.

⁴⁷ Agricultură, creșterea vitelor, păstorit, prelucrarea fibrelor textile, pomicultură, viticultură, legumicultură, apicultură, munca la pădure, cărașie, minerit, vânătoare, pescuit, sericicultură, morărit, îngrijirea casei și a gospodăriei, prepararea alimentelor și a băuturilor tradiționale și altele asemenea.

⁴⁸ Zidăria (inclusiv rituri de construcție), dulgheria, tâmplăria, rotăria, cojocăria, tăbăcăria, cizmăria, fierăritul, olăritul, împletirea de coșuri și alte obiecte din fibră lemnoasă, cărămidăria, sobăritul (inclusiv fabricarea țesturilor), cruceritul, cioplitul în piatră și lemn, prelucrarea metalelor prețioase, fabricarea instrumentelor muzicale, încondeiatul ouălor și altele asemenea.

⁴⁹ Plante de leac, vindecători vestiți, vindecări miraculoase, ritualuri de vindecare și altele asemenea.

⁵⁰ Șezătoare, clacă, târg, hora satului, nedeie, descrierea unor jocuri de copii dispărute, relatări despre obște, sfatul bătrânilor, biserică, școală, han, comerțul rural și altele asemenea.

⁵¹ Formele medievale de teatru de păpuși (*Vasilache și Mărioara, Karagözü* și altele asemenea). *Târgul de Moși* este unul dintre contextele tipice pentru interpretarea teatrului de păpuși. Au existat și forme de teatru de păpuși fără text.

⁵² Acest subpunct va fi dezvoltat într-o listă separată, realizată cu sprijinul reprezentanților comunităților deținătoare de p.c.i. de pe teritoriul național, de altă etnie decât cea română: bulgari, cehi, evrei, greci, huțuli, italieni, maghiari, polonezi, romei, ruși lipoveni, sași, secui, sârbi, slovaci, tătari, turci, ucraineni și altele asemenea.

TERMINOLOGIA ÎN DIALECTUL AROMÂN

Texte rituale calendaristice:

colinde – *colinde* – text: *Colinde, melinde*;

Lăzarelu – *lazaru* – text: *Lazare, pazare*;

Paparuda – *pirpirună* – text: *Pirpirună, sarandună*;

Sânziene – *Tayiani* – text: *Tayiani, yanizmata*.

Texte rituale familiale:

bocet – *măryiro*, *cânticu di mortu* (la mamă) *la dadă*, (la frate) *la frati*;

cântecul la bărbieritul ginerelui – *cânticu la sursearea yrambolui*;

cântecul miresei – *cânticu nveastil'ei*;

chemarea oilor la sare – *Mărșinare*;

împreunișul oilor – *Sălaghirea areslor*;

măsuratul laptelui – *Misurarea laptelui*;

orația bradului – *cânticu di la hlambură*;

orația de colăcărie – *cânticu buȝeadziloru*;

orația schimburilor – la aromâni nu există orații, se cântă – *cânticu cându s-
agioacă doarili*.

Texte rituale magice:

descânțe – *discăntiți*; (de deochi) *di diocl'u* etc.

Texte epice nerituale:

balade – *căntiți vecl'i*;

basme, legende – *părmiți*;

cânțe de dragoste – *căntiți di vreari*; (de înstrăinare) *di xeani*; (de leagăn)
di n'iți, *di culcari*, *di leagăn*;

cânțe epice cu tematică pastorală – *căntiți picurărești*;

cânțe epice eroice–vitejești/haiducești – *căntiți furești*, *căpitănești*;

snoave, anecdote – *părăvulii*.

Texte enigmatice:

proverbe – *cuvendzî*, *zboari*, *părmiți*; (zicători) *ngălcitori*.

Texte cu funcție documentar-identitară:

Ajun – *aprea Crăciun*;

Crăciunul – *Crăciunu*;

iarba fiarelor – *iarba di năpăticî*;

ielele – *albili*;

jocul cu măști – *arachi*, *liguciari*;

Joia Mare – *gioia mari*;

Lăsatul Secului – *alăsarea preasinilor*;

Lăzărelu – *lazaru*;
Paparuda – *pirpiruna*;
Paștele Blajinilor – *paștili morțălor*;
ramura de salcie la Florii – *dărmili di tră vaiu*;
Rusaliile – *tră Răsali, Rusale*;
Sânzienele – *Tayani*;
strigoi – *vărcolacu, vombiru*;
vânzarea pe fereastră – *vindearea pi firidî*.

biserică – *bisearică*;
cărămidărie – *chiramaryio*,
cărăușie – *chiragilâchi*;
cojocărie – *cujucărie*;
creșterea vitelor – *acriștirea nimailoru*;
dulgherie – *duyramagialiche*;
han – *hani*;
hora satului – *coru ațel mari, coru a hoaril'ei*;
îngrijirea casei și a gospodăriei – *huzmetea ali casi*;
minerit – *cărbunărliche*;
munca la pădure – *lucuru tu pâduri*;
păstorit – *picurărliche*;
plante de leac – *ierburi di vindicari*;
școală – *sculie*;
târg – *păzare*;
vânătoarea – *avinarea*.

BIBLIOGRAFIE

Alecsandri, Vasile: *Poezii populare ale românilor*, adunate și întocmite de..., București, Tipografia Lucrătorilor asociați, 1866.

Alexici, Gh.: *Texte din literatura poporană română* Adunate de..., tom I, *Poezia tradițională*, Budapesta; Editura culegătorului, 1899, tom II, cu un studiu introductiv, note și glosar de Ion Mușlea, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966.

Bîrlea, Ovidiu: *Antologie de proză populară epică*, 3 vol., București, Editura pentru Literatură, 1966.

Cătană, George: *Basme, povești și balade* (culese din Banat de George Cătană și publicate la sfârșitul secolului al XIX-lea), Ediție îngrijită de Doina Comloșan și Vasile Șerban, Timișoara, Editura Facla, 1985.

Gorovei, Artur: *Cimiliturile românilor*, București, Editura Academiei Române, 1898.

Ispirescu, Petre: *Legende sau basmele românilor* Adunate din gura

poporului de..., culegător-tipograf, București, Tipografia Academiei Laboratorii români, 1882.

Jarník, Jan Urban, Andrei Bârseanu: *Doine și strigături din Ardeal* date la iveală de..., București, Editura Academiei Române, 1885.

Pauleti, Nicolae: *Cântări și strigături românești de cari cântă fetele și ficiorii jucând, scrise de Nicolae Pauleti, în Roșia, în anul 1838*, Ediție critică cu un studiu introductiv de Ion Mușlea, București, Editura Academiei RPR, 1962.

Reteganul, Ion Pop: *Povești ardelenesti*, Culese din gura poporului de..., prefață de Alexiu Viciu, Brașov, Editura. N. I. Ciurcu, 1888.

Schott, Artur, Albert Schott: *Basme valahe. Cu o introducere despre poporul valah și o anexă destinată explicării basmelor*, traducere din limba germană de Viorica Nișcov, București, Editura. Saeculum I. O., 2003 (Ediție princeps 1845).

Schullerus, Adolf: *Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten, Nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes, Zusammengestellt von A. Schullerus [Catalogul basmelor românești, După sistemul tipologiei basmelor al lui Antti Aarne, Întocmit de...]* Helsinki, F. F. Communication edited for the Folklore Fellows, 1928.

Stăncescu, Dumitru: *Basme culese din gura poporului de...*, cu o prefață de G. I. Ionescu-Gion, București, Editura I. G. Haimann, 1892.

Teodorescu, G. Dem: *Poezii populare române culegere de...*, București, Tipografia modernă, 1885.

Tocilescu, Grigore G.: *Materialuri folcloristice*, București, Tipografia Corpului Didactic C. Ispasescu - G. Bratanescu, 1900.

Zanne, Iuliu A.: *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia. Proverbe, zicători, povățuiri, cuvinte adevărate, asemănări, idiotisme și cimilituri*. Cu un glosar româno-frances de..., București, Editura librăriei Socec – comp., 12 volume, (1895 – 1903).

Nicolae CONSTANTINESCU
Ioana Ruxandra FRUNTELA

Folclor muzical

Studiul științific al folclorului presupune câteva etape obligatorii: culegere, sistematizare, transcriere, analiză, tipologizare. Sistemul metodologic unitar s-a cristalizat în timp, iar componentele sale au apărut succesiv.

Primele melodii românești, atestate în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, sunt piese de largă circulație, din repertoriul de protocol al curților feudale, notate din memorie. Majoritatea sunt melodii de joc, grupate în tabulatura lui Jan din Lublin, în cea din Dresda și în culegerile lui Daniel Speer. În *Codex Caioni* și *Codex Vietoris* sunt inserate și cântece. În secolul al XVIII-lea, Franz Joseph Sulzer transcrie în notație apuseană opt jocuri și două cântece. În secolul al XIX-lea Eftimie Murgu, Anton Pann, Johan Andreas Wachmann, Henri Ehrlich, Alexandru Berdescu, Carol Miculi culeg, prelucreează și publică muzică populară. Academia Română sprijină, începând din anul 1885, activitatea de culegere și îl premiază, printre alții, pe Dimitrie Vulpian, autorul unei colecții monumentale. Nicolae Filimon, Titus Cerne, Teodor T. Burada, Dumitru Georgescu Kiriak și Béla Bartók pun bazele cercetării științifice a folclorului muzical. În 1906 doi intelectuali bucovineni, Vasile Burduhos și Victor Morariu, înregistrează cu fonograful, la Suceava, 50 de melodii și le transcriu. În aceeași perioadă, Pompiliu Pârvescu înregistrează 63 de melodii de joc din Dobrogea ale căror transcrieri, realizate de profesorul C. M. Cordoneanu, le publică în 1908 în colecția *Din viața poporului român*, sub titlul *Hora din Cartal*. La începutul secolului al XX-lea apar și instituțiile specializate: în 1927 George Breazu înființează *Arhiva fonogramică*, iar Constantin Brăiloiu, părintele etnomuzicologiei românești, fondează în 1928 *Arhiva de folklore a Societății Compozitorilor Români*. În 1949 ia ființă *Institutul de Folclor*. Alexandru Voevidca, Sabin Drăgoi, Tiberiu Brediceanu, Gheorghe Fira, Nicolae Ursu, Nicolae Lighezan, Harry Brauner, Ilarion Cocișiu, Tiberiu Alexandru, Gheorghe Ciobanu, Emilia Comișel, Mariana Kahane, Ghizela Sulițeanu sunt câțiva dintre etnomuzicologii reputați.

Criterii generale pentru identificarea și structurarea repertoriilor folclorice muzicale

Funcțional: ritual-ceremonial, neritual.

Ciclic: temporal calendaristic (iarnă, primăvară, vară, toamnă), temporal biologic, familial (naștere, copilărie, adolescență, maturitate, căsătorie, moarte).

Genuri, specii, categorii: liric, epic, dramatic.

Performeri: (neprofesioniști) țărani, (semiprofesioniști sau profesioniști) lăutari.

Sex: masculin, feminin, mixt.

Emisie: vocală, instrumentală, vocal-instrumentală.

Execuție: individuală (omofonă), în grup (antifonică și polifonică).

Criterii specifice pentru clasificarea melodiilor pe tipuri și variante

Sisteme sonore: prepentatonice (bi, tri, tetratonii), pentatonice, hexa și heptatonice.

Sisteme ritmice: parlando rubato, giusto silabic, asimetric, divizionar, ritmul copiilor.

Construcție arhitectonică: liberă (improvizatorică), fixă (strofică).

Stil de interpretare: silabic, melismatic.

În cadrul fiecărui tip sunt studiate:

Formule melodice¹

Sunete cadențiale²

Cezuri

Ambitus

Contur melodic

REPERTORII RITUAL-CEREMONIALE

Crăciun și Anul Nou³

Pastoral⁴

Incantație-invocație⁵

Paști⁶

¹ Inițiale, mediane, finale.

² Interne, finale.

³ Colinda; Zicala dubei; Cântecul de stea; Zioritul; Sorcova; Kiraleisa; Pițărăii; Călușerul; Plugușorul; Semănatul; Vasilca.

⁴ Când urcă oile la munte; La măsurat; La făcutul cașului; A oilor; Cântec ciobănesc; Când coboară oile de la munte, Semnale de buciun.

⁵ Homanul (Popelnic); Paparuda (Păpărugă, Păpăruță, Mămăruță, Dodolă, Dodoloaie); Scaloianul (Mumuliță de ploie, Tatăl soarelui și mama ploii, Ududoii, Ene, Momâie); Sulul; Lazărul.

⁶ Toconecele.

Florii⁷

Rusalii⁸

Seceriș⁹

Surate, Văruici, Înfrățit, Înfrățit

Șezătoare¹⁰

Nupțial¹¹

Funerar¹²

Strigătură¹³ (v. *Arta cuvântului*)

REPERTORII NERITUALE

Liric

Incantații-invocații ale copiilor¹⁴

Doina

Dragostea

Cântec propriu-zis¹⁵

Cântec de leagăn

Cântec de joc¹⁶ (v. *Folclor coregrafic*)

Cântec de mahala

Cântec patriotic¹⁷

Cântec de armată

Cântec de pușcărie

Cântec religios¹⁸ (v. *Sărbători*)

⁷ *Savalia*.

⁸ *Căluș*.

⁹ *Cântecul cununii; Buzduganul; Dealul Mohului; Drăgaica*.

¹⁰ *Înroștat*.

¹¹ *Cântecul miresei; Cântecul ginerei; Cântecul soacrei; Cântecul zestre; Nuneasca; Danșu miresei; Cântecul găinii; Îmbroboditul miresei; Busuiocul; Zorile; Marșuri; Perinița*.

¹² *Zorile; Bradul (Al suliții); De petrecut; Al mare; De priveghi; Al drumului, Al gropii; Al țărâni; Al lemnului; Bocet, Semnale de buciom*.

¹³ La nuntă, la horă, peste sat.

¹⁴ Pentru: natură (ploaie, soare); vietăți (gărgăriță, melc).

¹⁵ Straturi: dialectal și modern.

¹⁶ *Sârba vocală; Hora vocal; Purtata de fete*.

¹⁷ Semicult, folclorizat.

¹⁸ Imnuri, pricesne, cântece de pelerinaj.

Romanță
Vers¹⁹

Epic
Cântec bătrânesc²⁰ (v. *Arta cuvântului*)
Poem muzical păstoresc²¹

Joc (v. *Folclor coregrafic*)

Dramatic
Jocuri cu măști²² (v. *Arta cuvântului, Folclor coregrafic, Sărbători, Meșteșuguri*)

TEATRU POPULAR

Profan²³
Religios²⁴
De păpuși²⁵

SEMNALE

Vocale²⁶
Instrumentale²⁷

INSTRUMENTE MUZICALE

Modalități de producere a sunetului

Pseudoinstrumente – sunetul este produs de materiale naturale elastice care vibrează datorită presiunii unei coloane de aer²⁸. Modificarea înălțimii sunetului se obține prin: presiunea diferențiată a coloanei de aer; întinderea (tensionarea) sau relaxarea (detensionarea) materialului.

¹⁹ Semicult, folclorizat.

²⁰ Cântec epic eroic, baladă familială, jurnal oral.

²¹ *Când și-a pierdut ciobanul oile.*

²² *Capra (Turca, Cerbul, Brezaia, Ursul); Căiuții; Malanca (Frumoșii, Mascații, Bumberii, Nunta).*

²³ *Haiducii; Jienii; Banda lui Bujor; Anul Nou și Anul Vechi.*

²⁴ *Irozii (Vicleim, Viclei, Vertep).*

²⁵ Însoțit de melodii instrumentale (cimpoi, vioară); cu implicarea directă a instrumentului în mânăuirea păpușii.

²⁶ *Hăulit (Huhurezat).*

²⁷ *A găinilor; A porcilor.* Ciripitul păsărilor, cucul, cântatul cocoșului, ciocănitul ciocănitorii (în *Ciocârlia*).

²⁸ Coajă de mesteacăn, fir de iarbă, frunză, solz de pește.

Idiofone – sunetul este produs de vibrațiile obținute prin lovirea²⁹, frecarea³⁰, ciupirea³¹ unor materiale. De obicei, sunetul are înălțime fixă. La toacă, prin aplicarea loviturilor cu presiune diferențiată și în diverse puncte ale plăcii de lemn, se obțin variații ale înălțimii și timbrului.

Aerofone – sunetul este produs de vibrațiile regulate ale unei coloane de aer într-un tub. Modificarea înălțimii sunetului se obține prin: presiunea diferențiată a coloanei de aer³² și/sau astuparea parțială sau totală a capătului inferior al tubului sonor³³; modificarea formei și dimensiunii unde sonore datorită unor deschizături pentru degete³⁴ și/sau supape³⁵; dimensiuni diferite ale tuburilor³⁶; dimensiuni diferite ale unor lame metalice care pun în vibrație coloane de aer³⁷.

Cordofone – sunetul este produs de vibrațiile regulate obținute prin ciupirea³⁸, lovirea³⁹, corzilor sau prin frecare cu arcușul⁴⁰. Modificarea înălțimii sunetului se obține prin: scurtarea corzii apăsate cu degetele.

Membranofone – sunetul este produs de vibrațiile regulate obținute prin lovirea⁴¹ și/sau frecarea⁴² unei membrane naturale. Modificarea înălțimii sunetului se obține prin presiunea diferențiată aplicată în diverse locuri pe suprafața instrumentului.

Jucării muzicale (v. *Meșteșuguri*)

²⁹ *Clopote, pinteni, toacă, zurgălăi.*

³⁰ *Duruitoare.*

³¹ *Drâmbă.*

³² *Bucium (trâmbiță, trâmghită, tulnic), corn.*

³³ *Tilincă.*

³⁴ *Caval, caval bulgăresc, cimpoi, flaut popular, fluier, fluier dobrogean, fluier gemănat, fluier mare moldovenesc, ocarină, piculină, surlă.*

³⁵ *Clarinet, eufoniu, fligorn, saxofon, taragot, trompetă, tubă.*

³⁶ *Nai.*

³⁷ *Acordeon, armonică, muzicuță.*

³⁸ *Chitară (zongoră), cobză, contrabas, țiteră, uneori violoncel.*

³⁹ *Țambal, uneori violoncel.*

⁴⁰ *Vioară (ceteră, diblă, higheghe, lăută, scripcă, țibulcă), vioară cu goarnă, violă (braci, contralaucă), violoncel (cel), contrabas (bas, broancă, gordună).*

⁴¹ *Dobă, dubă, tobă.*

⁴² *Dairea (vuvă), buhai.*

FORMAȚII INSTRUMENTALE

Taraf

Componentă⁴³

Nucleu: vioară-cobză (chitară)⁴⁴

Performeri: lăutari (semiprofesiioniști sau profesioniști)

Primaș

Statut: conducător

Rol: solist, cântă melodia cu vioara, adeseori și cu vocea, stabilește repertoriul, coordonează interpretarea, angajează taraful, împarte plata.

Contraș, contralău

Statut: subordonat

Rol: acompaniator, cântă timpii neaccentuați cu viola

Gurist, cântăreață, solist vocal

Statut: subordonat

Rol: cântă melodia vocală, face anunțuri, primește comenzi

Fanfară

Componentă⁴⁵

Nucleu: eufoniu, fligorn, tobă, trompetă, tubă⁴⁶

Performeri: lăutari (semiprofesiioniști sau profesioniști)

Șef

Statut: conducător

Rol: solist, cântă melodia cu trompeta, stabilește repertoriul, coordonează interpretarea, angajează fanfara, împarte plata.

TERMINOLOGIA ÎN DIALECTUL AROMÂN

bocet – *măryiro*;

cântarea/jucarea zestrei – *cântarea/giucarea pail'ei/doarâloru*;

cântec ciobănesc – *cântic picurărescu*;

cântecul ginerelui – *cânticu ȳrambolui*;

cântecul miresei – *cânticu nveastil'ei*;

cântecul soacrei – *cânticu ali scoacri*;

cimpoi – *gaida*;

clarinet – *clărnetă*;

⁴³ 2-12 instrumentiști și unul sau mai mulți soliști vocali.

⁴⁴ Se pot adăuga vioara acompaniatoare/viola, cobza/țambalul, violoncelul/contrabasul și, zonal: acordeon, clarinet, dairea (vuvă), fluier, saxofon, taragot, tobă, trompetă.

⁴⁵ 5-12 instrumentiști.

⁴⁶ Se pot adăuga: clarinet, saxofon, diverse tipuri de fligorni. Instrumentele solistice (trompetă, clarinet) pot fi dublate.

clopote – *clopute*;
colinda – *culindă*;
dairea – *daire, tâmbără*;
danțu miresei – *coru nveastil'ei*;
Drăgaica – *Tayiani*;
emisie vocală – *cântiti pi ună boați, di pade* (de ascultat);
fluiet – *fluir, fluiară*;
îmbroboditul miresei – *alâxearea nveastil'ei*;
Lazaru – *lazaru*;
Paparuda – *pirpiruna*;
Plugușorul – *cântiți di anu nou*;
polifonia – *cântiți cu e, cântiți greali, fărșirotești, aușești*;
Sorcova – *surva*;
tobă – *tămpănă*;
trompetă – *trumbetă*.

BIBLIOGRAFIE

Referințe generale:

Alexandru, Tiberiu: *Instrumentele muzicale ale poporului român*, E.S.P.L.A., București, 1956; *Folcloristică, Organologie, Muzicologie, Studii*, I, București, Editura Muzicală, 1978.

Adrian Vicol: *Recitativul epic al baladei românești*, București, Editura Arvin Press, 2004.

Bartók, Béla: *Melodien der rumänischen Colinde (Weihnachtslieder)*, Universal-Edition A.G., Wien, 1935; *Însemnări asupra cântecului popular*, E.S.P.L.A., București, 1956; *Rumanian Folk Music*, I–V, Martinus Nijhoff, The Hague, 1967–1975.

Brăiloiu, Constantin: *Opere*, I–V, București, Editura Muzicală [...], 1967–1981.

Carp, Paula; Alexandru Amzulescu: *Cântece și jocuri din Muscel*, [București], Editura Muzicală [...], [1964].

Carp, Paula; Vicol, Adrian: *Cântecul propriu-zis din Muscel*, I, București, Editura Muzicală, 2007.

Comișel, Emilia: *Folclor muzical*, București, Editura didactică și pedagogică, 1967.

Friedwagner, Matthias: *Rumänische Volkslieder aus der Bukowina. I Band: Liebeslieder, mit 380 von Alexander Voevidca aufgezeichneten Melodien*, Würzburg, Konrad Triltsch Verlag, 1940.

Georgescu, Corneliu Dan: *Jocul popular românesc. Tipologie muzicală și corpus de melodii instrumentale*, București, Editura Muzicală,

1984; *Repertoriul pastoral. Semnale de bucium. Tipologie muzicală și corpus de melodii*, București, Editura Muzicală, 1987.

Herțea, Iosif: *Colinde românești: Antologie și tipologie muzicală*, 2004.

Ionescu, Constantin A.: *Colinde din Transnistria*, Chișinău, Editura Știința, 1994.

Kahane, Mariana: *Doina vocală din Oltenia. Tipologie muzicală*, București, Editura Academiei Române, 2007.

Kahane, Mariana; Lucilia Georgescu-Stănculeanu: *Cântecul Zorilor și Bradului. Tipologie muzicală*, București, Editura Muzicală, 1988.

Moldoveanu, Elisabeta: *Cântecele de seceriș ale poporului român. Tipologie muzicală și literară*, București, Editura Academiei Române, 2000.

Oprea, Gheorghe: *Folclorul muzical românesc*, București, Editura Muzicală, 2002.

Pârvescu, Pompiliu: *Hora din Cartal*, București, 1908.

Rădulescu, Speranța: *Taraful și acompaniamentul armonic al muzicii de joc*, București, Editura Muzicală, 1984; *Cântecul. Tipologie muzicală I. Transilvania meridională*, București, Editura Muzicală, 1990.

Sulițeanu, Ghizela: *Cântecul de leagăn*, București, Editura Muzicală, 1986.

Zinveliu, Gemma: *FR.J. Sulzer în Dacia Cisalpină și Transalpină*, București, Editura Muzicală [...], 1995.

Referințe particulare:

Chiseliță, Vasile: *Melodii tradiționale la fluier din nordul Bucovinei*, Chișinău, Editura Știința, 1993.

Ciobanu, Gheorghe: *Studii de muzicologie și bizantinologie*. Vol. III, București, Editura Muzicală, 1992.

Comișel, Emilia: *Colindele religioase (Încercare de tipologie literară-muzicală)*, Imagini și permanențe, Chișinău, Editura Știința, 1992.

Comișel, Emilia: *La musique de la ballade populaire*, în „Les Colloques de Wégimont” IV/1958-1960 (Paris-Brussels-Liège: Université de Liège), 1964.

Cristescu, Constanța: *Pelerinajul și cântecul de pelerinaj din Transilvania*, SCE, VIII (1994).

Giurchescu, Anca: *Danse et transe: les Călușari (Interpretation d'un rituel Valaque)*, în „Dialogues” 12-13/1984.

Giurchescu, Anca: *The Dance discourse. Dance Suites and Dance Cycles of Romania and [?Elsewhere in Europe] Some other European Dance Cultures*, în „Dance Studies” (ed. Roderyk Lange, London/Jersey: Centre for Dance Studies), 11/1988.

Herțea, Iosif: *Romanian Carols*. Bucharest, The Romanian Cultural

Foundation Publishing House, 1999.

Kahane, Mariana: *Observații asupra melodicii maramureșene*, în *Imagini și permanențe*, Chișinău, Editura Știința, 1992.

Lupașcu, Marian: *Romanian Music between Orient and Occident*, în „Urban Music in the Balkans, Papers of the International Symposium”, ASMUS, Tirana, 2006.

Papană, Ovidiu: *Studii de organologie. Instrumente tradiționale românești*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2006.

Sulițeanu, Ghizela: *Eléments archaïques dans la chanson de la marié chez le peuple roumain*. In ‘Rad XII KSJF’ (Celje 1965), Ljubljana 1968.

Tomescu, Vasile: *Musica daco-romana*, tom II, București, Editura Muzicală, 1982.

Marian LUPAȘCU

Folclor coregrafic

În alcătuirea *Repertoriului* dansurilor tradiționale, rituale și semiculate, incluse în patrimoniul cultural imaterial din România am avut în vedere mai multe criterii. Date fiind unele confuzii stârnite de unele denumiri de dansuri (multe dintre aceste denumiri fiind improprii) atunci când încercăm a le determina fie originea, fie apartenența la o categorie oarecare morfologică, istorică sau geografică (întâlnim astfel multe nume diferite, încât ne putem întreba ce suport apelativ au și care ar fi criteriul primordial de categorisire a lor sau cel puțin punctul de plecare) este imperios necesară stabilirea unor criterii în identificarea și clasificarea dansurilor. Considerând și noi ca cel mai permanent element al unui dans *formația*, care nu se schimbă decât într-un număr foarte redus de cazuri, am pornit de la ea. Se știe, apoi, că dansul este un fenomen artistic, prin excelență colectiv, deci, trebuie caracterizat prin ceea ce dă unitate întregului grup de dansatori. *Formația* este strâns legată de caracterul dansului, schimbarea ei determinând și schimbarea caracterului, chiar dacă elementele morfologice rămân aceleași. Cât privește însă tipurile de dansuri, primordial este în clasificare criteriul *morfologic, aspectele temporale și spațiale, unele entități coregrafice și ritmice determinante, variațiile de tempo, sexul și contextul – în cazul dansurilor rituale*. Astfel am tins spre determinarea unor tipuri cât mai reale de care să se apropie semnificativ majoritatea dansurilor vizate, chiar și cele ale etniilor conlocuitoare. Un număr destul de mare de dansuri prezintă și forme intermediare, acestea constituind exemple încrucișate, hibride sau degradate.

Am realizat astfel un inventar al dansurilor tradiționale, rituale și semiculate pe zone folclorice (17) și o clasificare în funcție de ritmul ce stă la baza fiecărui dans: în ritm binar – 52, în ritm sincopat – 11, în ritm asimetric – 13, în ritm sincopat asimetric – 2.

INVENTARUL DANSURILOR TRADIȚIONALE, RITUALE, SEMICULTE

Tipuri

Oltenia de Sud¹

(Mehedinți, Dolj, Olt)

Mențiuni: Astăzi dansurile *Hora* și *Sârba* se joacă și în cuplu; *Hora* se joacă și de unul singur.

Dansuri rituale, ceremoniale²

Muntenia de Sud³

(Teleorman, Argeș, Giurgiu, Călărași, Ialomița, Brăila)

Mențiuni: Astăzi dansurile *Hora*, *Sârba* și *Brâul* se joacă și în cuplu; *Hora* se joacă și de unul singur.

Dansuri rituale, ceremoniale⁴

Oltenia de Nord⁵

(Mehedinți, Gorj, Vâlcea)

¹ *Hora dreaptă*; *Trandafirul* – Hora în două părți; *Hora pe trei*; *Hora iute*; *Sârba bătrânească* – Sârba la comandă; *Sârbă* – Sârba comună; *Sârba la bătaie* – Sârba pe bătaie; *Ungurica* – Sârba în cuplu; *Galaonul* – Brâu; *Alunelul* – Brâu; *Geamparaua*; *Rustemul*; *Țăpușul* – Șchiopa; *Călușul* – Căluș.

² *Vârtelnița* (șezătoare); *Dansuri cu măști* (De ziua moașelor – imită actul sexual); *Hora bradului*, *Hora miresii*, *Sârba socrilor* (nuntă); *Hora la apă* (fertilitate); *Horă (de pomană)*, *Sârbă* (înmormântare, în semn de venerație); *Paparudă* (invocarea ploii); *Sărituri peste foc* (purificare).

³ *Hora mare* – Hora mare dreaptă; *Hora în două părți*; *Hora pe trei*; *Hora bătută* – Hora pe bătaie; *Crăițele* – Hora iute; *Lăzeasca* – Sârba la comandă; *Ciuleandra* – Sârba comună; *Brâul bătrân* – Brâul muntenesc; *Alunelul* – Brâu; *Rustemul*; *Geamparaua*; *Leasa* – Șchiopa; *Ca la Breaza* – Breaza; *Ciobănașul* – Polca roată; *Drăgaica*; *Călușul*.

⁴ *Babindenii*, *Jocul ciurului*, *Rachiul roșu*, *Brezaia* (cu funcție de amuzament, cu măști, imită actul sexual); *Hora belelei*, *Hora miresei*, *Nuneasca* (nuntă); *Hora la apă*, *Brezaia*, *Vasilica*, *Gurbanul (se sare peste foc)*, *Cucii mascați* (fertilitate); *Ariciul*, *Mituleasca*, *Bribina*, *Belitoreanca* (fecunditate); *Paparuda* (invocarea ploii).

⁵ *Hora mare* – Hora mare dreaptă; *Hora în două părți*; *Hora la bătaie*; *Crăițele* – Hora iute; *Boitâneasca* – Sârba la comandă; *Ciuleandra* – Sârba comună; *Galaonul* – Brăuleț oltenesc; *Brâul bătrân* – Brâul muntenesc; *Alunelul* – Brâu; *Rustemul*; *Ciobăneasca peste băț* – De sărit peste băț, *Hațegană* – Învârtită dreaptă deasă; *Învârtită* – Învârtită șchioapă; *Jienească* – Învârtită dreaptă în grup mic; *Călușul*.

Mențiuni: Astăzi dansurile *Hora și Sârba* se joacă și în cuplu.

Dansuri rituale, ceremoniale⁶

Muntenia de Nord⁷

(Argeș, Dâmbovița, Prahova, Buzău)

Mențiuni: Astăzi dansurile *Hora, Sârba și Brâul* se joacă și în cuplu; *Brâul* se joacă și solo.

Dansuri rituale, ceremoniale⁸

Dobrogea⁹

(Tulcea, Constanța)

Mențiuni: Astăzi dansurile *Hora și Sârba* se joacă și în cuplu; dansul *Hora* se joacă și de unul singur; dansul *Hora* se joacă și în stil țigănesc sub denumirea de *Ca la ușa cortului, Cadânească, Ciocek*.

Dansuri rituale, ceremoniale¹⁰

⁶ *Hora bradului, Hora miresii* (nuntă); *Hora la apă* (fertilitate); *Ariciul, Ciocârlanul, Mătura, Cățeaua* (fecunditate); *Slobozirea horei* (funerar); *Paparuda* (invocarea ploii).

⁷ *Hora mare* – Hora mare dreaptă; *Leleasca* – Hora în două părți; *Hora pe trei; Hora la bătaie; Crăițele* – Hora iute; *Lăzeasca* – Sârba la comandă; *Ciuleandra* – Sârba comună; *Brâul muntenesc; Brâul drept* – Alunelul; *Rustemul; Geampara; Brânza* – De sărit (ceată ciobănească); *Ca la Breaza* – Breaza; *Ciobănașul* – Polca roată; *Călușul* – Căluș.

⁸ *Hora miresii, Nuneasca* (nuntă); *Hora la apă, dansurile cu măști* – *Capra, Ursul* (fertilitate, amuzament); *Spoitoreasa, Perinița, Refuzata, Cățeaua* (amuzament).

⁹ *Hora mare* – Hora mare dreaptă; *Hora în două părți; Hora pe trei; Hora la bătaie; Cârligul* – Hora iute; *Corlu* – Hora macedo-română; *Rața* – Sârba la comandă; *Ciuleandra* – Sârba comună; *Brâul șchiop* – Brâul muntenesc; *Alunelul înfundat* – Alunelul; *Slănicul* – Brâul transilvănean; *Rustemul sucit* – Rustem; *Pătălgica* – Geampara; *Cadâneasca* – Șchioapă; *Ungureasca* – Brează; *Ciobănașul* – Polca roată; *Călușul* – Căluș.

¹⁰ *Hora din Casă, Nuneasca, Hora târgului* (nuntă); *Păpușelele* (șezătoare); *Ariciul, Cățeaua, Piperul* (amuzament); *Ursul, dans cu măști* (fertilitate); *Drăgaica, păpușelele* (fertilitate).

Moldova de Vest¹¹

(Vrancea, Bacău, Neamț)

Mențiuni: Dansurile *Hora și Sârba* în cuplu, *Brăul* din Muntenia (*De tare*); Dansuri de *construcție ternar asimetric*: *Hora*, *Alunelul*, *Geampara*.

Dansuri rituale, ceremoniale¹²

Moldova de Est¹³

(Galați, Vaslui, Iași)

Mențiuni: Mai nou *Hora și Sârba* se joacă și în cuplu; tip secundar – *Geampara* care se joacă în cuplu.

Dansuri rituale, ceremoniale¹⁴

¹¹ *Hora mare* – Hora mare dreaptă; *Hora* – Hora în două părți; *Hora la bătaie*; *Coasa* – Sârba la comandă; *Chindia* – Sârba comună; *Corăghește* – Brăul moldovenesc; *Munteneste* – Brăul muntenesc; *Bătuta*; *Crucea* – De sărit peste băț; *Nătănga* – De sărit (ceată ciobănească); *De Doi* – Brează; *Țărăneasca* – Învârtită; *Polca pe furate* – Polcă; *Chipărușul*.

¹² *Chipărușul*, *Danțul*, *Hora* – o horă specială de flăcăi și fete care se joacă înainte de a se porni la biserică. În mijlocul horei se pune un „șiștar” cu apă. Lăutarii cântă..., hora se-nvârtește, iar mireasa de câte ori trece pe lângă „șiștarul” cu apă simulează lovirea lui, dar nu-l răstoarnă; aceasta de trei ori. Când a treia învârtitură s-a terminat, s-a terminat și hora. Atunci mireasa ia „șiștarul” cu apă de jos și cu el amenință spre mire de două ori, iar a treia oară aruncă spre el. Dacă mirele nu se ferește, este udat. În timpul cât mireasa amenință spre mire cu apa, mirele amenință și el cu un bici spre mireasă, de două ori, iar a treia oară, dacă poate, o lovește foarte tare. Mireasa și ea se ferește și fuge. Dar dacă o lovește e semn că în casă, bărbatul va avea comanda; dacă din contră, mireasa udă pe ginere cu apa cu care aruncă spre el, atunci e semn că femeia va fi cea care va avea cuvântul hotărâtor (La nuntă); *Ursul*, *Berbecul*, *Capra*, *Cerbul*, *Calul*, *Arnăuții*; *Irozii* (de Anul Nou).

¹³ *Hora mare* – Hora mare dreaptă; *Hangul* – Hora pe bătaie; *Coasa* – Sârba la comandă; *Sârba studenților* – Sârba comună; *Bătuta* – Brău; *Ciobănește* – De sărit peste băț; *Trilișește* – Ceată moldovenească; *Bătuta* – Învârtită; *Rusească*, *țărăneasca* – Învârtită dreaptă în grup mic; *Polca dreaptă* – Polcă.

¹⁴ *Danțul miresei și Jocul zestre* (nuntă); *Jupânii și căiuții*, *Capra*, *Ursul*, *Cerbul*, *Berbecul*, *Moșnegii*, *Arnăuții* (de Anul Nou – fertilitate, protecție); *Rândurile*, *Arnăuții* (amuzament).

Moldova de Nord¹⁵

(Suceava, Botoșani)

Mențiuni: Dansurile *Hora*, *Sârba* și *Geamparaua* se joacă mai nou și în cuplu; *Bătuta*, *Corăbeasca*, *Trilișești*, *Țărăneasca* se joacă mai nou și solo, aceasta datorându-se mai ales dansatorilor talentați.

Dansuri rituale, ceremoniale¹⁶

Transilvania de Sud¹⁷

(Hunedoara, Alba, Sibiu, Brașov, Covasna)

Mențiuni: *Hora*, *Sârba*, *Brâul* se dansează mai nou și în cuplu sau solo de către țigani; se dansează foarte rar și *Hora pe bătaie* (Sălcioara), *Geamparaua* (Năframa).

Dansuri rituale, ceremoniale¹⁸

Dansuri semiculte¹⁹

¹⁵ *Jocul babelor* – Roata femeilor (dans însoțit de cântec vocal); *Hora din Bucovina* – Hora mare dreaptă; *Sălcioara* – Horă în două părți; *Răzeasca* – Hora pe bătaie; *Arcanul* – Sârba la comandă; *Botoșanca* – Sârba comună; *Corăghește* – Brâul moldovenesc; *Trilișește* – Ceată moldovenească; *Coșnencuța* – Învârtită; *Țărăneasca* – Învârtită dreaptă în grup mic; *Ciobănașul* – Roata.

¹⁶ *Jocul zestrii*, *Nuneasca*, *De trei ori pă după masă*, *Jocul de după amiază*, *Jocul îmbrobodirii*, *Jocul ăl mare*, *Polobocul*(cu cântec), *Busuiocul*, *Hoboiu*, *Hobotul* *Danșul miresii*, *Bătrâneasca ca pe laiță* = *Moldoveneasca* (la nuntă); *Căiuții*, *ursul*, *capra* (*Malanca* – denumirea *Caprei* în Bucovina), *moșnegii*, *Jocul cerbilor*, *Jocul împăraților*, *Bumbiereasca*, *Arnăuțeasca* (de Anul Nou – fertilitate, protecție, amuzament).

¹⁷ *Hora mare* – Hora mare dreaptă; *Hora în două părți* – Horă în două părți; *Sârba bătrânească* – Sârba la comandă; *Chindia* – Sârba comună; *Cățeaua* – Sârba pe bătaie; *Brâu nou* – Trei păzește, Brâu muntenesc; *Brâu ăl mare* – Brâu transilvănean; *Hodoroaga* – Șchioapa; *Ciobăneasca peste băț* – De sărit peste băț; *Brânza*, *Războiul* – De sărit (ceată ciobănească); *Plimbata* – Feciorește rar; *Bătuta la feciorească* – Bătută la feciorească; *Feciorească de bătă* – Feciorească; *Mocăneasca* – Brează; *Ardeleană* – Ardeleana rară; *De doi în roată* – De doi; *Pe sub mână* – Purtata sincopată; *Hațegană* – Învârtită dreaptă deasă; *Jiană* – Învârtită în grup mic; *Învârtită* – Învârtită șchioapă; *Banu Mărăcine* – Călușer; *De bătă* – Romană; *Mușamaua* – Roată; *Țigăneasca* – Dans imitativ (solo).

¹⁸ *Surăția feciorilor* (prosperitate – cerc în jurul pomilor sădiți primăvara); *Hora la nuntă*, *Hora miresii*, *Jocul miresii pe bani* (la nuntă); *Ariciul*, *Capra*, *Cățeaua* (fecunditate); *Călușerul și Romana* (Crăciun); *Turca* (Anul Nou); *Țigăneasca*, *Fiertul fierului* (dans imitativ); *Udatul Ionilor* (de Bobotează).

¹⁹ Sârba în vals, Polca dreaptă (*Șapte pași*).

Transilvania Centrală și de Est²⁰

(Mureș, Harghita)

Mențiuni: Dansul *Sârba* se joacă mai nou și în cuplu. În unele sate de pe cursul superior al Mureșului se joacă și *Târnăveancă* (fecioresc rar) și *De-alungu*.

Dansuri rituale, ceremoniale²¹

Dansuri semiculte²²

Transilvania Centrală²³

(Mureș, Bistrița-Năsăud, Cluj, Alba, Hunedoara, Câmpia Transilvaniei, Valea Arieșului)

Dansuri rituale, ceremoniale²⁴

Dansuri semiculte²⁵

Transilvania Centrală și de Sud²⁶

(Alba, Mureș, Sibiu, Târnave și Podișul Secașelor)

Dansuri rituale, ceremoniale²⁷

²⁰ *Țărăncuța* – Horă în două părți; *Brustureanca* – Horă pe bătaie; *De doi* – Sârba la comandă; *Floricea* – Sârba comună; *Lăzeasca* – Sârbă cu bătaie; *Rusca* – Brâu moldovenesc; *Ardeleanca* – Brâu transilvănean; *De-a bota* – De sărit peste băț; *A mutului* – De sărit (ceată ciobănească); *Dubla rară și deasă* – Învârtită sincopată; *De-nvârtit* – Învârtită dreaptă în grup mic; *Roata stelelor* – Roată; *Ștraier* – Polca roată; *Ariciul* – Dans imitativ.

²¹ *Roata*, *Cseptanc* (la îmblăcitul grâului), *Molnaroktanca* (dansul morarilor).

²² Polca, Ștraieru.

²³ *Bătrânescu cu băț* – Feciorește de bătaie; *Haidăul* – Feciorește de bătaie; *Târnăveana*, *Roata Mare*, *Românește în ponturi* – Feciorește rar; *Fecioresc* – Fecioresc des; *Românească* – Purtată dreaptă; *Românește de purtat* – Purtată; *În două laturi* – Învârtită dreaptă rară; *Hărțag* – Învârtită dreaptă deasă; *Cioarsă* – Învârtită sincopată; *Mureșană* – Învârtită șchioapă; *Românește de-nvârtit* – Învârtită mixtă; *Cingărică* – Cingărică.

²⁴ *Purtata* se joacă la nunți în fața bisericii. Tot la nuntă se execută *Danțul miresii*, *jocul miresii* pe bani sau *Jocul găinii*; *Jocul turcii*, *a caprei* (la Anul Nou); *Sucitoarele* din Feleac (se joacă de feciori și fete la nuntă).

²⁵ *Șapte pași* (*Poarcă*, *Wälzer*) – provenită din occident.

²⁶ *Purtată de drăguț* – Purtată fetelor (dans însoțit de cântec vocal); *Cătinel* – Coconița (însoțit de cântec vocal); *Hora în două părți* – Horă în două părți; *Sârba ardelenescă* – Sârba comună; *Feciorească de bătaie* – Feciorească de bătaie; *Rară* – Feciorește rar; *Banu Măracine* – Călușer; *Învârtită* – Învârtită șchioapă; *Hațegană* – Învârtită dreaptă deasă; *Jienească* – Învârtită dreaptă în grup mic.

Transilvania Centrală și de Nord-Est²⁸

(Mureș, Bistrița-Năsăud, Cluj, Sălaj, Valea Someșului Mic și Mare, Valea Șieului și a Gurghiului)

Dansuri rituale, ceremoniale²⁹

Dansuri semiculte³⁰

Transilvania Centrală, de Nord-Vest, Bazinul Meseș-Vlădeasa³¹

(Valea Almașului, Agrișului, Drăganului, Călății, Nadășului)

Mențiuni: *Muiereasca* – dans de femei jucat în ritmul pașilor *Învârtitei dese sincopate*.

Dansuri rituale, ceremoniale³²

Nordul Transilvaniei³³

(Maramureș, Satu Mare, Zona Lăpuș, Chioar, Maramureșul istoric, Codru, Oaș)

Mențiuni: în unele sate din zona Codrului se joacă și *Călușerul*, *Călușelul*, *Bătuta* (variante Banu Mărăcine) – transmis prin școală, iar în Maramureșul istoric – *Sârba comună*, *Botoșanca din Bucovina*, *Alunelul* din

²⁷ *Danțul miresii, jocul miresii pe bani sau Jocul găinii* (la nuntă), *Jocul turcii, al caprei* (la Anul Nou).

²⁸ *Sârbă* – Sârbă la comandă; *Brâu moldovenesc* – Brâu; *Rarul* – Fecioresțe rar; *Bărbunc*; *Pe sărite des* – Fecioresc des; *Românește de-nvârtit* – Românește bătrânește; *De-a lungu*; *De-nceput*, *De-amăgit* – Învârtită dreaptă rară; *Învârtită iute* – Învârtită dreaptă deasă; *Călușerul* (Banu Mărăcine) – Călușer; *Romană*; *Roată*.

²⁹ *Jocul banilor* (pe melodie de „De strigat”); cu acest dans se începea jocul în sat (jocul duminical) de către tinerii necăsătoriți. Îl începea „șeful jocului” (un fel de vătaf), care strângea într-o farfurie de lemn sau în clop (căciulă) banii de la cei care executau dansul pentru a-i da apoi ȧiganilor (ceterașilor), apoi începea jocul propriu-zis (la nuntă); *Jocul crucii* – se juca cu ocazia „înfrățirii feciorilor” dintr-un sat cu lăturenii (feciorii din alt sat) (la șezătoare); *Roata*, *Șchioapa*, *A-mărului*, *Cățaua* (jocuri păstorești) (șezătoare).

³⁰ *Ofițeresca*, *Bozniceasca*, *Șapte pași*.

³¹ *Apelul* – Românește fecioresțe (ceată ciobănească); *Răpăguș* – Fecioresc des; *Călușer* – Romană; *Împiedecată* – Învârtită șchioapă; *Învârtită deasă* – Învârtita deasă sincopată; *Scuturat* – Învârtita dreaptă deasă; *Mânioasa* – Roată.

³² *Roata* (șezătoare); *Pașăul* din Aghireș, Cluj (se joacă la nuntă, pe drum, când se merge cu mireasa).

³³ *Roata femeilor* (însoțit de cântec vocal); *Jocu lui Vili* – De sărit peste băț; *Fecioresc* (ceată moldovenească); *Roata feciorilor*; *Codrănesc* – Românește pe ponturi; *Ardeleana* – P-a lungu; *De arădui* – Învârtită dreaptă rară; *Scuturatu* – Învârtită dreaptă deasă; *Moara* – Învârtită dreaptă în grup mic; *Tropotită* – Învârtită bătută.

Sudul Țării, *Hora mare dreaptă, Hora în două părți*.

Dansuri rituale, ceremoniale³⁴

Dansuri semiculte³⁵

Transilvania de Vest³⁶

(Bihor, Sălaj, Arad, Cluj, Alba, Timiș, Zona Bihor, Valea Barcăului, Țara Zarandului, Munții Apuseni)

Mențiuni: Tipuri secundare – *Hora mare dreaptă, Sârba comună; Ardeleana în roată (Roata prin casă), P-a lungu, Roata în patru* (dans de perechi în grup mic).

Dansuri rituale, ceremoniale³⁷

Dansuri semiculte³⁸

Banat³⁹

(Timiș, Caraș-Severin)

Mențiuni: *Învârtita în ritm drept*, var. *Dichița; La pământ, Resteuł sărit* – dansuri vechi de ceată (Banatul de câmpie).

Dansuri rituale, ceremoniale⁴⁰

³⁴ *Roata femeilor* (nuntă, botez – Maramureș; *Roata feciorilor* (*Miresește, Hora miresii pri casă*), *Jocul găinii, Jocul colacilor, Bărbătescul la țapatul grâului* (nuntă); *Capra, Ursul* (de Anul Nou, cu măști); *Ursul, A oii* (fecunditate).

³⁵ *Roatele* (*de trei pași, de patru pași, de șapte pași*) de pe Valea Chioarului și Codru, *Jocul lui Vili, Șraier*.

³⁶ *Fecioreasca bihoreană* – Ardeleana Feciorește; *Pe picior* – Ardeleana sincopată; *Polcă* – Ardeleana dreaptă rară; *Mânântăluł* – Ardeleana dreaptă deasă; *Ardeleana pe doi pași* – Ardeleană bănațeană; *Joc de doi* – De doi bățean; *Sorocul mare, Lunga* – Soroc; *Banu Mărăcine* – Călușer.

³⁷ *Jocul miresii pe bani, dansuri cu măști* (nuntă); *Turca* (de Anul Nou); *Călușeru de la Șicula* (la Crăciun)

³⁸ *Ștraila, Închinata, Sfădita, Visa* (Jocul cu perina), *Șiru*.

³⁹ *Hora Mare, Hora Mică* – Horă bănațeană; *Sărbă bănațeană* – Sărbă comună; *Sărită* – Ardeleană; *Brău bătrân* (pe doi, pe șapte) – Brăul bănațean; *Joc de doi* – De doi bănațean; *Sorocul* – Soroc; *Șchioapa* – Șchioapa; *Pre băț* – De sărit peste băț.

⁴⁰ *Feciorește* = *Călușeruł* – subtip *Soroc* (la Crăciun); *Horă, Brăul socrilor* (la nuntă); *Horă de pomană* (înmormântare); *Brău pădurenilor* (fertilitate); *Piperul, Mătura, Cureauan* (fecunditate); *Cornii* (Dans cu măști); *Dodoloaie* = *Paparudă* (invocarea ploii); *Druga Leuca* (nuntă)

INVENTARUL DANSURILOR TRADIȚIONALE ROMÂNEȘTI (Criteriu de clasificare: ritm)

Dansuri în ritm binar (52): *Hora mare dreaptă, Hora în două părți, Hora pe trei, Hora pe bătaie, Hora iute, Hora macedo-română, Sârba la comandă, Sârba comună, Sârba pe bătaie, Sârba în cuplu, Brâu (Brăulețul), Brâu – Alunelul, Brăul muntenesc, Brăul transilvănean, Brăul moldovenesc, Bătuta moldovenească, Călușul, Polca roată, Drăgaica, De sărit peste băț, De sărit ciobănesc, Triliște – Ceată moldovenească, Învârtită moldovenească, Învârtită dreaptă în grup mic, Chiperușul – la priveghi, Roata femeilor, Roata, Feciorește rar (Plimbată), Bătută la feciorească, Feciorească, Ardeleană rară (sărită), De doi, Țigănească – dans imitativ, Haidăul, Feciorește rar, Fecioresc des, Purtată dreaptă, Învârtită dreaptă rară, Învârtită dreaptă deasă, Învârtită mixtă, Cingărică, Coconița, Bărbuncul, Românește feciorește (Bătută), Românește pe ponturi, Învârtită bătută, Ardeleana dreaptă rară, Ardeleana dreaptă deasă, Sorocul bănățean, Hora bănățeană, Sârba bănățeană, Brâu bănățean.*

Dansuri în ritm sincopat (11): *Breaza, Purtata – sincopată, Învârtita deasă sincopată, Feciorește rar, Fecioresc des, Roata feciorilor, Ardeleana feciorește, Ardeleana sincopată, Sorocul bănățean, Bătrânescu cu băț, Fecioresc – ceată moldovenească.*

Dansuri în ritm asimetric (13): *Geamparaua, Rustemul, Șchioapa, Drăgaica, Feciorească de bătaie, Romană, Țigăneasca – dans imitativ, Feciorește rar, Purtată, Purtata fetelor, De-a lungu, Brăul bănățean, Sorocul bănățean.*

Dansuri în ritm sincopat asimetric (2): *Învârtită șchioapă, Fecioreasca de bătaie.*

INDEX DE TERMENI

- **ARDELEANA DREAPTĂ DEASĂ** – Dans de perechi în coloană cu desfășurare pe verticală și pe orizontală din Bihor și Țara Zarandului, în șir, dar și liber cu elemente de învârtire, de tropot și pintoni ale bărbaților, bătaie pe cizmă, piruete ale fetelor pe vârfuri ca în Banat, dar și pe călcâi ca în Transilvania, ținuta – de umeri, ritmul binar, măsura de 2/4.
- **ARDELEANA DREAPTĂ RARĂ** – Dans de perechi în coloană cu desfășurare pe verticală din Bihor și Țara Zarandului. Structura cinetică conține: bătaie în podea cu ambele picioare, pași schimbați, învârtiri în

perechi urmate de piruete, pași tropotiți concomitent cu mișcarea sus în dreapta și stânga a brațelor, ritm binar, măsura 8/8.

- **ARDELEANA FECIOREȘTE** – În cadrul dansului *Ardeleana sincopată* din Bihor bărbații evoluează solistic cu bătăi în sol, ponturi, pinteni, pocnituri din degete și bătăi în palme în contratimp, sărituri pe verticală și prin forfecare. Ritmul este sincopat, măsura de 8/8.

- **ARDELEANA RARĂ (sărită)** – Dans în coloană de perechi cu desfășurare pe orizontală din Banat, Arad și Hunedoara, de amplitudine mică cu deplasări mici, pași bătuți, învârtiri ale perechilor cu înlănțuire liberă a figurilor, ritm binar.

- **ARDELEANA SINCOPATĂ** – Dans de perechi în coloană cu desfășurare pe verticală din Bihor și Țara Zarandului; partenerii sunt orientați față în față prinși de umeri sau de umeri și talie, se desfășoară pe loc și cu mici deplasări laterale. Ritmul – binar și sincopat dohmiac, măsura 8/8.

- **BĂRBUNCUL** – În partea de nord-est a Transilvaniei, în localitățile cuprinse între Valea Lechinței, Dipșei, Sieului, orașele Bistrița Năsăud și până la Gherla se practică dansul Bărbuncul, jucat de demult în zonele grănicerești la înrolarea recruților. Am putea spune că azi el se păstrează ca o dăinuire anacronică a vechiului dans cu numele de Werbung (recrutare) inițiat în cadrul Imperiului austro-ungar către mijlocul sec. al XVIII-lea. Jucat fără bătă, el abuzează de bătăi spectaculoase pe carâmbii cizmelor în felurite îmbinări cu mare efect scenic. Ostentația militară este prezentă, de altfel, la tot pasul, mascată prin finalurile bruște, concretizate mai ales prin pinteni, ca la comanda „drepti”. Apoi se încheie dintr-o dată atât jocul, cât și melodia, aceasta din urmă continuându-se doar prin pasaje arpegiate ale instrumentelor ce susțin acompaniamentul. Bărbuncul se joacă în formație de cerc, linie sau solistic și ținuta dansatorilor este liberă. Motivele sunt de construcție complexă și se succed într-un mod mobil, alternat. Din punct de vedere cinetic putem spune că mișcările combinate pe relația armonică braț-picior sunt mai puțin frecvente decât la *Feciorescul rar* sau des din zonă. Remarcăm în special: balansurile picioarelor cu răsucituri, bătăi în acord cu răsucituri, pinteni din săritură de pe un picior cu cădere pe ambele picioare și care este plasat întotdeauna pe primul timp al motivului final (pe valoarea de 1). Dansul este în general concordant cu melodia, care este de construcție frazală și în ritm binar; tempoul rapid 1 = 132 MM; măsura de 2/4. Motivele ritmice sunt un rezultat al jocului dintre celulele binare: anapestul (foarte frecvent), dipiricul și spondeul. Bărbuncul este un dans rezultat prin adaptarea *Feciorescului* local. De aceea, acolo unde el nu există azi, există *Fecioresc* și invers.

- **BĂTRÂNESCU CU BĂȚ** – Este printre cele mai vechi dansuri feciorești răspândit în Câmpia Transilvaniei care au ca element auxiliar, *băta*, cu rol de sprijin în executarea amplerelor mișcări. Feciorii dispuși în cerc, fără priză, se deplasează în șir în sensul invers acelor de ceasornic. La variantele vechi

ale acestui tip de dans mișcările caracteristice constau din pași simpli, pași bătuți, sărituri, pași sincopați și în contratimp, bătai cu bâta. Nu lipsesc nici bătai pe sol, pașii glisați sau pintenii din motivele finale. Sunt specifici pintenii cu săritură de pe un picior și pe ambele picioare. Construcția dansului este dezvoltată, succesiunea figurilor de mod mobil alternat, iar forma-temă cu variațiuni. Dansul, în tempo rar, se scrie în măsura de 4/8; tipul de ritm binar și binar sincopat amfibrahic, spre deosebire de cel al melodiei, care este numai binar. Motivele ritmice sunt alcătuite din două măsuri. Remarcăm în mod deosebit dactilul din concluzia motivelor și figurilor coregrafice, apoi auftactul sincopat ca *fapt de stil*. Strigăturile sunt la comandă. În ritmul lor este prezentă și valoarea de ρ , fenomen mai puțin întâlnit în folclorul coregrafic românesc. Figurile de dans și frazele muzicale sunt concordante, acompaniamentul „du-va”.

- **BĂTUTA MOLDOVENEASCĂ** – Dansul *Bătuta moldovenească* din Moldova de Vest și Est, este o variantă locală de Brâu. Dans de perechi în linie, cerc, semicerc, mișcări pe loc, rotiri spre stânga și spre dreapta, pe sub mână, multe bătai în pământ, strigături comune și la comandă, ritm binar și binar sincopat.

- **BĂTUTĂ LA FECIOREASCĂ** – *Bătuta* din Sudul Transilvaniei urmează după *Plimbată* prin accelerarea tempoului. Astfel ritmul binar sincopat se transformă în ritm binar, ba chiar aksak. Structura cinetică conține: plimbări, bătai pe sol, piteni, bătai în palme, pași simpli laterali, încrucișați în față și în spate (cârlige), sărituri drepte (pași sălțați), fluturări de picioare, ridicări de picior în față și în spate, pași vârf-toc, bătai cu călcâiul și cu vârful în acord, tempo moderat, concordant.

- **BRÂU – ALUNELUL** – Dans de grup, în lanț, răspândit aproape în întreaga țară. Este varianta cea mai populară a *Brâului*. Se dansează în linie, cu brațele încrucișate la spate sau în față, mai rar pe umeri, deplasări bilaterale, pe loc, înainte, înapoi, pași simpli, încrucișați în față sau în spate, pași bătuți pe sol, suprapunere neconcordantă și concordantă, strigături speciale, formă tripartită, ritm binar și binar sincopat.

- **BRÂUL (BRÂULEȚUL)** – Dans reprezentativ pentru aproape întreaga țară – dans bătrânesc pentru *bărbați*, mai nou și pentru femei, se desfășoară în formație de coloană, deplasându-se pe linia cercului spre dreapta, figurile rezultă din combinații de pași executați fie pe loc, fie în deplasări laterale. Tehnica pașilor cere multă virtuozitate. Brâul nu are mișcări de brațe, acestea fiind așezate pe umerii partenerilor sau la cingătoarea lor, iar mișcările corpului sunt reduse, suprapunere concordantă, strigături la comandă, ritm binar și sincopat.

- **BRÂUL BĂNĂȚEAN** – Dans în coloană de perechi cu desfășurare pe orizontală, brațele pe umăr ca la sârbă, se joacă pe timp în măsura de 7/16 și pe contratimp în măsura de 2/4.

- **BRÂUL MUNTENESC** – Dans vechi în formație de cerc și semicerc

răspândit în Muntenia, Oltenia de Nord, Dobrogea, Moldova de Vest, Transilvania de Sud, dansat de bărbați, mai nou și de femei, cu mâinile la cureaua sau pe umeri, pași simpli în față și spate, încrucișați, bătuți, ridicarea călcâielor, sărituri, pintoni pe pământ și în aer, balansarea picioarelor, flexiuni, îngenuncheri, amplitudine mică și mare, tempo vioi, forma de rondo, concordant și parțial concordant, motive coregrafice din 3 măsuri, strigături la comandă, ritm binar și sincopat.

- **BRĂUL TRANSILVĂNEAN** – Dans bătrânesc din Subcarpații meridionali ai Transilvaniei, preferat de feciori (printre care se prind și fetele) la hora duminicală. Cu mâinile pe umeri, în semicerc, se întrec în figuri voinicești pe când bătrânii îl joacă mai domol, mai nuanțat. Se desfășoară după comandă, fiecare figură repetându-se până ce concordă cu fraza muzicală, de obicei de 4, 6, 8, ori. Are melodie proprie. Ca formă este bitematic: 1) plimbarea spre dreapta, care formează figura de bază (laimotivul), ea intercalându-se între celelalte figuri și 2) figurile de virtuoziitate cu: pași în față, spate, încrucișați, bătuți, ridicarea călcâielor, sărituri, pintoni pe pământ și în aer, cârlige – concordant, la comandă, strigături proprii, melodie proprie, ritm binar sincopat.

- **BREAZA** – Dans răspândit în Muntenia, Dobrogea, Moldova de Vest și Transilvania de Sud. Este un dans ce face parte din categoria dansurilor în coloană de perechi, formație de horă, semicerc de perechi sau perechi împrăștiate. Băiatul are fata în dreapta lui, indiferent în ce direcție a cercului se deplasează. Brațele încrucișate pe la spate (brațul drept al băiatului cuprinde talia fetei, iar brațul stâng al fetei cuprinde mijlocul băiatului) brațele libere se sprijină pe șold. Dansul se compune din diferite figuri cu băta și pintoni, pași vârf-toc, fiecare figură fiind legată de o *strigătură proprie*, monotematic, concordant, melodie proprie, ritm sincopat amfibrahic descendent: 2 1 2 1 1.

- **CĂLUȘER – ceată de juni** – *Călușerul* transilvănean, care în unele locuri se mai numește *Bătuță* sau *Banu Mărăcine* are la origine aceeași semnificație ca și Călușul din sudul țării, se desfășoară la *Solstițiul de iarnă* (începe la Crăciun și se încheie la Bobotează – 12 zile și are 12 figuri) și la Rusalii. Călușerul transilvănean fiind asociat în majoritate cu cetele de colindători are și rol de fertilitate și belșug prin colindele cântate, prin urările adresate de sănătate, fertilitate și prosperitate, bogăție în anul care vine. Numărul dansatorilor este impar. Ceata este condusă de un vătaf. Este în ritm binar, celula ritmică de bază este spondeul: 1 1 și are ca element auxiliar băta, cu rol de sprijin. *Banu Mărăcine* are și o melodie proprie. Se dansează în formație de cerc, în sensul invers acelor de ceasornic (plimbarea) și pe loc (ponturile). Ponturile, care au diferite denumiri, se succed unele pe altele într-un mod mobil, continuu, aducându-se de fiecare dată elemente noi. Forma este temă cu variațiuni sau rondo. Structura cinetică conține: balansuri de picioare, fluturări, băta pe sol în acord și cu

lăsarea greutății, piteni pași săriți, pași încrucișați în față și în spate, pași vârf-toc, mai puține băți pe labă și gambă și foarte rar pe coapsă. Strigăturile sunt în general comune dar și la comandă, concordant și neconcordant (Romos și Romoșel – Hunedoara). Sub forma în care se cunoaște azi, dansul *Călușerul*, din Transilvania este după unii folcloriști un dans stilizat. Într-adevăr, el este în parte un rezultat al adaptărilor de dansuri feciorești de ceată locale, fenomen ce a avut loc pe la jumătatea sec. al XIX-lea cu scopul de a se realiza forme naționale de exprimare în cadrul diferitelor manifestări spectaculare.

- **CĂLUȘUL** – Suită de dansuri alcătuită din *Hore*, *Brâuri* și *Sârbe* în alternanță, dans de ceată cu funcție rituală (inițiere, fertilitate și prosperitate, vindecare și profilaxie), se desfășoară în cerc în coloană și semicerc, la Rusalii și la Crăciun, număr impar de dansatori care au un conducător – *vătaful* și un personaj comic – *mutul*, însemne principale: steagul iar secundare: bâta și veșmintele. În Căluș o mare frecvență o au pitenii pe sol sau în aer, ce conferă dansului un înalt grad de tehnicitate și o vigoare deosebită, apoi pași bătuți, sărituri mari, elemente executate din culcat pe spate sau în față, băți accentuate și în acord, deplasări mari pe linia cercului. Dans concordant și neconcordant, strigături la comandă, ritmul binar și binar sincopat. Este răspândit în Oltenia, Muntenia și Dobrogea.

- **CHIPERUȘUL** – Este dans cu măști din Vrancea. Măștii joacă în jurul focului. Focul care se aprinde în mijlocul curții reprezintă focul purificator făcut din obiecte personale ale mortului sau porțiuni din gardul gospodăriei, resturi lemnoase ale sicriului. Cel care este în capul șirului (starostele) are în mână un ciomag, cu un cap cu două fețe reprezentând binele și răul, ziua și noaptea, viața și moartea. Dansatorii sunt așezați unul în spatele altuia și de obicei sunt legați cu un lanț – *lanțul vieții*. Cel din spate ține pe cel din față lui. Cel din cap și cel din coada șirului sunt de obicei cei mai voinici. După ce s-au așezat încep să danseze alergând înainte, după muzică: pași simpli, săriți, pași adăugați, băți în acord. De la o vreme cei din spatele șirului încep să smucească în dreapta și în stânga – joacă neregulat –, căutând să facă astfel încât să-i trântescă pe cei din capul șirului pe foc. Când nu izbutesc cei din capul șirului o cotesc spre stânga, spre înapoi, vrând să ajungă cu tot șirul la cel din urmă. Dacă ajung acolo, încep să izbească cu ciomagul la cei din urma șirului. Aceștia negreșit caută să fugă și, neavând încotro, trebuie să sară peste foc. Se sugerează ideea nevoii de purificare prin foc și fum – *incinerație*. Ritmul este binar, cea mai frecventă celulă este cea binară – anapest – fapt de stil.

- **CINGĂRICĂ** – Dans țigănesc cu răspândire regională, dansat individual, cu o structură cinetică simplă: pași simpli și încrucișați, în plie, bărbatul – lanț de celule ritmice : anapest, piteni și ponturi feciorești, femeia – lanț de celule dipirice, pocnituri din degete, ponturi ale bărbatului exhibiționiste,

formă monopartită și înlănțuită, melodii de stil țigănesc. Ritmul este binar.

• **COCONIȚA – dans însoțit de cântec vocal** – Este răspândit în zona Târnavelor și Podișul Secașului. Se desfășoară în formație de cerc închis, dansatoarele prinzându-se cu brațele încrucișate la spate. Când numărul lor este mai redus se folosește și ținuta de lanț de brațe. Direcția de deplasare, stânga, particularitate ce poate constitui un argument de vechime mare a acestor dansuri și originea lor rituală. Ca mișcare generală, *Coconița* are un aspect legănat, lent, reținut. Cele mai multe melodii se desfășoară în măsura de 2/4 și tempo moderat $\theta = 96$ MM. Urmând îndeaproape accentele metrice ale melodiei, mișcările coregrafice sunt organizate, în majoritatea cazurilor, în formula ritmică: iamb + spondeu. Sunt și cazuri când dansatoarele execută primii pași de introducere (și între strofe), aproape neaccentuați, pe valori egale ca durată: s d. Între motivele coregrafice și frazele muzicale este neconcordanță. Fraza muzicală este formată din două măsuri, pe când motivul de bază al dansului este format dintr-o măsură și jumătate. Ca formă, dansul are două părți. Prima parte (strofă) ce are ca unitate de bază motivul principal amintit, are o dimensiune fixă, egală cu lungimea celor trei versuri, primul repetat, al doilea fără repetiție (șase măsuri). Cea de-a doua parte, ce are ca unitate de bază celula s d, este foarte variabilă dimensional. Aici nu se cântă și se grăbește tempoul. Această alternare în mișcare a dansului în sine măresc valențele expresive ale lui. Textele cântecelor reprezintă un act de creație spontan. Textul este mereu schimbător. În momentul când dansatoarele nu mai pot adăuga textului versuri noi, dansul se oprește. Femeia care cunoaște versuri mai multe și mai bine, începe a cânta prima unul sau două cuvinte. În acest caz, pașii intermediari cuprind două-trei celule, iar când nu, numărul repetărilor crește.

• **DE-A LUNGU** – *De-a lungu* este jucat numai de români. Dansat în toată amplitudinea lui la sărbători, el seamănă cu o paradă fastuoasă dintr-un ceremonial. Astfel, bărbații își poartă cu semeție femeile în coloană, etalându-și în același timp podoabele veșmântului de sărbătoare. Formația este de cerc, iar direcția de deplasare în sensul invers rotirii acelor de ceasornic. În cazul unui joc în casă (unde jocul este mai restrâns) coloana s-a fracționat în mai multe linii de desfășurare bilaterală „de la ușă până la masă” – după explicația unui dansator. Următoarea etapă a evoluției a generat, ca și la *Purtată*, o secțiune de treceri pe sub mână în piruete cu perechile dispersate în spațiul de joc. Dar evoluția nu s-a oprit la trecerile pe sub mână, ci au apărut și rotirile perechilor ca la dansurile de-nvârtit. Construcția motivelor coregrafice ale acestui tip de dans este simplă sau dezvoltată. Ele se succed într-un mod uniform sau fix, continuu. Forma dansului este monopartită sau temă cu variațiuni. Structura cinetică a dansului *De-a lungu* este simplă. Menționăm în continuare cele mai frecvente motive și mișcări din dans: plimbări, ocoliri, bătăi pe sol cu picioarele, pinteni, lovituri pe labă sau gambă, mai ales la mijlocul și

sfârșitul frazelor (dar numai cu o mână, deoarece cu cealaltă se sprijină pe parteneră), pași simpli, pași încrucișați în față și în spate, sărituri prin forfecare ridicări de picior în față și spate, sărituri prin forfecare, ridicări de picior în față și spate, pas vârf-toc. Ritmul dansului De-a lungu se bazează pe trei timpi inegali (ternar asimetric) în raport de 4:3 și măsurile de 11/16 și 10/16 în localitățile din Transilvania de Nord Est și în raport de 3:2 în cazul măsurilor de 7/16 și 9/16 din *P-a lungu* (zona Șimleu-Aleșd) și *P-on picior* (Câmpia Aradului). Strigăturile comune din timpul dansului au un specific al lor. Pe ultima silabă se realizează un glissando coborâtor, ca și în momentele *De strigat* din ceremonialul nunții. Dansul este concordant cu melodia, care este de construcție frazală și în ritm ternar asimetric. Șuierăturile sunt și aici mai mult în contratimp: acompaniamentul „du-va”.

• **DE DOI BĂNĂȚEAN** – Dans de perechi în coloană cu desfășurare pe orizontală din Banat, Arad și Hunedoara, în ritm mai vioi, cu o structură a pașilor cu totul deosebită de cea a Ardelenelor și Măzărnicilor. Datorită pasului simplu, dansatorii pot realiza tempouri accelerate, creând diferite mișcări prin purtarea fetei în jurul băiatului, obținându-se astfel o gamă diversă de împletituri de brațe și piruete. Ritmul – binar.

• **DE SĂRIT – ceată ciobănească** – Este un dans de ceată ciobănească răspândit de-a lungul întregului lanț carpatic. Se joacă în formație de ceată în cerc și de cerc cu o desfășurare de ocolire a spațiului de joc. Structura cinetică conține cu preponderență bății și sărituri cu pinteni. Succesiunea figurilor este mobilă, construcția motivică, suprapunere concordantă. Stilul execuției: viguros, sărituri cu amplitudine mică, pași tropotiți, mișcări pe verticală, forma – temă cu variațiuni, ritmul – binar sincopat.

• **DE SĂRIT PESTE BĂȚ** – Dans de ceată, distractiv, răspândit în Oltenia de Nord, Moldova de Est, Transilvania de Sud, Transilvania centrală de Est, Nordul Transilvaniei (Maramureș) și Banat. Se execută de bărbați în solo sau duet. Ei sar peste băț, în pași încrucișați, execută pinteni, de amplitudine medie, polidirecțional, tempo vioi; formă: temă cu variațiuni, concordant, ritm binar, concordant cu muzica.

• **DRĂGAICA** – Se joacă în Muntenia de Sud ca prilej de petrecere (*funcție rituală*) la sărbătorirea maturizării recoltei, a coacerii grâului. Obiceiul în sine se practică la 24 iunie. Un grup de fete (între 14 și 16 ani), îmbrăcate într-un costum special, de culoare albă, împodobite cu coliere, bete, lenjerie de copil mic, batiste și flori de drăgaică, merg cântând și dansând prin sat. Din grupul de fete se alege „mireasa” (numită Drăgaică) și „mirele” (Drăgan). Drăgaica poartă fluier și o sabie de lemn. Și aici ca la Căluș, steagul, împodobit cu usturoi, cereale, pelin, un știulete de porumb are aceeași semnificație magică. Această zi marchează începerea secerișului. Dansul se joacă pe o melodie vocală în ritm (de obicei) aksak. Forma dansului este de suită (temă cu variațiuni). O melodie vocală este urmată de melodii instrumentale: A, B, C etc. Se joacă în formație de cerc, priza – ca

la horă, de amplitudine medie, polidirecțional. Structura cinetică conține: pași închiși, deschiși, bătuți tare, învârtiri, sărituri, ȝopăieli, bățai din palme, concordant cu muzica.

- **FECIOREASCA – (*Fecioreasca de băț*)** din Sudul Transilvaniei urmează după *Bătută*. Se caracterizează prin mișcări virtuozose între care predomină bățaiile cu palma pe picior – ponturile care au diferite denumiri – executate în săritură într-un tempo susținut. Dansatorii sunt distanțați unii de alții în formație circulară, executând mișcările pe loc sau în mici deplasări laterale. Ținuta dansatorilor este mândră, demnă, tempo rapid, ritm aksak și sincopat asimetric, auftact sincopat, strigături comune, interjecții pe auftact și contratimp.

- **FECIORESC – ceată moldovenească** – Este un dans bărbătesc vechi răspândit în câteva localități din jud. Maramureș, din categoria „ceată moldovenească”. Se dansează în cerc închis și deschis, liber, unidirecțional – în mersul invers acelor de ceasornic, în tempo moderat, ritmul binar și binar sincopat. Structura cinetică conține: pași bătuți în acord și tare pe toată talpa, în contratimp sincopat, piteni cu săritură laterală – dreapta și stânga, balans de picioare, călcăi ridicați, sărituri pe orizontală, pași încrucișați. În relația cu melodia și alte elemente adiacente există șuierături în ritm sincopat cu funcție de comandă, strigături comune în mod liber – încep cu interjecții, există interjecții și în interiorul strofei care are dimensiuni diferite, neconcordant cu melodia care este în ritm binar, motive ritmice indivizibile de diferite dimensiuni, iar toba execută un ritm ce se bazează pe celulele: dipiric și anapest. Ca particularități menționăm tropotul pe pământ și șuierăturile de comandă, motive ritmice indivizibile: 2 1 2 2 1 2 (amfibrah uniform) și 2 1 1 2 2 2 (dohmiac ascendent).

- **FECIORESC DES în ritm binar** – Din punct de vedere cinetic se aseamăna cu Fecioreștele rar în ritm binar din aceeași zonă – Câmpia Transilvaniei dar jucat mai repede.

- **FECIOREȘTE RAR (*Plimbată*)** – Dans foarte vechi, maiestos, jucat în primul rând de bărbați în formație de cerc (mai nou îl joacă și fetele – Crihalma) în sudul Transilvaniei. Structura cinetică conține: plimbare bilaterală mai mult spre dreapta, piteni, pași simpli nedepășiți, încrucișați în față și în spate, pași în contratimp sincopat, pași vârf-toc, bățai cu tocul în acord, fluturarea picioarelor, tempo rar, concordantă și necoincidență, șuierături pe timp și contratimp, strigături comune, amplitudine mică, ritm binar sincopat, auftact sincopat.

- **FECIOREȘTE RAR în ritm asimetric** – Este un tip de dans ce se află răspândit într-o zonă limitată ca teritoriu – centrul Câmpiei Transilvaniei (localitățile Sopor de Câmpie, Frata, Iacobenii, Ceanu Mare, jud. Cluj) sub denumirea de *Românește în ponturi* sau *Rupta*. Prin particularitățile lui considerăm că acest tip se dovedește a fi un dans distinct. Românește în ponturi se joacă mai întâi în cuplu, ca o continuare la Româneștele de-

nvârtit, dar pe o altă melodie interpretată într-un stil propriu, „rupt”, cu pauze, în contratimp. Elementele coregrafice se aseamănă cu cele de la *Românește de-nvârtit*. Mai departe însă, bărbații se desprind de femei și încep să execute ponturi deosebite, în formație de cerc și pe loc. Inițial el s-a jucat cu sprijin pe băta. Ponturile au o construcție dezvoltată, în succesiune de mod mobil, continuu. Forma dansului este „temă cu variațiuni”. Elementele cinetice determinante sunt: balansul pe picioare, băta pe sol în contratimp urmate de pași vârf-toc ce dau naștere unor sincope, piteni, cârlige la spate, sărituri ample, concomitent cu lovirea labei în exterior, atât de pe piciorul drept, cât și de pe piciorul stâng. Sub efectul rubatoului interior avem de-a face, pe plan orizontal, cu o heterometrie, adică o alternanță de măsuri de: 11/8, 10/8, 9/8 și 8/8. Ajungerea la măsura de 8/8, mai ales în cadență, este rezultatul grăbirii tempoului, în general moderat, vioi. Cea mai frecventă celulă ritmică în dans este anapestul, de cele mai multe ori de formă hemiolică. Este concordant cu melodia. Sincronizarea perfectă în toate compartimentele a ritmului „rupt”, la care se adaugă acompaniamentul sincopat ce conviețuiește aici cu ritmul asimetric din melodie și dans, dă noi valențe dansului, îi crește expresivitatea.

• **FECIOREȘTE RAR în ritm binar** – Ca dans vechi are funcție comună, de petrecere. În Câmpia Transilvaniei i se spune *Târnaveană*. Se dansează în grup (ceată), fără priză, dar uneori la „plimbare” dansatorii se prind de umeri ca la sârbă. Desfășurarea în spațiu se face în cerc (în sensul invers acelor de ceasornic), în linie, bilateral și pe loc (ponturile). Ca și compoziție are o structură dezvoltată sau complexă, iar figurile se succed în mod mobil alternat. Forma arhitectonică a dansului de acest tip este *cu refren*. Dintre structurile cinetice determinante menționăm: balansuri cu răsuciri combinate și rotirea gambei în afară sau înăuntru, din articulația genunchilor (*ronde de jambe en l'aire*) mai ales în motivele de introducere ale frazelor coregrafice; balansarea bilaterală a gambei cu piciorul ridicat și genunchiul îndoit; balansuri cu răsuciri și băta în acord, răsucirile fiind frecvente în plimbare; băta în piteni pe sol și în aer, piteni din săritură de pe un picior pe ambele picioare pe durata de pătrime a ultimei celule dactilice. Se întâlnește foarte frecvent bătaia segmentului trei (călcâiul) cu piciorul ridicat înapoi și genunchiul îndoit. În același timp se „încolăcește” piciorul drept spre stângul și se bate călcâiul pe partea pe partea exterioară printr-o arcuire a trunchiului spre spate. Bătaile din palme sunt în contratimp cu pașii de dans, pe când pocniturile din degete sunt în același ritm binar. Dansul se notează în măsura de 4/8, iar tempoul este moderat, $\theta = 84$ MM. În unele cazuri melodiile de construcție frazală sunt în ritm sincopat amfibrahic. Dansul este concordant. Cele mai vechi variante de *Feciorește rar* au, pe lângă strigăturile comune, și numărători de comandă. Este dansul cel mai popular dintre dansurile feciorești.

• **FECIOREȘTE RAR în ritm binar și sincopat** – Este răspândit în

localitățile dintre Câmpia Turzii și Târgu Mureș și poartă denumirea de *Roata mare*, *Bătuta în trei* sau *Chimitelnicul*. Dansul se desfășoară în formație de cerc și semicerc bilateral și pe loc. De construcție dezvoltată, ponturile se succed în mod mobil, alternat. Forma arhitectonică este înălțuită sau cu refren. Motivele și mișcările determinante sunt: plimbările în ritm sincopat cu bătaii pe sol, cu toată talpa sau cu vârful piciorului, pinteni, bătaii în palme, pocnituri din degete după ritmul pașilor de dans, cârlige în față și în spate, pași vârf-toc, ponturi. Dansul se notează în măsura de 4/8, determinant fiind în acest sens acompaniamentul „du-va”, tempoul moderat, dar variabil de la plimbare la pont. Strigăturile sunt în general comune, dar și la comandă. Ele încep și se sfârșesc cu interjecții. Se naște un dialog între vătaf și grupul de feciori. Este interesant, însă, că în ritmul strigăturilor executate de vătaf, pulsația de bază este ρ , pe când în ritmul grupului de feciori, ε . Celulele ritmice comune și pentru dans și pentru melodie sunt dipiricul, dactilul și amfibrahul. Între dans și melodie este o relație de concordantă. Melodia este de construcție frazală și ritm binar, doar în cadență apare amfibrahul. Instrumentiștii foarte buni, cunoscători ai dansului respectiv, urmăresc îndeaproape execuția lui și „rup” melodia acolo unde și bătaile scurte pe cizmă o impun. Astfel, expresivitatea dansului crește. Pe de altă parte, contrastul dintre ritmul sincopat și cel binar, unde este frecvent dactilul, îl individualizează ca stil față de celelalte jocuri feciorești rare numai în ritm binar. Am putea spune că, din acest punct de vedere, acest tip de Feciorește rar în ritm binar și sincopat este cel mai vechi.

- **GEAMPARAU** – Dans ce se joacă mai ales la nuntă în Dobrogea, dar și în alte ținuturi apropiate. Face parte din categoria dansurilor de grup, în lanț bărbătesc și mixt în formație de cerc și semicerc, ținuta de mână jos, tempo vioi (în măsura de 7/16) și moderat (în măsura de 7/8), deplasări bilaterale, deplasări cu ocolire, pași simpli, pași încrucișați în față prin săritură, bătaii pe sol în acord și accentuate, suprapunere concordantă, suprapunere neconcordantă, ritm asimetric (aksak).

- **HIDAUL – feciorește de bătă** – Dans vechi local, variantă mai nouă din jurul Aiudului a *Bătrânescului cu băț*. În această variantă dansatorii, sprijinindu-se pe bătă, fac pași săriți, de dimensiuni spectaculare, lovituri „răstite” pe carâmbii cizmelor, mâinile și picioarele conlucrând de obicei simultan pentru a se integra mai adânc în ritmul dansului. Mai fac balansuri cu sucituri în motivele și frazele coregrafice executate pe loc, la introducerea sau încheierea figurilor. Lovesc cu un singur braț pe sol în față, lateral sau în spate. Este frecventă bătaia pe segmentul trei (călcâi), pe piciorul ridicat înapoi și cu genunchiul îndoit. Foarte rar se bate pe segmentele doi (gambă) și unu (coapsă). Remarcăm, în special, bătaia cu palma pe partea inferioară a labei (metatars) la o deschidere a picioarelor de

peste 135°, prin ridicare directă sau prin săritură cu forfecarea picioarelor, ca o mișcare de apogeu în motivele coregrafice finale. Pe alocuri se pare că unele variante au preluat o seamă de figuri din Călușerul ardelenesc căzut în desuetudine. De reținut că dansatorul se sprijinea la această săritură spectaculară pe bâta auxiliară, cum arată și numele dansului. Amplitudinea mișcărilor în *Fecioreasca de bâta* este peste 90°. Ridicarea piciorului incubă o mișcare condusă, iar coborârea se produce lent, ceea ce comportă o dozare egală a forței, o contractare uniformă a musculaturii. La acest dans nu se pocnește din degete și nu se bate din palme. Construcția dansului este dezvoltată, succesiunea figurilor de mod mobil alternat, iar forma-temă cu variațiuni sau înălțuită. Dansul, în tempo rar, se scrie în măsura de 2/4, ritmul fiind binar. Motivele ritmice sunt alcătuite din două măsuri. Este frecvență celula ritmică *dipiric* și contratimpul, concordant.

• **HORĂ BĂNĂȚEANĂ** – Dans mixt în coloană de perechi cu desfășurare pe orizontală, formație de cerc, ținuta – lanț de brațe jos, unidirecțional, spre dreapta. Ritmul acestora este binar. Forma – monotematică.

• **HORA IUTE** – Dans răspândit în Oltenia de Sud și de Nord, Muntenia de Sud și de Nord, Dobrogea – în formație de cerc și semicerc, lanț de brațe jos, cinci pași pe linia cercului în stânga și dreapta, pași mărunți, alergați înapoi sau pe loc, balansări de brațe, bitematic, concordant și neconcordant, ritm binar.

• **HORA ÎN DOUĂ PĂRȚI** – Dans răspândit în Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova de Vest și de Nord, Transilvania de Sud, Transilvania Centrală de Est și de Sud – în formație de cerc, lanț de brațe la înălțimea umerilor cu perechi în mijlocul cercului, bitematic, de amplitudine medie, simultaneitatea motivelor coregrafice de două și trei măsuri, neconcordant, concordant, ritm binar.

• **HORA MACEDO-ROMÂNĂ** – Dans din Dobrogea însoțit de cântec vocal, dansat în cerc, spirală, lanț de bărbați sau de femei, bărbații se țin de curea. Execută pași închiși, deschiși, încrucișați, bătați pe podea, balansuri cu mâinile pe verticală, sărituri, flexiuni, unidirecțional, amplitudine medie, tempo moderat, concordant, neconcordant (motive din 3 măsuri), ritm binar și aksak, are un lider care conduce jocul.

• **HORA MARE DREAPTĂ** – Dans răspândit în toată țara – în formație de cerc, lanț de brațe la înălțimea umerilor, formă monotematică, deplasări bilaterale, bătați pe sol în acord și pe toată talpa, concordant, ritm binar.

• **HORA PE BĂTAIE** – Dans răspândit în Muntenia de Sud și de Nord, Oltenia de Nord, Dobrogea, Moldova de Vest, de Est și de Nord. Este un dans ce face trecerea de la Horă la Brău cu multe bătați pe sol, pinteni, sărituri, balansări de mâini, amplitudine variată, concordant și neconcordant, ritm binar.

• **HORA PE TREI** – Dans răspândit în Oltenia de Sud, Muntenia de Sud și de Nord, Dobrogea – în formație de cerc, lanț de brațe la înălțimea umerilor,

motivul coregrafic este de 2 ½ măsuri, pași închiși, deschiși, încrucișați, bătuți, neconcordanță, ritm binar.

• **ÎNVÂRTITĂ BĂTUTĂ** – El se integrează în aria maramureșeană, dar o comparație mai în detaliu cu repertoriul coregrafic al Moldovei de nord surprinde unele similitudini. Ceea ce diferențiază jocul maramureșean de cel transilvănean este acel tropotit insistent, mărunț și sacadat. Acest tropotit apare însă în jocurile moldovenești *Corăbeasca*, *Ursăreasca* din specia *Brăurilor*. S-ar putea admite că acesta ar fi o rămășiță din vechiul joc românesc, odinioară comun Maramureșului și Moldovei de nord, care a dăinuit ca un substrat coregrafic în formele ulterior evolute. Un astfel de substrat se întrezărește și în poziția oarecum rigidă a bustului dansatorilor din jocurile maramureșene și moldovenești. În mișcările de rotire a perechilor, picioarele tropotesc mărunț și uniform în pași încrucișați; bărbatul pe valori de pătrime, iar femeia pe valori de optime, ca și cum s-ar strădui să nu deranjeze câtuși de puțin poziția bustului pe care-l poartă pe verticală. Același lucru se întâmplă și în tropotul pe care-l face pe loc. Bărbatul prinde fata cu mâinile de talie, iar fata de umeri. Dansează, în general pe loc, într-un tempo accelerat impus de muzicanți (formația instrumentală din zonă este vioara, toba și zongora). Construcția dansului este dezvoltată. El are îndeosebi trei părți: o parte *de acomodare* în pași simpli, laterali, în aceeași direcție. Bărbatul ajută femeia în execuția mișcărilor din talie, în funcție de ritm; a doua parte este *tropotita* bărbatului în poziție de plié mic, el imitând de multe ori galopul calului; a treia parte cuprinde *învârtirea* pe loc în pași încrucișați. Se începe întotdeauna cu piciorul dinăuntru, fata mai mult pe vârfurile picioarelor. Învârtirea se încheie cu balansarea brațelor în stânga și în dreapta, înainte și înapoi, ca după aceea să se reia totul în mod variat. Pe pașii de acomodare, care după cum spuneam, sunt simpli, bărbatul strigă versuri comune într-un stil specific, *ad-libitum* sub formă de recitativ. Strigăturile încep și se sfârșesc cu interjecții. Ai impresia că cel care strigă vrea să povestească ceva. Interjecțiile sunt prezente și în interiorul strofelor, care în mare parte cuprind trei versuri. Astfel de strigături nu se pot transcrie precis. Se realizează pe orizontală o heterometrie aleatorie. La baza structurii metro-ritmice a dansului stă măsura de 2/4, ritmul binar (mai rar cel sincopat amfibrahic în tropotul bărbaților). Dansul este neconcordant cu melodia, care de multe ori este de formă liberă impusă de stilul de interpretare al unor muzicanți accentuează ritmul binar.

• **ÎNVÂRTITĂ DREAPTĂ DEASĂ** – Dans bătrânesc de largă popularitate mai ales în Transilvania, frecvent la toate ocaziile de joc, în coloană de perechi – variantele vechi și perechi în rotire – variantele mai noi. Perechile sunt liber repartizate în spațiu, priză: băieții de umeri și fetele de talie, pași simpli, învârtiri (se începe cu piciorul dinăuntru), învârtirea fetei pe sub mână și pe la spate, băta pe sol în acord și cu talpa, pași încrucișați în față

și spate, pași vârf-toc, mai nou și ponturi fecioarești mai ales în cadență, tempo de la moderat la repede, formă bipartită, tripartită(plimbare, învârtire, ponturi) și liberă, concordant și neconcordant, necoincidență, ritm binar.

• **ÎNVÂRTITĂ DREAPTĂ în grup mic** – Dans vechi ciobănesc specific regiunii dintre izvoarele Jiului și pasul Turnul Roșu, întinzându-se pe ambele versante ale Carpaților sub diferite forme. Se cunosc variante în grup mic de 4-6 inși. Priză – cu mâinile pe umeri sau încrucișate la spate. Structură cinetică conține: plimbare, învârtire pe loc, bilateral, bătați pe sol, pași simpli, nedepășiți, încrucișați, pași vârf-toc, pași bătuți. Tempo de la moderat la repede, strigături satirice în dialog, concordant, ritm binar.

• **ÎNVÂRTITĂ DREAPTĂ DEASĂ** – Acest tip de *Învârtită* se situează pe locul doi ca frecvență și arie de difuziune în Transilvania (după *Învârtita dreaptă deasă*), dar sub diferite denumiri.

Dansul în sine cuprinde două secțiuni: una introductivă, în care perechile dispuse în cerc se deplasează în sensul invers rotirii acelor de ceasornic, cu partenerii situați față în față, prinși inițial de umeri și bărbatul fiind orientat pe direcția traiectoriei (pe Valea inferioară a Someșului Mare, către Gherla și către zona Codru). Acest fapt amintește de dansurile de perechi în coloană mai vechi și a căror geneză sunt dansurile bărbătești de grup sau de ceată, dacă luăm în considerare și elementele cinetice determinante din evoluția bărbătească: pași tropotiți, bătați în piteni. După această introducere, ce durează uneori destul de mult, perechile încep să se învârtască și în același timp să se disperseze în spațiul de joc, fiecare evoluând în continuare autonom (ca în Câmpia Transilvaniei). Perechile execută o învârtire mai lungă al cărei număr de măsuri completează întotdeauna o frază muzicală de 8 sau 16 măsuri, după ce în prealabil se repetă câteva figuri (ponturi). Învolvirea lungă se face pe o singură direcție (în sensul rotirii acelor de ceasornic) și odată cu ea se schimbă și ținuta de brațe ale celor doi parteneri. Viteza de execuție a acestui tip de dans variază între moderat și rapid. Variază și construcția dansului, de la simplu la complex, iar motivele și mișcările se succed într-un mod, mai ales mobil, alternat. Cunoscut ca dans de forma „temă cu variațiuni”, el a ajuns azi foarte mult simplificat, rolul principal revenindu-i partenerului, care excelează prin ponturile ce le execută mai ales la sfârșit de frază muzicală. În anumite zone (Codru), datorită numărărilor de comandă s-a împământănit o anumită ordine a ponturilor. Între ponturi se mai plimbă fata dintr-o parte într-alta sau se execută învârtiri bilateral.

Predomină anapestul și apoi dactilul. Strigăturile sunt comune, uneori cvasimelodizate – acolo unde melodiile sunt frumoase. Conducătorii de joc întrebuințează și comenzi, mai ales sub formă de numărători. Acest tip de dans este în general concordant cu melodia, dar și parțial concordant acolo unde melodia are o formă lărgită. Ritmul melodiilor este binar și

sincopat amfibrahic, acompaniamentul „du-va” și sincopat. În general forma acestor dansuri este tripartită, ținând cont că au o introducere, apoi ponturi și învârtiri, dar de multe ori, prin caracterul improvizatoric, dansul capătă o formă liberă. Este un dans de intensitate mijlocie foarte expresiv în forma sa autentică. În ultimul timp acest dans are tendința să acumuleze și o parte din figurile celorlalte jocuri din ciclul local, reușind să sintetizeze elementele coregrafice caracteristice pentru zonele respective, el singur putându-se desfășura cu timpul sub forma unui „spectacol” unitar și reprezentativ.

• **ÎNVÂRTITĂ mixtă** – Răspândită în satele din jurul orașului Câmpia Turzii, este o învârtită în ritm binar și sincopat dohmiac descendent cu structura cinetic: plimbări bilaterale, ocoliri, învârtiri, piruete pe sub mână, bătai pe sol, pocnituri din degete, ponturi, pași simpli, pași bătuți în acord și cu lăsarea greutății, pinteni pe sol, pași încrucișați în spate, sărituri, ridicări de picior în față, bătai pe coapsă și labă, pași nedepășiți, sărituri prin forfecare, balansul brațelor, pași vârf-toc, pași glisați ce se joacă pe melodii de feciorească rară în ritm binar, șuierături în contratimp, strigături comune melodizate, parțial concordant,, motivele ritmice ale melodiilor sunt alcătuite dintr-un joc de celule ritmice binare, acompaniament „du-va”.

• **ÎNVÂRTITA sincopată** – Este răspândită compact în zona Huedin-Ciucea, jud. Cluj, zonă cuprinsă între Masivul Vlădeasa, Dealul Craiului, Meseș, Depresiunea Almașului și Dealurile Gilăului. În ultimele cercetări l-am identificat și la ceangăii de pe Valea Ghimeșului, jud. Harghita, sub denumirea de *Dubla*. Aici el este dansat în coloană de perechi pe orizontală ca și dansul *Breaza* (din Muntenia subcarpatică), dar în tempo rar, partenerii prinzându-se de mâini lateral și deplasându-se în cerc, în sensul invers rotirii acelor de ceasornic. Se dansează apoi și în formație de perechi în rotire, dar în tempo rapid ca și în zona Huedin-Ciucea. În acest caz, partenerii se prind de talie, respectiv de umeri și sunt situați față în față. Totuși, în majoritatea cazurilor, motivul cinetic începe cu pas vârf-toc, impregnându-se astfel ritmul sincopat amfibrahic descendent în măsura de 8/8. Este prezent și pasul schimbat.

Învârtita sincopată este de construcție dezvoltată, iar motivele cinetice de dimensiunea unei măsuri de 8/8 se succed într-un mod liber. Astfel, și forma dansului este în general liberă. Totuși, se delimitează două părți: partea de învârtire a perechilor și o așa-numită „pauză”, când dansatorii continuă să execute pași de bază pe loc, înainte sau înapoi, bărbatul ținându-și partenera „pe după cap”. Nu există însă o ordine stabilită a alternanței celor două părți. Motivele cinetice determinante sunt: învârtirile bilaterale, în final partenerii răsucindu-și corpul în direcția de rotire; tot la sfârșit de fraze coregrafice, bărbatul execută pinteni în aer, mai rar lovituri cu palmele pe picior, iar femeia execută piruete. Dintre pașii de bază remarcăm: pași vârf-toc, pași de rotire (cu stângul spre dreapta și cu dreptul spre stânga), pași glisați și bătai pe sol. În timpul dansului, bărbății

când nu strigă, şuieră, mai ales în contratimp. Strigăturile sunt comune și uneori declamate și cu interjecții pe auctant. Acest tip de dans este concordant cu melodia, care este frazală și în ritm sincopat amfibrahic descendent.

• **ÎNVÂRTITĂ ȘCHIOAPĂ** – Dans bătrânesc de largă popularitate mai ales în centrul și Sudul Transilvaniei, frecvent la toate ocaziile de joc. Îl joacă oameni de toate vârstele în perechi răspândite liber în spațiul jocului. Priza – bărbatul cuprinde femeia cu amândouă brațele mai sus de talie, iar aceasta își sprijină mâinile pe brațele bărbatului. Se joacă și cu două femei, prinși ca într-un cerc bine legat. Dansul are în primul rând două motive coregrafice: plimbarea și învârtirea. Structura cinetică conține: învârtiri, piruete pe sub mână (în final), bătaie pe sol în acord cu vârful și cu tocul, pași simpli, bătuți, nedepășiți, încrucișați în față și în spate, bătaie în acord, pași glisați, pași vârf – toc, pași de învârtire. Mai nou bărbatul execută și ponturi. Strigăturile au o notă satirică și se strigă numai pe pașii de plimbare sau acomodare. Concordant cu melodia, necoincidență, ritm ternar asimetric(aksak).

• **POLCA ROATĂ** – Dans răspândit în Muntenia, Dobrogea, Moldova de Vest și de Est și Transilvania centrală de Est. Este un dans de perechi care merg în cerc în ambele sensuri, jucătorii sunt prinși de umăr și de talie; pași închiși, deschiși, roată, amplitudine medie, formă omogenă, concordant, ritm binar, dans adus din exterior, dar adaptat celui românesc.

• **PURTATA dreaptă** – Acest tip de dans aparține după toate indiciile celui mai vechi strat. Consemnările din secolul trecut atribuie acestui tip de purtată o arie de difuziune mult mai întinsă decât cea actuală, cuprinzând bazinul Mureșului Mijlociu, Țara Oltului, ținutul Târnavelor și o mare parte din Câmpia Transilvaniei. În zilele noastre zona acestui tip este mult mai restrânsă, mărginindu-se doar la satele dintre Dealul Feleacului, Valea Hășdății, cursul inferior al Văii Arieșului și cursul mijlociu al Mureșului (mai jos de Ocna Mureș până către Orăștie). Purtatei drepte în ritm binar i se spune în mod frecvent *Românească*.

- încep de obicei bărbatul, ca și la suita Haidăului, care într-un mers asemănător celui al păunilor se deplasează în cerc, ca apoi să-și ia femeile, înșiruindu-se astfel pereche după pereche. ca într-o promenadă. După această introducere urmează, alternativ și pe loc, învârtiri cu piruete pe sub mână și ponturi feciorești. Partenerii se țin de mână, respectiv de umeri. Construcția motivelor cinetice este complexă, iar dansurile din acest tip au de obicei o formă bipartită. Motivul ritmic fundamental este alcătuit întotdeauna din patru timpi egali, deci simetric, notat în măsura de 4/4. Semnalăm și aici auctantul sincopat. Strigăturile sunt comune și uneori melodizate. Dansul este concordant cu melodia, care la rândul ei este de construcție frazală în ritm binar, dar și sincopat amfibrahic descendent și ascendent în oglindă, în semicadențe și cadențe.

• **PURTATA FETELOR – dans însoțit de cântec vocal** – Este răspândit în zona Târnavelor și Podișul Secașului. Mai nou, melodia nu este cântată vocal. În general, *Purtata fetelor* poate fi considerată ca făcând parte din categoria dansurilor de grup în formație de cerc. Evoluția spațială a dansului se înscrie într-o deplasare lentă (dar și mai vioaie) spre dreapta sau stânga. Doar în plimbare există o discontinuitate. Aici alternează faze ce se execută aproape pe loc sau în spate, cu altele ce cuprind o amplă înaintare. Priza – brațe încrucișate la spate. Elementele coregrafice: combinații de pași simpli, pași bătuți și pași sincopați. Ne exprimăm rezerva față de unele afirmații că ar exista și pași de contratimp. Astfel, din lipsa unui material înregistrat sincron (dans și muzică) nu s-a sesizat la transcriere ritmul sincopat hemiolic, ce este determinant pentru acest tip de dans. Spre deosebire de melodie, care se încadrează în tipul de ritm ternar asimetric (aksak), jocul de accente din pașii sincopați creează impresia de contratimp. În fapt, nu avem de-a face cu o discontinuitate, ci cu o continuitate a mișcărilor (acestea se văd, dar nu se aud). Ca și compoziție, dansul *Purtata fetelor* are două părți: A. Introducere (plimbare) și B. Dansul propriu-zis, cu multe variații înlănțuite ca formă, concordanță totală, concordanță parțială, neconcordanță și necoincidență (Roșia de Secaș).

• **PURTATĂ în ritm cuaternar asimetric** – Este un dans în coloană de perechi cu desfășurare pe orizontală. Acest tip de *Purtată* are răspândire pe un teritoriu vast în Câmpia Transilvaniei, în zona Dealurile Clujului și Dejului, pe teritoriul dintre Târnava Mică și Mureș și cursul mijlociu al Mureșului (aici se joacă și cu două femei). Se joacă în formație de cerc, deplasarea coloanei de perechi cu partenerii prinși de mână lateral, se face spre dreapta, adică în sensul invers rotirii acelor de ceasornic. Acest lucru nu mai este valabil în jocul liber, ca de exemplu la *Româneștele* cu fete (*Românește bătrânește*) din zona Dealurile Clujului și Dejului. În această zonă, în ultimul timp, disciplina de ansamblu s-a diminuat, stimulându-se tendința de autonomie a cuplului. Construcția motivelor coregrafice este dezvoltată și complexă. Ele se succed într-un mod mobil, continuu, dar și alternat. Forma dansurilor este atât fixă, cât și liberă sau înlănțuită. Structura cinetică a *Purtatelor* este simplă, dacă ne referim la promenade – eventual cu balansări de brațe și fluturări de picioare – și complexă, cu o evoluție spectaculoasă a bărbatului: pași normali, înainte și înapoi, învârtiri pe sub mână a femeii (piruete), treceri pe sub mâna femeii a bărbatului, piteni pe sol și-n aer cu un picior și cu ambele picioare, bătaii în acord, mișcări pe sol, pași vârf-toc combinați cu pași glisați, flexiuni, genuflexiuni, bătaii cu palmele pe picior, mai ales pe segmentele 2 față și 3 dreapta, pocnituri de degete în contratimp, mișcări de trunchi înainte sau lateral. În zona Dealurile Clujului și Dejului evoluția bărbatului se manifestă și de unul singur prin desprinderea de parteneră și executarea unor ponturi. În acest caz, *Româneștele de învârtit* (cu femei) se transformă în *Românește de sărit*

(jucat de bărbați). Referitor la structura metro-ritmică menționăm mai întâi că ritmul asimetric la acest tip de *Purtată* se bazează pe patru timpi inegali (cuaternar asimetric) în raport de 2:3 sau 3:2. Măsurile frecvente sunt: 9/8, 10/8, 11/8. Ritmul dansurilor este în strânsă concordanță cu ritmul melodiei (poate mai mult decât la alte tipuri de dansuri), cu ritmul de acompaniament și cu cel al strigăturilor. Astfel, sub efectul unuia dintre acestea, în interpretarea *Purtatelor* se naște o polimetrie rezultată din rubatizarea interioară (ce constituie fapt de stil în *Purtatele* asimetrice) și simetrizarea din semicadențe și cadențe. Strigăturile din dansuri au o interpretare aparte. Ele sunt melodizate. Formulele de acompaniament în ritm sincopat și cu auftactul sincopat din ritmul de dans, ne amintesc de ritmul sincopat specific românesc sau cel puțin carpatic. Este prezent în dans și contratimpul, care este evidențiat prin jocul de accente al bățăilor în sol și prin pocniturile din degete care urmăresc în general ritmul de dans. Lipsesc şuierăturile, ca de altfel în aproape toate dansurile lente.

• **PURTATA – sincopată** – Este varianta de perechi a *Plimbatei* locale din Sudul Transilvaniei, la care se adaugă deplasarea fetei în jurul băiatului, pași în contratimp și piruete.

• **ROATA** – Dansul *Roata* este răspândit în zonele folclorice unde se făceau șezători. În zona Pădurenilor el se numește *Spic de grâu*, pe Valea Sieului și Lăpuș, – *Roata* sau *Mânioasa*, iar în Munții Apuseni, *Baraboiul*, acesta având numele unei hore muntenesti. Credem că dansul *Roata*, care se joacă nu numai la șezători, ci și la Jocul duminical a fost adus în Transilvania din Muntenia și Moldova subcarpatică și adaptat atmosferei respective. El este însoțit de strigături satirice și moralizatoare, care sunt elemente spirituale legate organic de joc.

Roata este un dans alcătuit din două părți ce alternează între ele:

- roata propriu-zisă ce se desfășoară în coloana de perechi pe orizontală, în formație de cerc și în sensul invers rotirii acelor de ceasornic. În acest mers, bărbatul își schimbă partenera pe rând până o reîntâlnește pe cea inițială, eventual pe preferata lui;
- învârtita dreaptă rară (locală) cu desfășurare pe loc, dar numai în unele zone folclorice.

La *Roata* propriu-zisă bărbatul o ține pe femeie cu mâna dreaptă pe după gât, susținându-i mâna dreaptă, care este îndoită din cot, iar cu mâna stângă pocnește din degete. În același timp, femeia ține bărbatul cu mâna stângă de talie la spate, mâna dreaptă fiindu-i îndoită din cot și sprijinită pe șold. La partea de învârtită priza este de talie, respectiv de umeri. Viteza de execuție a dansului variază de la moderat la rapid. Construcția lui este dezvoltată și motivele cinetice se succed într-un mod fix. Strigăturile sunt de comandă și uneori cântate. Când nu se strigă, se şuieră în contratimp. Motivul cinetic determinant este pasul schimbat pe ritm de anapest. Alte celule ritmice frecvente sunt: dipiricul și spondeul. Ritmul dansului este binar și aksak.

Dansul *Roata* se suprapune concordant pe melodia de structură frazală. Anapestul este celula ritmică comună și pentru ritmul dansului și al melodiei. În ultimul timp se joacă din ce în ce mai rar.

• **ROATA FECIORILOR** – În Oaș, feciorii au un dans al lor, *Roata feciorilor*, similar ca formă cu *Feciorescu* sau *Bărbătescu* din Maramureș și cu *Joc în sus* din Lăpuș. Feciorii se prind cu mâinile de umeri sau de mâini, ca la horă. În desfășurarea dansului ei execută figuri de virtuozitate, îndeosebi: bătaii în piteni, sărituri spectaculare, bătaii în pământ, care conferă jocului o coloratură aparte. O sacadare pronunțată a corpului se transformă în tropot, creându-se o adevărată gamă de trepidații care par a se transmite și pământului, bătătorit cu atâta risipă de forță. Pașii se deplasează spre dreapta, tropăiturile fiind foarte mărunte încât, metaforic vorbind, de afară se aude ca o ploaie de grindină pe un acoperiș, adesea cu opriri, când dansatorii bat din palme într-un ritm felurit accentuat. Este ritmul sincopat comun cu al melodiei. Acest tropăit insistent, mărunț și sacadat, este de obicei uniform, fără ictusuri. Numai în Oaș se observă o condimentare anume în *dant*. Totul se joacă pe verticală. Sunt dansuri carpatice de ceață. Originalitatea lor constă în modul specific de „țâpurit”, în Oaș, și „de strigat legănat”, dar și cântat într-un ritm liber, în Maramureș. Construcția acestui tip de dans este dezvoltată, succesiunea motivelor de mod mobil, continuu, iar forma înlănțuită. Motivele cinetice determinante sunt bătaile pe sol sub formă de tropot și pitenii în aer. Măsura ce stă la bază este de 8/8 și tipul de ritm binar sincopat (dohmiac descendent). Motivele ritmice sunt alcătuite din una sau două măsuri. În dansul *Roata feciorilor* șuierăturile au funcție de comandă. Ele au un farmec deosebit, mai ales atunci când sunt executate în contratimp. Contratimpul este prezent și în ritmul bătailor din palme. Dansul este neconcordant cu melodia, care și ea este de cele mai multe ori de construcție motivică, o notă în plus pentru arhaismul său pronunțat.

• **ROATA FEMEILOR** – Diferite informații atestă prezența acestui dans în cadrul repertoriului de nuntă din Maramureș și Bucovina, dar și la șezători și hora satului. De asemenea, se dansa și la „moașă” acasă de către femei, într-o anumită zi din „câșlegi”. Are o desfășurare liniștită, cu pași simpli, nelipsit de un anumit dinamism interior. Este un dans foarte vechi, care a intrat însă azi într-un proces de involuție. Mai nou, intră în joc și bărbații. Totuși, rolul principal îl dețin femeile, care bat din palme în ritmul pașilor din mersul ceremonios de la nuntă. Mâinile sunt întinse în față. Grupul de femei este secundat astăzi și de o formație instrumentală specifică zonei (vioară, zongoră, tobă). La tobă se bate în ritm ostinat formula de anapest. Melodia cântată instrumental poartă numele în Maramureș de „De beut”. Dansul este concordant cu muzica.

• **ROMANA** – Dansul de tip *Romană* în ritm aksak și sincopat asimetric este răspândit aproximativ în aceleași zone cu *Călușorul*. Alte caracteristici: desfășurare în cerc, bilateral, construcție complexă, succesiunea figurilor în

mod fix, alternat, forma cu refren. Dintre motivele și mișcările determinante amintim: săriturile prin forfecare, pintenii și ponturile cu multe băți pe picioare. Dansul este concordant cu melodia, care este frazală în ritm aksak și tempo moderat. Acest tip de dans este de proveniență mai nouă decât dansurile de tip *Feciorește de băță*, care îi este model, deci prototip. Acolo unde se joacă *Romană*, nu se joacă *Feciorește* (de băță) și invers (n.n. – Z.D.)

• **ROMÂNEȘTE FECIOREȘTE (BĂTUTĂ)** – **ceată ciobănească** – Dansul se numește „*A mutului*” în localitatea Dumbrava, județul Mureș, „*Bătută*” în loc. Valea Drăganului iar în localitatea Dretea, comuna Mănăstireni, județul Cluj, „*Apelul*”, denumire ce-i dezvăluie o oarecare funcție inițiativă. Prin acest dans se făcea „apelul” (chemarea „jucăușilor”) la joc. Necunoașterea lui știrbea foarte mult din prestigiul celui în cauză, iar o greșală era penalizată: trebuia să plătească băutura celorlalți feciori din joc. Ca tip, este vorba de dansul *Feciorește-românește*. În formele sale originale este neconcordant, iar din punct de vedere arhitectonic prezintă forme interesante și variate. Neconcordanța dimensională între motivele muzicale și cele ale dansului, între fraza muzicală și entitatea cinetică corespunzătoare, face ca finalul dansului să nu coincidă cu sfârșitul melodiei. Nici în organizarea internă figurile și motivele coregrafice nu se sprijină pe semicadențele sau cadențele frazelor muzicale. Fenomenul este impus de strigăturile la comandă. Dansatorii joacă cu mâinile libere pe lângă corp în partea de plimbare și pe șold, în timpul figurilor ce cuprind frecvente sărituri și pintenii. Desfășurarea în spațiu a dansului este alternată, prin ocolirea locului de dans spre dreapta sau spre stânga, dar și pe loc. Tipul de ritm este binar și binar sincopat amfibrahic. Individualitatea dansului o dau însă bățile-n pintenii cu săritură. Acest mod de transpunere plastică a formulelor ritmice este specific dansurilor de ceată cu sărituri. Și, fiind dansuri cu desfășurare alternată, bineînțeles că nu lipsesc nici pașii încrucișați. Încă de la prima vedere observăm că acest tip de dans are o formă compozițională ce impune o temă cu variațiuni. Conținutul de idei este exprimat printr-o figură considerată figură de bază principală. Succesiunea figurilor este de mod mobil, tempoul moderat $\theta = 80$ MM, măsura 2/4. Caracteristica principală de dezvoltare treptată a figurilor, prin adăugarea sau amplificarea unor entități coregrafice în funcție de numărătoare sau comenzi, ne face să credem că dansul are o structură intermediară între tipul *Ceata ciobănească* și *Brăul mocănesc* cu un pronunțat caracter de virtuozitate. Pe la izvoarele Buzăului, precum și în mocănimia Trascăului se juca o feciorească de alt tip, numit *Brânza*.

• **ROMÂNEȘTE PE PONTURI** – **feciorește des în ritm binar și sincopat** – Este un dans din zona folclorică Codru. La prima vedere el s-ar încadra la dansuri de perechi. Privind în timp însă, el a fost mai întâi dans fecioresc de ceată la care, ca și la *Haidăul* din centrul Transilvaniei, partenera are rol de

sprijin (în loc de băță). Astfel, bărbatul execută o gamă foarte complexă de mișcări cinetice: bățăile pe cizme cu o singură mână ce culminează cu salturi spectaculoase, chiar peste cap. La acestea se adaugă drept dovadă alte particularități morfologice, atât ale dansului cât și ale muzicii sau ale celorlalte elemente adiacente care concură în mod sincretic. În același timp cei doi parteneri realizează împreună un cuplu armonios, aducând în dans diferite momente, unde primează alte elemente cinetice, din Învârtită. Totuși acestea rămân pe plan secundar față de evoluția bărbătească. Prima parte începe cu o „plimbare”, după care urmează „învârtiri” în perechi și „învârtirea fetei pe sub mâna băiatului”. În a doua parte se succed figurile (ponturile) de virtuozi în fața „ceatarășului”. El se desfășoară în cerc sau semicerc. Momentul spectacular al dansului îl constituie ponturile. Pontul de început în unele localități se numește „Vântul”, deoarece partenerii execută grupul de pași legănându-și în mod accentuat corpul. Sprijinul realizat cu multă fermitate de femei dă lejeritate bărbatilor în execuția rotărilor de picioare din încheietura lor (*ronde de jambe*), a săriturilor prin forfecare foarte înalte, ajungând uneori cu corpul pe verticală (cu capul în jos, ca o „lumânare” – de unde îi vine și numele figurii) și cu piciorul drept la 180° față de poziția de plecare. Concomitent, bărbatul bate cu palma pe gamba piciorului drept în față. Unii dansatori mai elastici, din inerție se întorc peste cap. Acest element coregrafic marchează apogeul mișcării în motivele finale. Mai menționăm aici și balansurile de picioare și bățăile cu palma stângă a segmentelor: coapsă și gambă în ordinea 2:1:2, după care piciorul bate cu toată greutatea solul. Efectul este deosebit, accentul fiind pe contratimp. Se mai execută piteni pe sol și în aer, simpli și dubli. Ei pot constitui doar elemente de legătură, dar pot alcătui și motive principale ce se aseamănă foarte bine cu cele ale dansului din Oaș și Bihor în ritm sincopat dohmiac. Săriturile drepte în aer cu ambele picioare sunt urmate de obicei de bățăi în palme. O particularitate la dansul *Românește pe ponturi* sunt motivele ritmice ce includ în componența lor contratimpul. Acest contratimp ia naștere din bățăile pe sol, îndeosebi cu piciorul drept (numai stângăci bat cu piciorul stâng) și din bătaia în palme, când nu se execută ponturi sau pocnituri din degete și șuierături. Contratimpul este prezent chiar și numai când se accentuează pașii de pe timpii inițial neaccentuați. În acest caz este vorba de o deplasare a accentului. Strigăturile din dans sunt comune și uneori semicântate. Se folosesc și numărători de comandă. Dansul *Românește pe ponturi* este de construcție dezvoltată și formă liberă, iar ca dimensiune neconcordant sau parțial concordant. Melodiile sunt și ele de construcție motivică încheiate însă frazal. Se evidențiază în cadrul ei auftactul sincopat. Tempoul dansului este moderat spre rapid $\theta = 112 \text{ MM}$.

• **RUSTEMUL** – Dans de grup, în lanț, răspândit în Oltenia de Sud și de Nord, Muntenia de Sud și de Nord, Dobrogea. Priza – brațele încrucișate pe la spate sau prin față; strigături la comandă, este alcătuit în general din patru

părți, îl joacă bărbații, dar și femeile, deplasări bilaterale, deplasări cu ocolire, pași simpli, pași încrucișați în față, pași încrucișați în față prin săritură, bătaii pe sol în acord și accentuate, suprapunere concordantă, ritm asimetric (aksak).

- **SÂRBA – comună** – Dans răspândit în toată țara – variantă de *Sârbă* cu o structură bine stabilită, motivul coregrafic principal ce se întinde în general pe o măsură și jumătate, concordant și parțial concordant, ritm binar.

- **SÂRBA ÎN CUPLU** – dans cu funcție distractivă, prima parte se desfășoară în cerc mixt, iar partea a doua în perechi cu schimbarea partenerilor, combinație sârbă-învârtită, strigături la comandă, suprapunere concordantă, ritm binar.

- **SÂRBA PE BĂTĂI** – Dans din repertoriul păstoresc răspândit în Oltenia de Sud, Transilvania de Sud, Transilvania Centrală de Est. Este *Sârba* din cadrul suitei *Călușului*, dans de grup bărbătesc, mai nou și mixt, brațele pe umeri, desfășurare bilaterală, frecvența pașilor bătuți, strigături speciale, concordant și neconcordant, ritm binar. Jocul cuprinde 2 părți: prima are o singură figură „plimbarea”, care se intercalează între celelalte figuri, cea de-a doua are trei figuri, desfășurate pe loc a căror ordine este indicată de strigături. Are melodie proprie.

- **SÂRBA BĂNĂȚEANĂ** – Dansatorii în ținută cu brațele pe umăr execută pași săltăreți, ritmul – binar.

- **SÂRBA – la comandă** – Dans bătrânesc de grup mixt răspândit în Oltenia de Sud și de Nord, Muntenia de Sud și de Nord, Dobrogea, Moldova de Vest, de Est și de Nord, Transilvania de Sud, Transilvania Centrală de est, Transilvania Centrală de Nord Est – în formație de coloană, dar și în cerc închis cu mâinile pe umeri, deplasări în dreapta cu alternarea pașilor executați pe loc, concordant și parțial concordant, înflorituri de un mare efect datorită dinamismului și combinațiilor rezultate din mișcările de picioare, formă înălțuită, strigături la comandă, ritm binar și binar sincopat.

- **SOROCUL BĂNĂȚEAN** – Dans bărbătesc d, dans de perechi în rotire în ritm aksak(10/16) unde bărbatul dansează și singur executând figuri la nivel jos, numite aici „forme”.

- **ȘCHIOAPA** – Dans de grup, în lanț, răspândit în Oltenia de Sud și de Nord, Dobrogea, Transilvania de Sud (*Hodoroaga*) și Banat. Priza – de mână jos; deplasări bilaterale, deplasări cu ocolire, pași simpli, pași încrucișați în față, pași încrucișați în față prin săritură, bătaii pe sol accentuate și în acord, suprapunere concordantă și neconcordantă, tempo variat (în tempo rar se notează cu numitorul 8, iar în tempo mare cu 16), strigături la comandă, ritm asimetric (aksak).

- **TRILIȘEȘTE – ceată moldovenească** – Dans de grup bărbătesc, mai nou, și mixt, de o mare vechime, răspândit în Moldova de Est și Nord, în formație de cerc, semicerc, arc de cerc, priza – lateral, fata cu un braț pe umărul partenerului, celălalt pe șolduri, băiatul cu brațul drept pe talia fetei,

deplasare unidirecțională în sensul invers acelor de ceasornic. Motivele cinetice sunt formate din pași simpli, pași bătuți în acord și pe toată talpa, neconcordanți, strigături la comandă, ritm binar.

• **ȚIGĂNEASCA – dans imitativ, solo** – Este un dans cunoscut astăzi numai de bătrâni (bărbătesc sau mixt) în Transilvania de Sud și Transilvania centrală de Est. Se joacă la nunți și petreceri. Provine probabil din Muntenia. Se caracterizează prin pași vioi executați pe loc sau în deplasare pe cerc și însoțiți de legănări de brațe și de răsucirea corpului în direcția pașilor. Uneori din cerc se desprind 2, 3, dansatori care execută solistic diferite mișcări grotești imitând potcovirea unui cal, suflatul în foale, ascuțirea uneltelor etc., totul însoțit de strigături. Are o singură parte care se compune din trei figuri ce se execută pe 12 măsuri. La reluarea jocului se execută numai măsurile 5-12. Jocul este concordant și are melodie proprie, ritm binar și aksak.

BIBLIOGRAFIE

Referințe generale:

Baciu, Gheorghe: *Sistemul stenografic pentru notarea dansurilor*, București, Casa Centrală a Creației Populare, 1965.

Bîrlea, Ovidiu: *Eseu despre dansul popular românesc*, București, Editura Cartea Românească, 1982.

Bentoiu, Pascal: *Câteva considerațiuni asupra ritmului și notației melodiilor de joc românești*, în „Revista de Folclor”, nr.1-2, București, 1956.

Bucșan, Andrei: *Ritmul sincopat în dansul popular românesc*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, nr. 3, București, 1965.

Bucșan, Andrei: *Jocuri din Ardealul de Sud*, București, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1957.

Bucșan, Andrei: *Clasificarea morfologică a dansurilor populare românești*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, nr. 3, București, 1967.

Bucșan, Andrei: *Probleme ale ritmului în dansul popular românesc*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, nr. 2, București, 1968.

Ciobanu, Gheorghe: *Înrudirea dintre ritmul dansurilor și al colindelor*, în *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, vol. II, București, Editura Muzicală, 1979.

Ciorteș, Vera Proca: *Jocuri populare românești*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955.

Comișel, Emilia: *Folclor muzical*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1967.

Costea, Constantin: *Geneza și evoluția dansului de perechi în spațiul*

folcloric transilvănean, în „Memoriile comisiei de folclor”, tomul II, București, Editura Academiei Române, 1988.

Dobrescu, Alexandru: *Manual de dansuri naționale*, Craiova, Editura Scrisul românesc, 1966.

Flințiu, Ion G.: *Coregrafie românească*, Târgoviște, 1936.

Loneux, Jacques: *Rumänien : ein Land und seine Tänze*, Belgia, Stenbert, 1995.

Mârza, Traian: *Ritmul de dans, un sistem distinct al ritmicii populare românești*, în „Lucrări de muzicologie”, vol. 7, Cluj, 1971.

Negry, Gabriel: *Originea dansului și inițierea științifică a speții*, București, Tiparul universitar, 1941.

Negry, Gabriel: *Memoria dansului: breviar despre artă coregrafică*, București, Editura Muzicală, 1986.

Nicola, Ioan R; Ileana Szenik; Traian Mârza: *Curs de folclor muzical*, Partea I, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1963.

Niculescu Varone, G. T.: *Jocurile naționale românești* (cu 50 fotografii), București, Editura Ziarului „Universul”, 1938.

Nistor, Viorel: *Folclor coregrafic*, vol. I, București, Editura Muzicală, 1991.

Oprea, Gheorghe, Larisa Agapie: *Folclor muzical românesc*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983.

Popescu Județ, Gheorghe: *Jocuri populare românești*, București, Editura Muzicală a U.C. din R.P.R., 1959.

Vasilescu, Theodor, Sever, Tita: *Folclor coregrafic românesc*, București, C.I.C.P.M.A.M., 1969.

Referințe speciale:

Agopian, Petre, Marin Badea: *Dansuri populare din regiunea Hunedoara*, Casa regională a creației populare, Deva, 1963.

Bucșan, Andrei (coord.): *Dansuri și obiceiuri de pe Valea Hârtibaciului*, C.J.C.E.S. Sibiu, 1974.

Baciu, Gheorghe, Gavril Ghiur: *Jocuri populare din Țara Lăpușului și Chioarului*, vol. I, II, C.I.C.P.M.A.M., Baia Mare, 1973.

Balaci, Emanuela, Andrei Bucșan: *Jocuri din Transilvania de Sud (monografie coregrafică)*, Casa Creației Populare a Județului Brașov, 1969.

Ciornei, Aurelian, Mureș Gheorghe Rădășanu: *Jocuri populare bucovinene*, CÎCPMAM Suceava, 1981.

Costea, Constantin: *Folclor coregrafic din Bihor*, vol. I, Casa Creației Populare a Județului Bihor, Oradea, (vol. I, 1968; vol. II, 1972).

Costea, Constantin: *Structura jocurilor feciorești transilvănene* (I), în „Memoriile Comisiei de folclor”, tomul IV, București, Editura Academiei Române, 1988.

Costea, Costea: *Purtatele și învârtitele în contextul folclorului coregrafic*, în „Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor”, Serie nouă, tomul III, București, 1992.

Dance, Iacob: *Jocuri populare codrenești*, vol. I, C.I.C.P.M.A.M. Satu Mare, 1978.

Dejeu, Zamfir: *Folclor muzical de pe Valea Drăganului*, C.I.C.P.M.A.M. Cluj, Cluj-Napoca, 1976.

Dejeu, Zamfir: *Folclor din zona Hășdate: Turda*, C.I.C.P.M.A.M. Cluj, Cluj-Napoca, 1983.

Dejeu, Zamfir: *Feciorește: românește, un dans distinct din zona Huedin*, în „Anuarul Arhivei de Folclor din Cluj”, XII: XIV, Editura Academiei Române, 1993.

Dejeu, Zamfir: *Structura metro-ritmică a acompaniamentului în muzica de joc, Rolul tempoului privind evoluția sau involuția (?) structurii metro-ritmice*, în *Centenar „Constantin Brăiloiu”*, București, Editura U.C.M. din România, 1994.

Domby, Emeric: *Dansuri populare din jud. Cluj*, CÎCPMAM Cluj, (vol. I, 1968; vol. II, 1971).

Domby, Emeric: *Dansuri feciorești din jud. Cluj*, CÎCPMAM Cluj, 1977.

Domby, Emeric: *Dansuri populare din jud. Sălaj*, CÎCPMAM, Zalău, (vol. I, 1976; vol. II, 1979).

Florea, Ioan T.: *Folclor muzical din județul Arad, 500 melodii de joc*, C.I.C.P.M.A.M. Arad, 1974.

Ghinoiu, Ion: *Călușul*, Slatina, Editura Fundației „Universitatea pentru toți”, 2003.

Mârza, Traian: *Folclor muzical din Bihor*, București, Editura Muzicală, 1974.

Mârza, Traian, Szenik, Ileana, Petrescu, Gheorghe, Dejeu, Zamfir, Bejinariu, Mircea: *Folclor muzical din zona Huedin*, C.C.E.S. Cluj și Conservatorul de Muzică „G. Dima” din Cluj-Napoca, 1978.

Munteanu, Ion, Lațcu, Afilon: *Folclor coregrafic din văile Timișului și Bistrei*, C.Î.C.P.M.A.M. Caraș-Severin, 1971.

Munteanu, Ion, Lațcu, Afilon: *Folclor coregrafic din Almaj și Caraș*, C.I.C.P.M.A.M., Caraș-Severin, 1974.

Nicola, Ioan, Mârza, Traian, Domby, Emeric, Dejeu, Zamfir: *Datini și dansuri populare din județul Cluj*, C.I.C.P.M.A.M., Cluj, 1974.

Niculescu Varone, G. T.: *Folclor românesc din Ardeal (Com. Nadășu, Plasa Huedin, județul Cluj)*, București, 1935.

Popescu Județ, Gheorghe: *Jocuri populare din Oaș și Maramureș*, vol. I, Casa Regională a Creației Populare Maramureș, 1963.

Zamfir DEJEU

Jocuri de copii și tineret

Din perspectivă antropologică, jocul este o activitate proprie omului, definitorie chiar pentru ființa umană, o constantă a existenței sale, tot atât de importantă ca și religia sau arta; astfel, alături de alte formule prin care s-a încercat surprinderea concentrată a umanului, precum, să zicem, *homo religiosus* (Mircea Eliade) sau *homo aestheticus*, trebuie menționată și aceea de *homo ludens* (J. Huizinga).

Denumirea activității – substantivul *joc* – și a acțiunii – verbul *a juca* –, aparțin fondului principal lexical al limbii române, fiind moștenite din latină – *jocus*, respectiv *jocare*, din latina populară. Cei doi termeni au dezvoltat în limba română mai multe sensuri. Astfel, *joc* figurează în dicționare cu sensul „acțiunea de a se juca (1) și rezultatul ei; activitate distractivă (mai ales la copii)”, dar și „acțiunea de a juca” = a dansa. *Joc* mai înseamnă și „dans popular, tradițional” precum *hora*, *sârba*, *învârtita*, *brâulețul* etc. (v. *Folclor coregrafic*). Dicționarele rețin sub itemul *joc* și sensul de „întrecere sportivă, între doi indivizi sau două echipe, desfășurată după anumite reguli bine stabilite”, de la jocul de șah până la jocurile cu mingea: fotbal, volei, baschet, rugby etc. Tot în categoria *jocului* intră și jocurile de noroc: de cărți, table, zaruri, la loterie, la curse, la bursă etc. La rândul său, verbul *a juca*, tranzitiv, are sensul de „a practica un anumit joc – sportiv, de noroc, de societate” sau de a interpreta un anumit rol într-un spectacol de teatru sau film.

Roger Caillois a sistematizat aceste tipuri de jocuri în patru categorii: *agôn* – competiție, echivalentul jocurilor sportive de astăzi; *alea* – jocurile de noroc, pariurile, în care alături de îndemânare intervine norocul, șansa; *mimicry* – bazate pe imitație, pe invenție, pe „disimularea realității, [pe] simularea unei realități secunde.”, cazul jocurilor dramatice, travestiului, teatrului etc.; *ilinx* – „jocuri care se bazează pe urmărirea vertijului și care consistă în tentativa de a deregla, pentru o clipă, stabilitatea percepției și de a impune conștiinței lucide un fel de panică voluptoasă”, cum sunt cele de învârtit până la amețeală, coborâtul pe tobogan, călușeii (Engl. *marry-go-round*) etc. (cf. Caillois: 1975, 258-277).

Să notăm aici că în celelalte limbi romanice verbul *a juca* tranzitiv are și sensul de a interpreta muzică la un anumit instrument („jouer le piano”), în timp ce în limba română se zice „a cânta la pian, vioară, chitară etc.”. Varianta reflexivă a verbului *a se juca* acoperă aria semantică a jocului practicat de copii („Copiii se joacă în grădină, în parc, în pădure etc.”; „Hai să ne jucăm!”; „De-a ce vă jucați?” – adică „ce joc ați ales, cum

se cheamă jocul pe care îl jucați?”; „Ne jucăm leapșa/pitita/ ascunselea” sau „Ne jucăm de-a hoții și vardiștii/ uliul și porumbeii etc.”).

În fine, pentru a încheia aceste considerații, să notăm că pentru sensul (1) al lui *joc* există și termenul *joacă*, „distracție (copilărească)”, „derivat regresiv din *a juca*”, după DEX 1975 (cf. și Șăineanu: 1929: „*joacă* f. joc: *La treabă și la joacă* [tras din *juca*]”). Exemplul lui Șăineanu este concludent pentru sensul special pe care îl dezvoltă *joaca*, acela de activitate gratuită, distracție, amuzament, în opoziție cu *treaba*, activitate productivă, ocupație, muncă. Asociat adesea cu vârsta copilăriei („joacă de copii”), substantivul *joacă* intră în expresii precum „e o simplă joacă”, „nu-i o joacă”, „în joacă” etc. Dar *joaca* nu este, totuși, *joc*, deși cei doi termeni se găsesc într-o relație de comutație liberă într-un proverb cu două variante: *Joaca rupe cojoaca* și *Jocul rupe cojocul*.

Din punctul de vedere al folcloriștilor, jocurile de copii au fost simțite, de la bun început, ca alcătuiind un capitol separat de acela al adulților, criteriul elementar luat în considerație fiind cel al vârstei performerilor, ceea ce corespunde perfect definiții moderne a folclorului văzut ca o formă de „comunicare orală în grupuri mici” („artistic communication in small groups”, (cf. Dan Ben-Amos), sau, în formularea noastră, „Comunicare [orală] [artistică] de grup în context”. Un rol important în constituirea grupurilor îl are vârsta performerilor.

Folclorul copiilor este o categorie cu atestare universală, variante zonale sau locale ale acestuia fiind purtătoarele unui specific cultural prin care se identifică comunitățile. În cadrul acesteia, jocurile de copii ocupă un punct central în activitatea anumitor grupe de vârstă și împlinesc funcționalități diverse: mediază între copil și mediul înconjurător, pe care acesta caută să-l cunoască, să-l apropie sau să-l domine, sunt importante pentru dezvoltarea fizică și psihică, au un rol major în educarea civică, morală, artistică a practicanților. Fără a dispune de o vechime a atestărilor – în documente – echivalentă cu cea a cântecului, instrumentelor muzicale sau a patrimoniului material, jocurile de copii sunt privite ca argumente ale latinității și continuității locuirii romanice în România de Anton Maria del Chiaro care, în 1718, scria în *Storia delle moderne Rivoluzioni della Valacchia* următoarele: „Să nu pară de prisos cercetătorului că voi descrie jocurile copilărești ale valahilor, căci va vedea în ele încă o dovadă că ei sunt urmașii vechilor coloniști, lăsați de Traian după cucerirea Daciei și care au transmis generațiilor, până în ziua de astăzi, aceleași jocuri ca: mingea, titirezul, nucile, bâzâita, de-a caii, scrânciobul, baba-oarba și altele, toate întrebuințate la anotimpurile lor”. Intelectualii români din secolul al XIX-lea, cel căruia disciplinele etnologice îi datorează configurarea științifică, au fost interesați de culegerea jocurilor de copii și de identificarea criteriilor după care categoria putea fi delimitată. Teama că jocurile tradiționale vor fi înlocuite cu structuri echivalente educative moderne și că cele dintâi vor fi

date uitării, i-a determinat pe cei mai activi să întreprindă culegeri în diferite zone, pe care să le popularizeze prin publicare. În periodice precum „Foaie pentru minte, inimă și literatură” (1859), „Columna lui Traian” (1883), „Educatorul” (1883), „Familia” (1883), „Tribuna” (1884), „Gazeta săteanului” (1885), „Revista nouă” (1889), „Gazeta de Transilvania” (1891) au apărut multe descrieri ale jocurilor de copii răspândite, la acea dată, la români, între cei mai activi culegători fiind: Petre Ispirescu, Iosif Hodoș, G.I. Pitiș, I. Pop-Reteganul. Două chestionare ample, lansate în a doua jumătate a sec. al XIX-lea de către B.P. Hasdeu (1884) și Nic. Densusianu (1895) furnizează cercetătorilor un material informativ bogat, privind numele unor jocuri de copii și tehnicile sau regulile după care acestea se organizează. În 1891 B.P. Hasdeu a ținut o prelegere despre *Jocurile și cântecele de copii* la Facultatea de Litere și Filozofie din București.

Instituția de prestigiu care s-a implicat în publicarea unor studii de mari dimensiuni asupra jocurilor de copii a fost Academia Română. P.N. Papahagi-Vurdună a elaborat *Jocuri copilăresci culese de la Românii din Macedonia de...*, pe care a publicat-o în 1893 în „Analele Academiei Române” (seria II, tom XV, Memoriile secțiunii literare). Activitatea de culegere, studiere și sistematizare a jocurilor de copii este continuată de Tudor Pamfile care a publicat, în 1906, tot în „Analele Academiei Române” (tom. XXVIII. – Memoriile Secției Literare, p. 273-423) studiul de mari dimensiuni *Jocuri de copii adunate din Satul Țepu (jud. Tecuci) de...* În același volum al Analelor a apărut și studiul dr. Alexandru Bogdan intitulat *Ritmica cântecelor de copii. Contribuiri la ritmica românească* urmat, în 1907, de *Jocuri de copii*. Memoriul al doilea de..., rezultat al strădaniilor aceluiasi harnic autor Tudor Pamfile și publicat în „Analele Academiei Române” (tom. XXIX. – Memoriile Secției Literare p. 1-175).

Odată cu instituționalizarea cercetării culturii tradiționale, prin apariția institutelor și arhivelor multimedia de folclor și organizarea catedrelor de profil în învățământul superior, studiul jocurilor de copii s-a realizat dintr-o perspectivă academică, riguros și sistematic, fără a constitui, însă, un capitol de mare interes pentru specialiști. Dintre cei preocupați de studiul acestei secțiuni a culturii populare îi amintim pe: C. Brăiloiu, Emilia Comișel, I.C. Chițimia, I. Mușlea, N. Constantinescu, I. Evseev. Prin lucrările lui V. Medan (1980) și Emilia Comișel (1982) se oferă specialiștilor o tipologie a jocurilor de copii alcătuită pe criterii muzicale riguroase.

Criterii de clasificare a repertoriilor de jocuri tradiționale de copii și tineret

Funcții

Învățare; repetare prin imitație; stimularea atenției; inițiere (cu

substrat ritual); îmbogățirea și verificarea cunoștințelor.

Testarea abilităților fizice și intelectuale (jocuri solitare sau competiționale, cu cel puțin doi parteneri: învingători și învinși, stabilirea ierarhiilor, jocuri atletice).

Strategie și noroc.

Crearea stărilor emoționale speciale.

Vârsta practicanților: de la 0 la 1 an și jumătate, doi (cu implicarea vârstnicilor); de la 2 ani la 4-5 ani; de la 4-5 ani la 7-8 ani; de la 7-8 ani la 13-14 ani; după 14 ani.

Gen (sexul practicanților): băieți; fete; grupuri mixte.

Număr de participanți: un participant – jocuri solitare; grup – minimum doi participanți.

Contextul spațial

Înăuntru (în spațiu închis)¹.

Afară².

Context temporal:

Anotimpul.

Momentul zilei³.

Sărbătoare/în afara sărbătorii: ritual, ceremonial, festiv.

Recuzită

Selectată de practicanți din mediul natural⁴.

Confecționată de practicanți din materiale naturale⁵.

Manufacturată de adulți sau produsă industrial și folosită pentru jocurile copiilor.

Repertoriul jocurilor de copii alcătuit după funcții

Învățare

Crearea deprinderilor – imitare (nediferențiat pe sexe):

- limbaj articulat – vorbire, mers, folosirea diferitelor unelte;
- categorie de vârstă între 0-4, 5 ani;

¹ Cameră, șură, hambar, sală de clasă etc.

² Ogradă, curte, uliță, câmp, pădure etc.

³ Diurn/nocturn.

⁴ Pietre, cioburi, crengi, frunze, fructe, semințe, lut etc.

⁵ Lemn, lut, lână, păr, os, piele, cârpe etc.

- nediferențiat pe anotimp sau moment al zilei;
- nediferențiat cadrul sărbătoresc/nesărbătoresc;
- în locuință/în afara locuinței ⁶.

Stimularea atenției și creativității – imitare și inovare (nediferențiat pe sexe):

- categorie de vârstă între 4-7, 8 ani;
- după anotimp și moment al zilei;
- nediferențiat cadrul sărbătoresc/nesărbătoresc;
- în gospodărie/în afara gospodăriei ⁷.

Îmbogățirea și verificarea cunoștințelor:

- nediferențiat și/sau diferențiat pe sexe;
- categorii de vârstă între 8-14 ani; după 14 ani;
- nediferențiat cadrul sărbătoresc/nesărbătoresc;
- în gospodărie/în afara gospodăriei;
- recuzită selectată din mediul natural/recuzită confecționată de practicanți/ recuzită manufacturată de adulți sau produsă industrial⁸.

Testarea abilităților

- în competiție cu alți participanți, cu învingători și învinși; stabilirea ierarhiilor;
- solitare

Jocuri fizice – sportive (cu regulamente generale – dominant băieți și adolescenți):

- între 8-14 ani; după 14 ani;
- cadrul sărbătoresc/cadrul nesărbătoresc;
- în gospodărie/în afara gospodăriei;
- recuzită selectată din mediul natural/recuzită confecționată de practicanți/ recuzită manufacturată de adulți sau produsă industrial)⁹.

⁶ Identificarea părților corpului; alergatul; statul într-un picior (*Cocostârc*); mersul/alergatul într-un picior; *Prinsea*; *Leapșa*; *Ascunselea*; *Baba-Oarba*; *Fripta*; confecționarea de jucării din hârtie; modelarea din lut/plastilină etc.; *Cu păpușile*; *De-mama și copiii*; *De-a gospodina*; *De-a școala/grădinița* etc.

⁷ Scăldatul, săritul în apă, aruncatul pietrelor în apă, urcatul în copaci, datul cu sania, datul pe gheață, călăritul bățului (*Cal și călăreț*), Cercul (*Dura*), înălțarea zmeului (*Balaurul*, *Dragonul*, *Încurarea cu zmeurile*, *Șarpele*, *Turcalet*); aruncatul și prinsul bățului, căciulii etc.; proiectarea umbrelor pe pereți.

⁸ Prindere: fluturi, greieri, gărgărițe, păsări mici sălbatice; confecționarea capcanelor.

⁹ *Brăzdița* – joc de băieți, uneori participă și fete; *De-a lițu*; *De-a pământ furat*; *Țurca*. (*Celichie*; *Clincea*; *De-a briciu*; *Drichea*; *Glința*; *Guia*; *Gula*; *Popicul*); *Mișca*; *Lapte gros*; *Tumba*; *Trânta*, cu varianta *Tăvălug*; *Întrecerea cu cai*; *Oina*; *Trasul cu arcul*.

Jocuri intelectuale (nediferențiat pe sexe):

- între 8-14 ani; după 14 ani;
- cadrul sărbătoresc (ritual, ceremonial, festiv)/cadrul nesărbătoresc;
- în gospodărie/ în afara gospodăriei;
- recuzită selectată din mediul natural/recuzită confecționată de practicanți/ recuzită manufacturată de adulți sau produsă industrial)¹⁰.

Jocuri fizice și intelectuale – sportive, cu regulamente generale (diferențiat/nediferențiat pe sexe):

- între 8 și 14 ani; după 14 ani;
- cadrul sărbătoresc (ritual, ceremonial, festiv)/cadrul nesărbătoresc;
- în gospodărie/ în afara gospodăriei
- recuzită selectată din mediul natural/recuzită confecționată de practicanți/ recuzită manufacturată de adulți sau produsă industrial¹¹.

De strategie și noroc (diferențiat/nediferențiat pe sexe):

- între 8 și 14 ani; după 14 ani;
- cadrul sărbătoresc (ritual, ceremonial, festiv)/cadrul nesărbătoresc;
- în gospodărie/în afara gospodăriei
- recuzită selectată din mediul natural/recuzită confecționată de practicanți/ recuzită manufacturată de adulți sau produsă industrial¹².

Crearea unei stări emoționale (diferențiat/nediferențiat pe sexe):

- a) inițiere
- b) mișcare ritmică pentru inducerea unei stări speciale
 - între 8 și 14 ani; după 14 ani;
 - cadrul sărbătoresc (ritual, ceremonial, festiv)/cadrul nesărbătoresc;
 - în gospodărie/ în afara gospodăriei
 - recuzită selectată din mediul natural/recuzită confecționată de practicanți/ recuzită manufacturată de adulți sau produsă

¹⁰ Fazan; Țompan; Mima; Spânzurătoarea; Telefonul fără fir; Trenul (joc didactic); Ineluș învârteluș.

¹¹ De-a pânza, joc mixt (Pânza-ncurcată; Pânza-ncălciță; De-a ițele-ncurcate; variantă: Vamă-Cătaramă); Șotron (De-a clasele; De-a glasele; În clase; Labirintul; Țăncuș; Șodronul); Uliul și porumbeii (Puia-gaia, Baba-gaia); Hoții și vardiștii; Vânătorul și iepurele.

¹² Arșice (De-a arșice; Joc cu oscioare; Joc în armășie; Joc în armean; Joc în bei-bun; Joc într-a lui; Joc în sbenghi; Gioale); Moara (Țintar); Nu te supăra, frate!; X și 0.

industrial¹³.

- c) formule ritmate, rimate¹⁴ (v. *Arta cuvântului; Folclor muzical; Folclor coregrafic; Sărbători.*)

TERMINOLOGIA ÎN DIALECTUL AROMÂN

Funcție:

Învățare – *nvițatură*.

Gen:

băieți – *ficiori*;

fete – *feate*;

grupuri mixte – *feate ș-ficiori amisticați*.

Context spațial:

în spațiu închis: cameră – *udă*, șură – *copă*;

câmp – *câmpu*;

ogradă – *uboru*;

pădure – *păduri*;

uliță – *geadei*.

Context temporal:

diurn – *dzuuă*;

nocturn – *noapte*.

Recuzită:

cârpe – *peatite*,

cioburi – *chelchi*;

crengi – *dărme*;

fructe – *poame*;

frunze – *frundză*;

lână – *lănă*;

lemn – *lemn*;

lut – *loc*;

pietre – *chețrî*;

semințe – *simință*;

¹³ *Vârte*, joc practicat de fete/de băieți; (*Ciclonul; De-a vârtea; Învârte-te, morișcă!*; *Uraganul; Vârtea casă*; variantă: *Toporașu'* – învârtirea copiilor prinși de mâna într-un cerc); *Învârtitul; Datul de-a-ndoaselea*; datul în scrânciob; datul în lanțuri (la bălci); roata mare.

¹⁴ Umoristice, critice, incantații, frământături de limbă etc.

păr – *peru*;
piele – *cheale*.

Jocuri:

Arșice – *mișic, ipu, nip, așic, ișic, vâșclie*;
Ascunselea – *Ascundea*;
Baba-Oarba – *Cu funea, orbu-ghiani, cu ocl'il'i ligați*;
Capra – *Cu schinarea la cur*;
Fluture – *flitur, pirpirună*;
Gărgăriță, gânănie – *bubulică*;
Hoții și vardiștii – *A sclavea, cu sclayii*;
Lapte gros – *Chichir-michir, cu cămila bâgată, de a bâgatalui*;
Leapșa – *Cucu-dan, Cucăli-Vicăli*;
Minge – *topă*;
Prindere – *acățarea*;
Prinsea – *Cu avinarea*;
Statul pe un picior – *Șidearea pi un cicior*;
Trânta – *Zdupinarea*;
Uliul și porumbeii – *Cu yiraclu* (v. *Din literatura poporană a aromânilor*);

BIBLIOGRAFIE

Referințe generale:

Caillois, Roger: *Teoria jocurilor*, în vol. *Eseuri despre imaginație*. În românește de Viorel Grecu, Editura Univers, 1975.

Chițimia, I. C.: *Problematica jocurilor și cântecelor de copii*, în *Folclor românesc în perspectivă comparată*, București, Editura Minerva, 1971.

Comișel, Emilia: *Folclorul copiilor*, în *Istoria literaturii române*, vol. I, București, Editura Academiei R.S.R., 1964.

Comișel, Emilia: *Folclorul copiilor*. Studiu și antologie, București, Editura Muzicală, 1982.

Del Chiaro, Maria-Anton: *Revoluțiile Valahiei*. Veneția, 1715. Trad[ucere] de Cris. Cristian (prefață de Nicolae Iorga), Iași, Viața românească, 1929.

Evseev, Ivan: *Jocurile tradiționale ale copiilor*, Timișoara, Editura Excelsior, 1994.

Ionescu, Nelu: *Luci, soare, luci*, București, Editura Muzicală, 1981.

Medan, Virgil: *Folclorul copiilor*, Cluj-Napoca, Întreprinderea Poligrafică Cluj, 1980.

Mușlea, Ion: *Problematica jocurilor noastre copilărești*, în *Cercetări*

de etnografie și folclor. Ediție îngrijită de Ion Taloș, București, Editura Minerva, 1972.

Neagu, Gh. I.: *Cântece și jocuri de copii*, Ediție îngrijită, prefată, bibliografie și index bibliografic de..., București, Editura Minerva, 1982.

Șăineanu, Lazăr: *Dicționar universal al limbei române*, A șasea edițiune, Craiova, 1929.

Referințe particulare:

Bogdan, Alexandru: *Ritmica cântecelor de copii*, în „Analele Academiei”, seria II, tom XXVIII, 1905-1906.

Cernea, Eugenia: *Contribuții la cercetarea folclorului copiilor*, în „Revista de etnografie și folclor”, tom 18, nr. 14, 1973.

Constantinescu, Nicolae: *Folclor și literatură: jocurile de copii*, în „Limbă și literatură”, revista Societății de Științe Filologice din România, vol. I-II, București, 2003.

Foartă, Maria: *Jocurile de copii. O definiție poetică*, în „Folclor literar”, vol. IV, Timișoara, 1977.

Hoya A. Bogdan: *Cântece și jocuri de copii adunate și întovărășite de note de...*, Brașov, Editura Librăriei Ciurcu, 1905.

Ispirescu, Petre, culegător-tipograf: *Jucării și jocuri de copii adunate de...*, Sibiu, Editura și tiparul Institutului tipografic, 1885.

Lambrior, Al.: *Obiceiuri și credințe la români*, în „Convorbiri literare”, IX, 1875.

Novacoviciu, Emilian: *Jocuri copilărești bănățene adunate de...*, Oravița, Tipografia Iosif Kaden, 1928.

Pamfile, Tudor: *Jocuri de copii adunate din satul Țepu, jud. Tecuci*, în „Analele Academiei Române”, tom XXVIII, Memoriile Secțiunii Literare, 1906.

Pamfile, Tudor: *Jocuri de copii*. Memoriul al doilea de..., în „Analele Academiei Române”, tom XXIX, Memoriile Secțiunii Literare, București, 1907.

Papahagi-Vurdună, P. N.: *Jocuri copilărești culese de la Românii din Macedonia de...*, în „Analele Academiei Române”, seria II, tom XV, Memoriile secțiunii literare, București, Litotipografia Carol Göbl, 1893.

Tăzloanu, Gheorghe: *Jocuri de copii*, în „Comoara Neamului”, VII, București, 1943.

**Sabina ISPAS
Nicolae CONSTANTINESCU**

Sărbători, obiceiuri și ritualuri

Pregnante pentru că ritmează viața socială, ca „mărci plasate între secvențele succesive ale vieții cotidiene, dincolo de cotidian, pentru a-i sublinia diferitele etape, pentru a-i da ritmul necesar unei trăiri în dinamism propriu” (Pop: 1976, p. 5) și pentru că, angrenând limbaje multiple și sincretice, sunt vizibile și, prin urmare, ușor de memorat, obiceiurile sunt una dintre componentele consistente ale patrimoniului cultural imaterial. De altfel, documentele UNESCO decupează ca secțiune semnificativă a acestuia *les pratiques sociales, rituels et événements festifs*.

În linia acestor documente, asumate de România prin *Legea nr. 410/29.12.2005* privind acceptarea *Convenției pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial, adoptată la Paris* în 17 octombrie 2003, am intitulat secvența de repertoriu pe care o propunem aici *Sărbători, obiceiuri și ritualuri*. Ca urmare, am luat în considerare drept realități patrimoniale din domeniul imaterial practicile cu o repetitivitate coerent justificată, printr-un gen de *savoir-faire* existent la nivelul memoriei sociale, atât în condițiile în care funcțiile, osificarea lor ca și relațiile strânse cu o serie de credințe de factură mitică le susțin caracterul ritual, cât și în cazurile în care apetența lor pentru sărbătorească este tot mai evidentă.

În vederea alcătuirii acestui repertoriu am sintetizat, utilizând-o ca pe un set de analiză, în primul rând bibliografia etnografică românească clasică: informațiile obținute ca răspunsuri la chestionarele lui B. P. Hasdeu, Nicolae Densușianu sau efect al documentării și cartografierii materialului pentru *Atlasul Etnografic Român (Sărbători și obiceiuri, 2001– 2003.)*; respectiv marile monografii ale obiceiurilor redactate de părinții etnografiei românești, Simion Florea Marian, Tudor Pamfile, Artur Gorovei ori Elena Niculiță Voronca. În al doilea rând, pentru nuanțare și pentru echilibrare, am folosit ca set de comparație informațiile obținute ca urmare a cercetărilor personale în teren sau documentate prin recursul la materialele existente în arhivele de folclor din România, ceea ce ne-a permis o evaluare mai exactă a situației actuale a *sărbătorilor, obiceiurilor și ritualurilor*. Date fiind probitatea acestor surse și acuratețea informațiilor comunicate, am considerat realitățile patrimoniale pe care ele le prezintă drept valoroase prin ele însele, reprezentative pentru grupurile sociale care le practică și semnificative pentru ansamblul patrimoniului cultural imaterial românesc.

Clasificarea pe care o propunem se raportează și ea la o veche tradiție bibliografică, preluând din aceasta o anumită tipologie a obiceiurilor: cele care dau ritmurile calendarului, cele care punctează

principalele ocupații tradiționale, respectiv cele care însoțesc riturile de trecere din existența umană. Pentru a fi fideli realităților actuale ale terenului, am operat un singur adaos, inserând o a patra categorie de obiceiuri, pe care am numit-o *obiceiuri identitare*.

Am considerat, totodată, oportună sublinierea unei întregi serii de componente¹ diseminate pe parcursul amplului complex de obiceiuri, în măsura în care, privite mai atent, acestea pot constitui adevărate sisteme de a căror funcționare depinde întregul ansamblu al obiceiurilor. În aceste cazuri, lista pe care am alcătuit-o a interferat cu listele altor secțiuni ale patrimoniului cultural imaterial², semnalând insuficiența oricărui tip de demers care nu privește faptele patrimoniale din perspectivă holistă.

Nu ignorăm că repertoriul pe care l-am alcătuit este în același timp un *summun*, dar și o *listă deschisă*. În primul sens, avem în vedere faptul că, așa cum a fost structurat, el alătură fapte patrimoniale care nu se regăsesc întotdeauna în același areal geografic. În consecință, construiește un model extrem de bogat, nuanțat și sofisticat, plin de virtualități și variante, dar în raport cu care orice teren concret reprezintă doar un traiect posibil. Când subliniem caracterul de listă deschisă al acestui repertoriu, ne gândim în primul rând la lunga serie de practici, credințe, obiecte, personaje, roluri tradiționale ca și la termenii regionali și locali care le numesc și care a fost detaliată în subsoluri. Cum patrimoniul cultural imaterial este variabil prin definiție, este limpede că aceste liste se postulează, de la bun început, drept deschise.

Desigur că, așa cum se prezintă, repertoriul nostru se configurează ca model teoretic și ca vocabular exemplificativ. Alcătuit pe baza realităților de teren și bibliografice referitoare la cultura tradițională românească, modelul acoperă în mare parte și cultura grupurilor vorbitoare ale dialectului aromân, dar și sistemele de realități patrimoniale ale altor populații decât cea românească și care locuiesc, în prezent, în România. Denumirile sunt, evident, altele, accentele și reliefurile sunt distincte, specificitățile sunt diferite – căci diferențele marchează identitățile –, dar modelul poate fi utilizat ca punct de pornire și pentru aceste populații. În pofida acestor evidențe, constatate prin propria analiză și prin discuții cu alți specialiști³, am inclus în listă și câteva obiceiuri practicate de diferite populații care

¹ *Credințe și legende; Instrumentar ceremonial; Practici divinatorii; Rituri orale; Mâncăruri investite cu semnificații; Manifestări coreice; Statute și roluri tradiționale.*

² Am marcat, de fiecare dată, între paranteze, aceste relații.

³ Mulțumim, în acest sens, domnilor prof. dr. Pozsony Ferenc, prof. Letiția Mark și prof. dr. Mihai Radan, care ne-au consiliat cu privire la practicile patrimoniale ale maghiarilor, grupurilor rroma, sașilor, sârbilor și carașovenilor.

locuiesc în România⁴, convinși fiind ca patrimoniul cultural imaterial național este amputat în lipsa acestor deschideri.

Obiceiuri calendaristice

A. Practici populare legate de date fixe din calendarul creștin: Sfântul Vasile (1 ianuarie)⁵, Boboteaza (6 ianuarie)⁶, Sfântul Ion (7 ianuarie)⁷, Sfântul Trifon (1 februarie)⁸, Întâmpinarea Domnului (2 februarie)⁹, Mucenicii (9 martie)¹⁰, Bunavestire/*Blagoveștenie* (25 martie)¹¹, Sfântul Gheorghe (23 aprilie)¹², Sfântul Ioan de Vară – *Sânzienele* (24 iunie)¹³, Sânpetru de Vară (29 iunie), Sfântul Ilie (20 iulie), Sfântă Maria Mare (15 august)¹⁴, Sfânta Paraschiva (14 octombrie)¹⁵, Sfântul Dumitru (26 octombrie)¹⁶, Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (8 noiembrie)¹⁷, Sfântul Andrei (30 noiembrie)¹⁸, Sfântul Nicolae (6 decembrie), Ignatul (21

⁴ V. secțiunea *Sărbători identitare: sărbători care marchează identitatea etnică*. O prezentare detaliată a repertoriului patrimoniului cultural imaterial al acestor populații urmează să fie publicată într-un volum separat.

⁵ Uratul cu plugușorul (v. *Arta cuvântului*), plugul mare, veghea dintre ani/Revelionul, jocurile cu măști: Capra, Turca, Trezaia, Cerbușul, Barza, Ursul, Căiuții, Frumoșii și Urâții, Malanca, Vergelul, Sânvăsăitul blidelor, divinații/vrăji și farmece de aflare a ursitului și a norocului (v., în prezenta listă, *Practici divinatorii*), prognoze pentru aflarea mersului vremii, Sorcova, Semănatul, Vasilca.

⁶ Umblatul cu *Chiraleisa*, încuratul cailor, *Iordănitul*, *Ardeasca*, divinații/vrăji și farmece de aflare a ursitului (v., în prezenta listă, *Practici divinatorii*), prognoze meteorologice.

⁷ Iordănitul femeilor, masa moașei, Păpușa lui Sântion.

⁸ Trifonul viermilor și al omizilor, *Arezanul/Gurbanul viilor*.

⁹ Ziua ursului – prognoze meteorologice (v. în prezenta listă *Practici divinatorii*), Filipii de iarnă, Martinii de iarnă, Târcolitul viilor.

¹⁰ Sfințisorii/mucenicii (v. *Alimentație*), focurile sfinților, pornirea plugului.

¹¹ Ziua cucului.

¹² Practici apotropaice și de fecunditate din ajunul sărbătorii: rugul, ramura verde, Sângiorzul vacilor, măsurușul oilor, rituri de protecție împotriva furtului manei laptelui și holdelor, credințe și povestiri despre hoți de mană, moroi și strigoaice (v. *Arta cuvântului*), vrăji și farmece de aflare a ursitului și protecția sănătății (cântăritul), împrouratul (spălatul cu rouă), strigarea peste sat, răscucăitul, moșii de Sângiorz, urzicatul, angajarea argaților și plata datoriilor.

¹³ Jocul Drăgaicei (v., în prezenta listă, *Manifestări coreice*), cununițe de Sânziene, moșii de Sânziene, Boul instrăuțat, Goțoi.

¹⁴ Pelerinaje religioase.

¹⁵ Nunta oilor, pelerinaje religioase, târguri de toamnă.

¹⁶ Practici și *savoir-faire* privitor la plata datoriilor și angajarea argaților, moșii de toamnă, focul lui Sumedru, târguri, credințe privitoare la previziunile meteorologice (v., în prezenta listă, *Practici divinatorii*).

¹⁷ Moșii de Arhangheli, turta arieților.

¹⁸ Ziua lupului, noaptea strigoilor (v. *Arta cuvântului*), vrăji și farmece, păzitul usturoiului, umplutul covașei, forțăjul ramurii de pom roditor.

decembrie)¹⁹, Crăciunul (25 decembrie)²⁰;

B. Practici populare legate de datele ciclului pascal (cu dată mobilă):

Începutul Postului Mare²¹, Prima săptămână din Postul Mare²², Mijlocul Postului Mare²³, Floriile²⁴, Săptămâna Mare (Săptămâna Patimilor)²⁵, Paștele²⁶, Duminica Tomii²⁷, Mătcălaul²⁸, Ropotinul țestelor, Înălțarea Domnului (Ispasul), Rusaliile²⁹;

C. Alte sărbători populare: Dragobete, 1 martie³⁰, Armindenul³¹, Ciurica, Filipii de Iarnă, Schimbarea la față /Ovidenia.

Obiceiuri care marchează ocupațiile tradiționale

A. Agricultură tradițională (viticultură și pomicultură): a. practici la

¹⁹ Tăiatul porcului (v. *Alimentație*), pomana porcului, spunerea *Poveștii lui Ignat* (v. *Arta cuvântului*).

²⁰ Masa de Ajun cu alimente de post (v. *Alimentație*), colindatul copiilor, colindatul cetii (v. *Arta cuvântului*, *Folclor muzical*), *savoir-faire* privitor la darurile pentru colindători, mulțămita la colac, practicile de descolindat, *Capra*, *Turca*, *Brezaia*, *Irozii*, *Steaua*, *călușarii*, *Vicleimul*, *cloța*, bradul de Crăciun, alimente specifice de Crăciun: friptură de porc, colacul lui Crăciun, colaci speciali pentru colindători (v. *Alimentație*), credințe și practici de previziune meteorologică (v., în prezenta listă, *Practici divinatorii*).

²¹ Moșii de iarnă/de piftii, în sâmbăta Lăsăturii de sec de carne, focuri rituale: *Alimori*, *Hodăițe*, *Opaiț*, baterea alviței, manifestări carnavalești (*săptămâna nebunilor*, *Cucii*, *Cornii*, *Fășancul*, *Moșii* etc.).

²² luna curată/luna păsărilor, luna păstorilor, spolocania, jujeul/tărbacul câinilor, marțea vaselor, Sântoaderul, înfărtășirea, felurile de mâncare pentru pomenile de Sântoader (v. *Alimentație*), credințe și povestiri despre caii lui Sântoader (v. *Arta cuvântului*).

²³ Interdicții pentru muncile textile feminine (țesutul).

²⁴ Sâmbăta lui Lazăr, Lăzărelul, culegerea și sfințirea mătisorilor de Florii, moșii de Florii.

²⁵ Focurile de Joimari, *savoir-faire* și legende despre înroșirea și încondeierea ouălor, participarea la *Deniile* din Săptămâna Patimilor, practici, credințe și ritmuri specifice de batere a toacei (v. *Folclor muzical*).

²⁶ Veghea, sfințirea paștilor, brazda verde, alimente specifice mesei de Paști: ouă încondeiate, pască, drob (v. *Alimentație*), jocul, horele pentru morți, Udatul, Bricelatul, Serbarea junilor.

²⁷ Paștele Morților, pomeni pentru morți.

²⁸ Prinderea de surate, soruțe, fărtași, vâruici, tize.

²⁹ Jocul Călușului (v. în prezenta listă, *Manifestări coreice*), credințe legate de jocul *Călușului*, sisteme de legende privitoare la *Iele* (v. *Arta cuvântului*), *savoir-faire* privitor la tipurile de boli vindecate prin *Căluș* (v. *Vindecarea bolilor*), însemne simbolice ale *Călușului* (v. *Meșteșuguri*), ieșirea la arie.

³⁰ *Babele*: prognoze meteorologice, practici divinatorii (v. în prezenta listă *Practici divinatorii*); *Mărțișorul*.

³¹ Pomul de *Arminden*.

inaugurarea unui sezon de muncă³²; b. practici de stimulare a condițiilor favorabile muncii și de protejare a rodului³³; c. practici la primul consum al unui produs³⁴; d. practici la încheierea unui sezon de muncă³⁵;

B. Creșterea animalelor (păstorit, creșterea vitelor, piscicultură, apicultură): a. practici la inaugurarea sezonului de muncă: a.1. întemeierea turmelor și urcarea lor la stâna din munte³⁶; b. practici de menținere și protejare a șeptelului: b.1. zilele „ținute” pentru ca sălbăticiunile să nu atace turmele³⁷; b.2. procedee magice de stimulare/protejare a lactației turmelor (de vite și oi) (v. *Vindecarea bolilor*)³⁸; c. practici la încheierea unui sezon de muncă: c.1. practici la coborârea oilor în vale³⁹;

C. Muncile textile: zile „ținute” pentru ca munca textilă să nu eșueze⁴⁰.

Sărbători identitare:

a. sărbători care marchează identitatea zonală⁴¹; b. sărbători care marchează identitatea religioasă⁴²; c. sărbători care marchează identitatea familială⁴³; d. sărbători care marchează identitatea etnică⁴⁴.

Obiceiuri legate de viața omului

A. Obiceiuri care însoțesc nașterea: a. practici și credințe în perioada *prenatală*: a.1. practici și credințe privitoare la păstrarea și pierderea sarcinii

³² Practici speciale la ieșirea plugului în brazdă; ceremonii de recunoaștere a primului plugar.

³³ Amenințarea pomilor care nu mai rodesc; Trifonul viilor; rituri împotriva secetei: paparudele, caloianul, ieșirea cu icoanele la câmp (ieșirea la arie); rituri pentru legarea ploilor prea abundente și îndelungate; la Sângiorz, rituri de protejare a manei câmpului.

³⁴ Consumul de pomană al primelor roade (ex. cireșe la Rusalii, pere la Sânziene, mere la Sânpetru, struguri la Schimbarea la Față, prune la Sântămăria Mică, nuci la Ziua Crucii).

³⁵ Cununa de grâu, surechiul viilor, șezătorile de la depănușatul și curățitul porumbului.

³⁶ Măsuratul oilor (măsurișul oilor, sâmbra oilor), focul viu.

³⁷ protecția de lupi (Filipii), protecția de urși (Martinii), protecția de șerpi (Măcinicii), protecția de insecte (Alexiile).

³⁸ Furtul laptelui (manei); întoarcerea izvorului laptelui (manei) (v. în prezenta listă *Practici populare legate de date fixe din calendarul creștin*).

³⁹ Arețul, nunta oilor, retezatul stupilor.

⁴⁰ *Sântoader* (urzit), *Miezul Păresimilor* (țesut), *Joimari* (tors), joile dintre Paști și Rusalii (cusut, spălat); personajele asociate acestor zile: caii lui Sântoader, Joimărița, Ielele.

⁴¹ Nedei, rugi, târguri, bălciuri.

⁴² Pelerinaje la locuri acceptate drept sacre, hramuri.

⁴³ Praznice, sfinți, patroni.

⁴⁴ „Sfinții de gheață” ai maghiarilor (*Pongrác, Szervác, Bonifác, Orbán napja*), *Kirchwein*-urile bisericilor germane, *Slave-le* satelor sârbești, *Gurbanul* rudarilor etc.

(v. *Vindecarea bolilor*); a.2. practici și comportamente magice⁴⁵; b. *momentul nașterii propriu-zise*: b.1. *savoir-faire* privitor la desfășurarea nașterii (v. *Vindecarea bolilor*); b.2. practici pentru *nașteri speciale*⁴⁶; c. practici și credințe în perioada *postnatală*: c.1. practici și comportamente magice ale mamei⁴⁷; c.2. rituri propitiatorii⁴⁸; c.3. rituri apotropaice⁴⁹ (v. *Vindecarea bolilor*); c.4. rituri de reintegrare a mamei în comunitatea feminină⁵⁰; c.5. *botezul*; c.6. ieșirea din starea tranzitorie asociată nașterii⁵¹;

B. Copilăria și tinerețea: a. ritualuri de *marcare a etapelor vieții copilului*⁵²; b. *practici apotropaice* în perioada copilăriei mici⁵³; c. practici de integrare în clasa de vârstă a tineretului⁵⁴;

C. Nunta: a. etape ale perioadei *prenuptiale*: a.1. *practici divinatorii*⁵⁵; a.2. *pețirea*⁵⁶; a.3. *logodna*⁵⁷; b. etape ale *nunții*: b.1. *comunicarea momentului nunții*⁵⁸; b.2. *pregătirea ospățului*⁵⁹; b.3. *rituri de separare a mirilor* de starea lor anterioară⁶⁰; b.4. *derularea nunții propriu-zise*; b.4.1. *alaiul*

⁴⁵ Practici de influențare magică a înfățișării copilului, practici de ghicire a sexului copilului, practici de influențare magică a nașterii ușoare.

⁴⁶ Practici la *nașterea grea* (nașterea pe pământ, trasul cu pușca prin coșul casei etc.); nașterea în afara localității (jumătate de botez); nașterea unui *copil mort*.

⁴⁷ Prescripții și interdicții privind comportamentul mamei în perioada lăuziei; prescripții și interdicții privind alăptarea.

⁴⁸ Prima scaldă, masa ursitoarelor, trecerea copilului prin colac; urări (v. *Arta cuvântului*) și daruri aduse copilului cu ocazia primelor vizite.

⁴⁹ Protecția copilului împotriva spiritelor rele (amulete, descântece – v. *Vindecarea bolilor*, *Arta cuvântului*).

⁵⁰ Vizitele femeilor la lăuză după naștere (venitul în *rodini*).

⁵¹ Întărcatul copilului, spălarea mâinilor moașei, scaldă nepoatei, molitva (sau *îmbisericirea*).

⁵² Practici la apariția primului dinte, la primul pas, tăierea moțului; învățarea jocurilor copilăriei (v. *Jocuri*).

⁵³ Descântatul (v. *Vindecarea bolilor*); practici de înșelare a bolii (demonului): vânzarea copilului, schimbarea numelui.

⁵⁴ Învățarea jocurilor specifice diferitelor categorii de vârstă (v. *Jocuri*), intrarea în horă.

⁵⁵ V. în prezenta listă capitolul *Practici divinatorii*.

⁵⁶ *Savoir-faire* privitor la logica și retorica pețirii.

⁵⁷ *Savoir-faire* referitor la relațiile dintre logodnă și nuntă (obligativitate, termen, dimensiuni, cine participă etc.); darurile de logodnă; masa de logodnă; petrecerea de logodnă; însemne specifice tinerilor logodiți (schimbarea inelelor, schimbarea năframelor etc.).

⁵⁸ Practici și texte speciale de invitare la nuntă.

⁵⁹ *Savoir-faire* legat de amenajarea spațiului ospățului; petrecerile prilejuite de pregătirea în comun a hranei pentru nuntă (mai ales a prăjiturilor).

⁶⁰ Petreceri speciale la casele mirelui, respectiv miresei; bărbieritul mirelui, iertăciunile miresei.

*nupțial*⁶¹; b.4.2. *riturile propițatorii* din timpul nunții⁶²; b.4.3. *cununia*⁶³; b.4.4. *ospățul*⁶⁴; b.4.5. *riturile verbale* din timpul nunții⁶⁵; b.4.6. dansurile din timpul ospățului de nuntă⁶⁶; b.4.7. practicile carnavalești din timpul nunții⁶⁷; b.4.8. *darurile* de nuntă⁶⁸; b.4.9 *savoir-faire* privitor la *zestre*; b.4.10. *rituri propițatorii*⁶⁹; b.5. *rituri* de trecere la starea de tineri căsătoriți⁷⁰; b.6. ritualizarea relațiilor agonice dintre neamul mirelui și neamul miresei⁷¹; c. *obiecte simbolice* necesare nunții: c.1. însemne generale ale nunții⁷²; c.2. însemne ale miresei⁷³; c.3. însemne ale mirelui⁷⁴; d. organizarea *nunților speciale*⁷⁵; e. practici tradiționale *postnupțiale*: *rituri de reintegrare a tinerilor căsătoriți în societate*⁷⁶;

D. Însmormântarea: a. credințe privitoare la *iminența morții*⁷⁷; b. credințe și practici privitoare la morți speciale: b.1. *moartea grea*⁷⁸; b.2. *moartea fără*

⁶¹ *Savoir-faire* privitor la traseul parcurs de alai și la ordinea celor care îl alcătuiesc, etapă de etapă.

⁶² Gesturi și urări de bun augur (v. *Arta cuvântului*); gesturi și rituri orale obscene, menite să alunge spiritele malefice.

⁶³ Riturile augurale și divinatorii care se practică în paralel cu slujba cununiei.

⁶⁴ *Savoir-faire* privitor la etapele ospățului, alternanța dintre *dans* și *mâncare*; felurile de mâncare specifice ospățului de nuntă (v. *Alimentație*).

⁶⁵ V. în lista de față cap. *Rituri verbale*; întrecerea retorică (prin strigături) între reprezentanții neamului miresei și reprezentanții neamului mirelui.

⁶⁶ V. în lista de față cap. *Manifestări coreice*.

⁶⁷ Jocurile din dimineața ospățului (v. *Meșteșuguri*).

⁶⁸ *Savoir-faire* privitor la prescripțiile și interdicțiile de daruri, la valoarea acestora și la criteriile care determina oferirea unui anumit tip de dar.

⁶⁹ Prescripții și interdicții pentru a avea sau a nu avea copii, pentru a avea o căsătorie lungă și frumoasă, pentru a influența relațiile dintre mireasă și soacră, dintre mireasă și mire etc.

⁷⁰ Pieptănătura de nevestă a miresei, învelitul miresei etc.

⁷¹ Încuratul cailor, întreceri fizice între reprezentanții celor două neamuri, întreceri retorice (la strigături) între reprezentanții celor două neamuri (v. *supra*), practici și *savoir-faire* despre sistemul de praguri pe care trebuie să le străbată reprezentanții neamului mirelui până la luarea miresei.

⁷² *Brad, steag, decorațiuni* care marchează spațiul nunții, *găina împodobită* (v. în prezența listă cap. *Instrumentar*).

⁷³ *Cunună*, vestimentația specială de nuntă (v. în prezența listă cap. *Instrumentar*).

⁷⁴ *Pana*, *pălăria mirelui*, vestimentația specială de nuntă (v. în prezența listă cap. *Instrumentar*).

⁷⁵ Fuga/răpirea miresei ca nuntă simplificată; ritualuri suplimentare în cazul când mirii au părinții morți de curând; nunta *la salcă/la brad* în cazul femeilor care nasc „copii din flori” fără să se fi căsătorit.

⁷⁶ Vizita la familia miresei în prima duminică după nuntă; vizita la nași.

⁷⁷ Semne prevestitoare ale morții, narațiuni care învestesc cu sens de semne prevestitoare ale morții evenimente neobișnuite (v. *Arta cuvântului*).

⁷⁸ *Moartea pe pământ*, *moartea pe fierul plugului*, rostirea *Numărătorii Mari* (v. *Arta cuvântului*), citirea *Visului Maicii Domnului* etc.

*lumânare*⁷⁹; c. practici și credințe privitoare la clipa morții propriu-zise⁸⁰; d. practici și credințe privitoare la *momentele care succed decesului*: d.1. credințe și *savoir-faire* privitoare la curățirea și pregătirea trupului defunctului⁸¹; d.2. credințe și *savoir-faire* privitoare la pregătirea sicriului⁸²; d.3 credințe și *savoir-faire* privitoare la aranjarea spațiului domestic imediat după deces⁸³; e. *etapele* înmormântării: e.1. prescripții legate de *segmentarea timpului*⁸⁴; e.2. *rituri apotropaice* pentru menținerea prosperității gospodăriei; e.3. practici și *savoir-faire* privitoare la *pregătirea mormântului și a crucii*⁸⁵; e.4. *înmormântarea propriu-zisă*: e.4.1. prohodul⁸⁶; e.4.2. prescripții și restricții privitoare la drumul spre cimitir, *convoiul funerar*⁸⁷; e.4.3. prescripții și restricții legate de introducerea sicriului în mormânt; f. obiecte simbolice necesare înmormântării⁸⁸; g. *înmormântări speciale*⁸⁹; h. practici *postfunerare*: h.1. *doliul*⁹⁰; h.2. *pomenile*: h.2.1. *periodicitatea pomenilor*⁹¹; h.2.2. *tipuri de obiecte și*

⁷⁹ Rituri ulterioare pentru remedierea morții fără lumină (*pomana albă pentru morții în negură*).

⁸⁰ Asistarea (veghearea) mortului, interdicții și prescripții comportamentale (cine trebuie / nu trebuie să asiste mortul, interdicția strigătelor etc.), aprinderea lumânării etc.

⁸¹ Prescripții și interdicții privitoare la *scalda mortului*; prescripții și interdicții privitoare la *conservarea trupului*; *rituri apotropaice* pentru ca mortul să nu se transforme în strigoi; prescripții și interdicții privitoare la *veșmintele mortului*.

⁸² Credințe privitoare la sicriu (tipul de lemn, momentul construirii sale etc.); prescripții și interdicții privitoare la *obiectele care se așează în sicriu*; *rituri apotropaice* pentru ca mortul să nu se transforme în strigoi.

⁸³ Credințe privitoare la dispunerea obiectelor din casă; prescripții și interdicții privitoare la prezența în casă a anumitor obiecte în zilele în care trupul decedatului e în casă; aranjarea curții; formele specifice de marcarea a doliului.

⁸⁴ Timpul diurn *versus* timpul nocturn (*priveghiul*); marcarea momentelor zilei (strigatul *zorilor*, *stâlpilor*); jocurile carnavalești din timpul priveghiului; povestitul la priveghi (v. *Arta cuvântului*).

⁸⁵ Cine participă la facerea gropii, unde se face groapa, când se sapă groapa, cât este de adâncă etc.

⁸⁶ Prescripții privitoare la comportamentele membrilor familiei: când, cine, ce bocește; *rituri apotropaice* derulate în paralel cu slujba religioasă pentru separarea definitivă a mortului de familie.

⁸⁷ Prescripții privitoare la ordinea convoiului; stările/podurile; *cântecul mare de petrecut* (v. *Arta cuvântului*).

⁸⁸ *Lumina mortului*, *statul mortului*, *brad*, *pomul mortului*, *steagul*, *punțile*, *traista*, *toiagul* (v. În prezenta listă cap. *Instrumentar*).

⁸⁹ Pentru copii nebotezați; la naștere mor deopotrivă mama și copilul; pentru tineri morți necăsătoriți (moartea – nuntă); pentru tineri (în mormântarea cu bradul); pentru gemeni; pentru persoane născute în aceeași zi/în aceeași lună; pentru persoane despre care se presupune că au fost strigoi vii sau vrăjitori.

⁹⁰ Practici corporale și vestimentare speciale; jelirea periodică; respectarea unor prescripții și interdicții comportamentale de către familie și apropiați.

⁹¹ În raport cu înmormântarea: în ziua înmormântării (*comandarea*), la o săptămână/la nouă zile, la șase săptămâni, la șase luni, la un an, la șapte ani; la anumite *sărbători din*

*manifestări de pomană*⁹²; i. *creдинте legate de moarte și lumea de dincolo*⁹³.

Credințe și legende legate de ansamblul obiceiurilor tradiționale (v. *Arta cuvântului*)

Instrumentar ceremonial

A. Obiecte care au *permanent* funcție ceremonială: a. în cadrul obiceiurilor calendaristice⁹⁴; b. în cadrul obiceiurilor vieții omului⁹⁵;

B. Obiecte care au funcție ceremonială în mod *temporar*: a. în cadrul obiceiurilor calendaristice⁹⁶; b. în cadrul obiceiurilor vieții omului⁹⁷.

Practici divinatorii

A. În contextul obiceiurilor calendaristice: a. *prognoze meteorologice*⁹⁸; b. prognoze privitoare la *viitorul personal*⁹⁹;

cursul anului, numite *moși*: în sâmbăta lui Iazăr, la joimari, la paști, la rusalii, la sâmpetru, la sântilie, la sântămărie, la crăciun (v. În prezenta listă, cap. *Practici populare legate de calendarul creștin*); în mod *aleatoriu*, după reguli familiale; ca ritual reparator, în caz că se interpretează anumite semne ca dorință a sufletului defunctului de a primi ceva.

⁹² Pomeni cu: lumină, apă (purtarea paosului, slobozirea apei), cu alimente (pâine – v. În prezenta listă cap. *Instrumentar, hrană dulce, hrană de post, fructe*), cu haine, cu alte obiecte (punți, obiecte din mobilier, vase, tacâmuri etc.); *hora de pomană* (v. În prezenta listă cap. *Manifestări coreice*).

⁹³ Credințe privitoare la topografia lumii de dincolo, la organizarea sa, la im/posibilitatea comunicării dintre vii și morți, credințe despre strigoi etc. (v. *Arta cuvântului*).

⁹⁴ *Alimentele* destinate special și exclusiv unei sărbători (brăduleți, mucenici, ouă roșii/încondeiate, pâini speciale de crăciun); *măști* păstrate în mod tradițional (turcă, brezaie etc. – v. *Meșteșuguri*).

⁹⁵ *Alimente* destinate în mod exclusiv unui moment din viața omului: colacul de ursitori, colacul de nuntă, colacii mortului (pentru *pomul mortului*, colaci cu forme speciale); vase care au exclusiv funcție ceremonială: urcior de nuntă, tămâielnic (v. *Meșteșuguri*); *veșminte* sau însemne vestimentare exclusiv ceremoniale: veșmintele de mire și mireasă, cununa miresei; *sicriul*.

⁹⁶ *Plante*: cu funcție strict ceremonială (nuielușe de alun, boz, ramuri de salcie, mâțișori; ramuri de tei, flori de sânziene), cu funcție propițiatorie (popilnic, iederă, iarbă mare, flori de corn); cu funcție apotropaică (urzică, pelin, usturoi etc.).

⁹⁷ Obiecte utilizate drept *dar*: bani, fructe, haine (metraj), animale; obiecte așezate în sicriu în cadrul riturilor apotropaice.

⁹⁸ Calendarul de ceapă (noaptea Sfântului Vasile), Ziua Ursului (2 februarie), Mucenicii (9 martie), Florii, Paști, Rusalii, Sfântul Dumitru, Sfântul Nicolae, Crăciunul.

⁹⁹ Noaptea Sfântului Vasile, noaptea Bobotezei, noaptea Sfântului Gheorghe, noaptea Sfântului Andrei.

B. În contextul obiceiurilor vieții omului: a. în *perioada prenupțială*¹⁰⁰; b. în cazul *căsătoriilor ratate*¹⁰¹.

Rituri orale (v. secțiunea *Arta cuvântului, Folclor muzical*)

A. În contextul obiceiurilor calendaristice¹⁰²;

B. În contextul obiceiurilor vieții omului¹⁰³.

Mâncăruri investite cu semnificații în obiceiurile tradiționale (v. *Alimentație*)

Manifestări coreice (v. *Folclor muzical, Folclor coregrafic*):

A. În contextul obiceiurilor calendaristice¹⁰⁴;

B. În contextul obiceiurilor vieții omului¹⁰⁵.

Statute și roluri tradiționale:

A. *Statute tradiționale*¹⁰⁶;

B. *Roluri temporare*: a. în cadrul practicilor calendaristice¹⁰⁷; b. în cadrul obiceiurilor legate de ocupațiile tradiționale¹⁰⁸; c. în cadrul obiceiurilor vieții omului¹⁰⁹.

¹⁰⁰ Practici de stimulare a frumuseții și atracției; vrăji de aruncare a *urâtului* pe rivala în căsătorie.

¹⁰¹ Practici magice de aducere a iubitului/de legare a iubitului.

¹⁰² Colindatul cetei de feciori, colindatul copiilor, plugușorul, sorcova, semănatul, chiraleisa, lăzărelul, paparudele, caloianul, cântecul cununii.

¹⁰³ Formule de urare pentru nou-născut; orațiile de nuntă (cântecul de despărțire a miresei, iertăciunile, conăcăria, orația găinii), strigăturile; Numărătoarea Mare, bocete, cântece rituale funerare (Cântecul Zorilor, Cântecul mare de petrecut, Cântecul bradului, Buhașul), verșurile.

¹⁰⁴ Căiuții, jocul turcii (brezaiei, caprei), călușul, paparudele, drăgaica, călușarii.

¹⁰⁵ Nuneasca, jocul miresei pe bani, hora de pomană.

¹⁰⁶ Moașă de neam (moașă, babă de buric), nepoată, naș/nașă; prescurăriță (căpităneasă); fărtași, soruțe, vâruici, tiz/tiză; descântătoare, vrăjitoare (bosorcoaie, bosoarcă, moroiniță).

¹⁰⁷ Pițărâi, colindători, vâtaf, iapă; urători; călușari; mascați (turcaș, fășanci, cucu, mut, goțoi, paparude, drăgaică).

¹⁰⁸ Baci, băciță; vraci.

¹⁰⁹ Nuntași, pețitor/pețitoare, chemători (pălăscași, dolieși, vătăjițe), mireasă/mire; staroste (vâtaf, vătăjel, vornic, vornicel, colăcer, divăr, gudă), stegar, domnișoare de onoare (druște), bucătărese (socăcițe, colăcerițe); femeia care pregătește trupul mortului; bocitoare, zoritoare.

TERMINOLOGIA ÎN DIALECTUL AROMÂN

Obiceiuri calendaristice

A. Practici populare legate de date fixe din calendarul creștin: (Sfântul Vasile) *Ayiu Vasil*¹¹⁰, (Boboteaza) *Pităgiunea ali api*; (Sfântul Ion) *Ayiu Yana*; (Întâmpinarea Domnului) *Papandia*¹¹¹, (Mucenicii)¹¹², (Bunavestire) *Vanyilismolu*; (Sfântul Gheorghe) *Ayiu Yioryi*¹¹³, (Sânzienele) *Tayiani*¹¹⁴; (Sânpetru de vară) *Sumchetru*¹¹⁵; (Sfântul Ilie) *Ayiu Prufutulia*; (Schimbarea la față) *Ayiu Sutir*; (Sfânta Maria) *Stămăria*¹¹⁶; (Sfânta Paraschiva) *Ayia Parașchevia*¹¹⁷, (Sfântul Dumitru) *Ayiu Dimitri*¹¹⁸; (Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril) *Ayiu Mihail*, (Sfântul Andrei) *Ayiu Andreu*; (Sfântul Nicola) *Ayiu Nicola*; (Crăciunul) *Cărciunu*¹¹⁹.

B. Practici populare legate de datele ciclului pascal (cu data mobilă): (Lăsatul secului) *Aprindu preasini*¹²⁰, (prima săptămână din post) *trimeru*, *stămăna di trimer*¹²¹, (Sfântul Teodor) *Ayiu Œeodoru*¹²², (mijlocul Postului Mare) *giumiticarea preasinilor*; (Floriile) *Sta Vestire*¹²³; (Săptămâna Mare) *Stămăna mari*; (Joia Mare) *Gioia mari*¹²⁴; (Paștele) *Paștili*¹²⁵, (Duminica

¹¹⁰ (uratul cu plugușorul) *cânțiți di anlu nou*; (sorcova) *surva*, (mascații) *arachi*, *aliguciarri*, *babugearii*, *liguciarri*, (divinații/vrăji și farmece de aflare a ursului și a norocului) *măyri di videari a tihiei*; (plăcinta cu semen) *pita cu seamni*.

¹¹¹ Sărbătoarea femeilor.

¹¹² (*savoir faire* și credințe despre hrană rituală) *nauț di marț*, *măcări cu naoă luyii*.

¹¹³ (rugul) *foclu di ayiu Yioryi*, (*savoir faire* despre ramura verde) *bărdene* sau *prașlu a ursălei*.

¹¹⁴ (obiceiul împodobirii găleții) *găleata*; (jocul găleții) *giocu ali găleatii*, (cununa de Sânziene) *cărana di Tayiani*.

¹¹⁵ (pelerinaje religioase) *hagilâc*.

¹¹⁶ (logodne) *semuri*, *isozmați*, *bășeri*; (nunți) *numț*.

¹¹⁷ (târguri de toamnă) *păzări*.

¹¹⁸ (focul lui Sumedru) *foclu di Sumedru*; (coborârea oilor) *turnarea oilor*; (târgul de toamnă) *păzare di toamnă*.

¹¹⁹ (tăierea porcului) *tăl'area porcului*; (focul viu) *babnic*; (colindatul) *alăgarea cu culinda*; (colacii) *culăț*; *culacu al Hristolu a fumeal'ei / a taifei, a nimailor*.

¹²⁰ (iertarea) *l'ertarea*, *mintân'i* (carnaval) *carnavil*; (prinderea alviței) *harahasca*, *harța – vurți*.

¹²¹ (spălatul vaselor) *marșinarea vasilor*; (pâinea de pomană) *pănea di trimer*; (grâul dat de pomană) *gârnu di trimer*.

¹²² (feluri de mâncare pentru pomenile de Sf. Teodor) *culăț di ampârțari la ayiu Œeodoru*.

¹²³ (Sâmbăta Floriilor) *tră Vaiu*, (colindatul cu Lazărul) *Lazaru*, (păpușa utilizată) *Lazaru*; (culegerea și sfințirea mătîșorilor de Florii) *alădzearea dărmilor di Tră Vaiu*.

¹²⁴ (încondeierea ouălor) *muiarea oaulilor*; (tunsoarea simbolică a oilor) *sursearea nimailor*, (restricții de muncă pentru protecția animalelor) de *vintu slab*, (inaugurarea unui ciclu de șapte joi finalizat cu) *Analipsea*.

Tomii sau Paștele Morților) *Paștili a morțălor*¹²⁶, (Rusaliile) *tră Răsali*¹²⁷.

C. Alte sărbători populare: (1 martie) *cap di veara*¹²⁸, (Paparudele) *Pirpiruna*; (1 mai) *cap di maiu, s-acață mailu*; obiceiuri legate de păstorit: (măsuratul oilor) *misurarea nimailor*, (focul viu) *focul ațel yiu*, (protecția de lupi) *avigl'area di luchi*, (furtul laptelui) *furarea laptilui*.

Obiceiuri legate de viața omului

A. Obiceiuri care însoțesc nașterea: practici din perioada sarcinii¹²⁹, (prima scaldă) *prota lari*, (banii primiți pentru anunțarea veștii) *sâhârichea*, (masa ursitoarelor) *pugunic*, *masa ali Stămării*, *atriadza*, *triseara*, (urările) *ncl'inăciun'i la n'ic*, (daruri aduse copilului la prima vizită) *doarili a natului*; (protecția copilului împotriva spiritelor rele) *arădz (mâyii) di ascâpari di urâteanfi/ginfi*¹³⁰, (înțărcațul copilului) *curmarea di la sin*; practici de protecție a copilului după naștere¹³¹.

B. Nunta: (intrarea în horă) *alăchirea tu coru*; (darurile de nuntă) *amanefi*, *doarili di numtă*; (masa de logodnă) *misalea di semnu n'ic*, *isozmata*, (petrecerea) *moabetea di la semnu n'ic*, *di la isozmatî*, (logodna mare) *bâșearea*, *semu mari*, *marea isozmatî*; (însemne specifice tinerilor logodiți) *arâvoana sau semnu*, (plătirea miresei) *miștearea*, (zestrea) *paia*, *doarî*; (vestimentație specială de nuntă a miresei) *nivișteșfi*¹³², (vestimentația specială de nuntă a mirelui) *yrâmbeatiți*, (bărbieritul mirelui) *sursearea yrambolui*, (binecuvântarea mirelui) *hirtisearea yrambolui*, (îmbrăcatul mirelui) *alâxearea yrambolui*, (iertăciunile miresei) *mintân'ili nveastil'ei*; (gesturi și urări de bun augur) *ncl'inăciun'i di numtă*; (steagul de nuntă) *hlambura*; practici și *savoir-faire* privitor la daruri¹³³, (**ridicarea voalului**) *pișchirusearea nvestil'ei*, (mersul miresei la apă) *nveasta ntreapî*, (spălarea

¹²⁵ (veghea) *avigl'earea*; (sacrificarea mieilor) *tăl'earea n'ieilor*; (alimente specifice mesei de Paști) *culacu di Paști*.

¹²⁶ (pomeni pentru morți) *misăli di morț*.

¹²⁷ (pomenirea morților) *carti di morț*.

¹²⁸ (mărțișorul) *marțu*.

¹²⁹ *Arădz (mâyii) di aflari a prosoplui a natului/tecnului*; *arădz (mâyii) di ghivăsiri ică i feată, ica ficor*; *arădz (mâyii) di nășteari/amintari / fitari licșoară*; *arădz di archiușirari licșoară a tecnului*, *arădz la năștearea/amintarea/fitari greauî*, *arădzâli ali lihoanâl'ei*; *arădzâ ca ali lihoanâl'ei sâ-l'i dipunî laptili*.

¹³⁰ (amulete) *hamailii*, (descântece) *discântări*.

¹³¹ (descântatul) *discântarea*, (vânzarea copilului) *vindearea nathui/tecnului*, (schimbarea numelui) *alâxirea a numilui*.

¹³² (cunună) *câruna*, (voalul miresei) *zăvon*.

¹³³ (oferirea cadourilor) *arcarea doarâloru*, (plătirea cadourilor) *miștearea doarâloru*, (jucarea cadourilor) *giucarea a pail'ei/doarâloru*.

pe mâini) *larea măn'iloru*, (schimbarea hainelor de nuntă) *dislâxearea*, (desfacerea steagului) *aspârdzearea hlamburl'ei*; (vizita familiei miresei în prima duminică după nuntă) *turarea nveastâl'ei la pârință tu prota dumănică dupi numtă*, **vizita nașilor** – *nâdzearea la nun'i*.

C. Însmormântarea: *seamni di moarti*; *avigl'area mortlui*, (aprinderea lumânării) *aprindearea țear'ei*, *arădz la spilarea a mortlui*, (prescripții și interdicții referitoare la pregătirea trupului mortului)¹³⁴ (credințe privitoare la sicriu) *pistupseri ligati di sfinduchi*, (credințe privitoare la dispunerea obiectelor din casă)¹³⁵ *pistupseri ligati di lucrili dit nuntru* (casă); (formele specifice de marcarea a doliului) *seamni di lăieți*; (cântecul funebru) *cântic di mortu*¹³⁶, prescripții privitoare la facerea gropii¹³⁷, obiecte simbolice¹³⁸, pomeni¹³⁹, (credințe privitoare la topografia lumii de dincolo, credințe despre strigoi) *mindueri ligati di lumea alantă*, *ligati di vurcolaț*.

Statute și roluri tradiționale:

(moașa de neam) *baba*, (nepoata) *nipoată*, (naș/nașă) *nun/nună*, (descântătoare) *discântătoare*, (vrăjitoare) *mâyistrî*; (baci) *picurar*, *cărarlu*; (colindători) *culindari*, (mascați) *arachi*, *liguciari*, *aliguciari*; (urători cu Lazărul) *lazarine și lazarini*; (nuntași) *numtari*, (pețitor/pețitoare) *pruxunit/pruxunită*, (chemători) *călisari*, (mire /mireasă) *grambo/nveastă*, (stegar) *furtat*, (domnișoara de onoare) *surată*, (bucătăreasă) *ahcioni*, (colăcar) *hăsâvyearu*, (bocitoare) *vaie*.

¹³⁴ *Arădz di țăneari a mortlui*, *arădz ca mortlu s-nu s-facă vurcolacu*, *arădz la stran'ili mortlui*.

¹³⁵ *Arădz la ațeali lucrili cai s-țân nuntru în dzălili cându mortlu easti n-casă*; *ndrâdzearea uborului*.

¹³⁶ (bocetul) *mâyiro*; (prescripții privitoare la comportamentul membrilor familiei: când, cine, ce bocește) *arădzăli fumeal'ei mortlui* : *cându, cai, ți arabdiseaști*.

¹³⁷ *cai easti cându s-fați guva*, *iu s-fați guva*, *cându s-fați guva*, *cât di ahândoasă easti guva*.

¹³⁸ (lumina mortului) *lun'ina mortlui*, (toiag) *cârig*, (steagul) *hlambura*, (punțile) *punțali*, (traista) *trastu*.

¹³⁹ (în ziua însmormântării) *tu dzua di-ngrupari*, (la trei zile) *tu treili dzăli*, (la o săptămână) *tu ună stămână*, (la nouă zile) *tu nauăli dzăli*, (la douăzeci de zile) *tu yinyiț dzăli*, (la șase săptămâni) *tu șasili stămân'i*, (la trei luni) *tu trei meși*, (la șase luni) *tu șasi meși*, (la un an) *tru an*, (la un an și jumătate) *tru un an ș-giumitati*, (la șapte ani) *tu șapti an'i*, (la anumite sărbători din cursul anului) *tră Vaiu*, *la Gioia mari*, *la Paști*, *la ayiu Oeodoru*, *tră Răsalii*.

BIBLIOGRAFIE

Referințe generale:

Academia Română, Institutul de Folclor (coord. Ion Ghinoiu), *Sărbători și obiceiuri*, Corpus de documente etnografice, București, Editura Enciclopedică, I-IV, 2001–2003.

Andresco, Ioana, Mihaela Bacou: *Mourir à l'ombre des Carpathes*, Paris, Payot, 1986.

Ciubotaru, Ion H.: *Folclorul obiceiurilor familiale din Moldova*, Iași, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 1986.

Cuisenier, Jean: *Le feu vivant, La parenté et ses rituels dans les Carpathes*, Paris, PUF, 1994.

Ispas, Sabina: *Cultură orală și informație transculturală*, București, Editura Academiei Române, 2003.

Ispas, Sabina, Constantin Brăiloiu: *Sub aripa cerului, Comentarii etnologice asupra colindei și colindatului, Colinde și cântece de stea*, Antologie de Sabina Ispas, Mihaela Șerbănescu și Otilia Pop-Miculi, București, Editura Enciclopedică, 1998.

Kligman, Gail: *Nunta mortului*, Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania, [trad. rom.] Iași, Polirom, 1998.

Kligman, Gail: *Călușul, Transformări simbolice în ritualul românesc*, [trad. rom.] București, Univers, 2000.

Mușlea, Ion: *La morte – mariage, une particularité du folklore balkanique*, în *Cercetări etnografice și de folclor*, vol. I, București, Minerva, 1971.

Panea, Nicolae: *Gramatica funerarului*, Craiova, Scrisul Românesc, 2003.

Panea, Nicolae, Mihai Fifor: *Cartea românească a morții*, Drobeta-Turnu Severin, Editura Centrului Creației populare al județului Mehedinți, 1998.

Pop, Mihai: *Obiceiuri tradiționale românești*, București, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, 1976.

Știucă, Narcisa: *În pragul lumii albe*, București, Centrul Național de Conservare și Valorificare al Tradiției și Creației Populare, 2001.

Referințe particulare:

Bernabé, Jean: *Le symbolisme de la mort*, Gant, 1980.

Buhociu, Octavian: *Folclorul românesc, ziorile și poezia păstorească*, București, Minerva, 1979.

Burada, T.T.: *Datinile poporului român la înmormântări*, Iași, Tipografia Națională, 1882.

- Cântecele cununii*, Antologie, prefață, note, indice de culegători de Nicolae Bot, București, Minerva, 1989.
- Colindatul tradițional românesc, Sens și simbol*, Prefață, antologie și glosar de Sabina Ispas, București, Saeculum vizual, 2007.
- Comănici, Germina, Alexandru Popescu, Lia Stoica-Vasilescu: *Focurile de peste an*, în *Revista de Etnografie și Folclor*, an XVI, nr. 1, 1971.
- Constantinescu, Nicolae: *Etnologia și folclorul relațiilor de rudenie*, București, Univers, 2000.
- Crețu, Vasile Tudor: *Existența ca întemeiere*, Timișoara, Editura Facla, 1989.
- Dascălu, Doina, Teodor Pleșa: *Date inedite cu privire la structura și semnificațiile obiceiurilor de primăvară tocma și nunta cornilor*, în „Tibiscus”, 1978.
- Filip, Vasile: *Universul colindei românești*, București, Saeculum I. O., 1999.
- Gherman, Traian: *Tovărășiile de Crăciun ale feciorilor din Ardeal*, în *Anuarul Arhivei de Folklor*, V, 1939.
- Ghinoiu, Ion: *Lumea de aici, lumea de dincolo. Ipostaze românești ale nemuririi*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1999.
- Gorovei, Artur: *Ouăle de Paști*, București, Editura Paideia, 2001.
- Herseni, Traian: *Colinde și obiceiuri de Crăciun*, Cetele de feciori din Țara Oltului, București, Grai și Suflor – Cultura Națională, 1997.
- Larionescu, Sanda: *Apa în riturile legate de moarte*, București, Editura Univers, 2000.
- Lorinczi, Marinella: *Il giorno del giudizio, Croci pictae ed epitaffi ritmici in un cimitero rurale romeno*, Università di Cagliari, Edizioni dell'Orso, 2002.
- Mazzoni, Bruno: *Le iscrizioni parlanti del cimitero di Sapanta*, Edizioni ETS, 1999.
- Marian-Bălașa, Marin: *Colinda – sacrament și epifanie*, București, Editura Minerva, 2000.
- Mohanu, C.: *Obiceiul colindatului în Țara Loviștei*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, nr. 3, 4 și 6, 1970.
- Mușlea, Ion: *Materiale pentru cunoașterea răspândirii focului viu*, în *Anuarul Arhivei de Folklor*, IV, 1937.
- Nicoară, Toader: *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800). Societate rurală și mentalități colective*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1997.
- Nicolau, Irina: *Ghidul sărbătorilor românești*, București, Humanitas, 1998.
- Oprișan, Horia Barbu: *Călușarii*, 1969.
- Pavelescu, Gheorghe: *Pasărea-suflet. Contribuții pentru*

cunoașterea cultului morților la românii din Transilvania, în „Anuarul Arhivei de Folklor”, an VI, 1942.

Pop, Mihai: *Călușul, lectura unui text*, în *Folclor românesc*, II, București, Grai și Suflet – Cultura Națională, 1998.

Stahl, Henri H.: *Comentarii etnografice pe tema Plugușorului*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, an X, nr. 2, 1965.

Stoica-Vasilescu, Lia: *Câteva considerații asupra focului de Sâmedru*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, nr. 5, 1969.

Stoica-Vasilescu, Lia: *Paparuda*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, an XV, nr. 5, 1970.

Șeuleanu, Ion: *Nunta în Transilvania* (în contextul ceremonialului nupțial românesc), București, Viitorul Românesc, 2000.

Știucă, Narcisa Alexandra: *Povestirile lui Ilie Martin*, în *Folclor literar*, IX, 1999.

Știucă, Narcisa Alexandra: *Sărbătoarea noastră cea de toate zilele*, (vol. I, *Sfârșit de an, început de an*, 2002; vol. II, *Sărbători în cinstea primăverii*, 2003), București, Editura Cartea de buzunar.

Vasiliu, D.A.: *Focul viu în datinile poporului român în legătură cu ale altor popoare*, București, Casa Școalelor, 1943.

Otilia HEDEȘAN
Doina IȘFĂNONI

Practici tradiționale de prevenire, combatere și vindecare a bolilor

Arta vindecării omului și a animalelor cu ajutorul unor remedii naturale este atestată, în spațiul românesc, încă din antichitate. Lucrări precum *De materia medica* a lui Pedanios Dioscoride din Anazarba (sec. I e.n.) și *De medicaminibus herbarum* (sec. II e.n.) a lui Pseudo-Apuleius cuprind denumiri dacice de plante medicinale comercializate în cetățile Tomis și Callatis. Un aspect important în evoluția cunoștințelor etnoiatrice, a însemnat stadiul în care practicile empirice erau însoțite de invocațiile magice și de asocierea unor reprezentări ale divinităților protectoare. *Preoții daco-geți*, care practicau medicina empirică, aveau o *viziune integralistă* despre care Platon scria în *Charmides* că exprimă principii asemănătoare celor ale școlii lui Hipocrate din Cos (Crișan: 1972, p. 27-43).

Mai târziu, prin secolul al XV-lea, o serie de călători străini pe meleaguri românești inserează, în scrierile lor, utilizarea plantelor de leac de către populația autohtonă în tratarea diferitelor boli la om și la animale. Francesco Massaro din Veneția menționează, în premieră, organoterapia tradițională din zona Apusenilor: „copitele negre de cerb sunt foarte bune împotriva epilepsiei” (*Călători străini despre țările române*: 1968, p. 169). Papai Pariz Ferenc – medic ardelean, recomanda la 1690, balneoterapia, utilizând bozul (*Sambucus ebulus*), salvia (*Salvia officinalis*), mușetelul (*Matricaria chamomilla*) și sulfina (*Mellilotus officinalis*).

Însemnări de medicină populară apar tot mai des începând cu secolul al XVIII-lea: manuscrisul preotului Ioan P. Coman din Maramureș (*Verșuri, sfaturi. Doctorii, învățături despre semnele vremurilor*), mențiunile de pe marginea unor cărți bisericești datând din 1820-1821 ș.a.

Cu timpul, în etnoiatrie au apărut „experții” – vindecători ori vrăjitori care au ajuns să dețină un rol important în viața comunităților tradiționale. Balansând între vrăjitorie și cunoaștere, *descântătorii* – *tămăduitori*, au îmbrăcat, de la o etapă istorică la alta, o aură aproape legendară, cochetând, nu odată, cu duhurile malefice, dar și cu investigația practică a organismelor vii. Prin gest, prin cuvânt și folosind o serie de obiecte cu semnificație magică (amulete, cingători, coliere etc.) erau invocate forțele benefice protectoare. Că omul tradițional credea în „gestul suficient”, în încercările de *profilaxie magică*, o demonstrează obiceiul (semnalat de S. Manguica) purtării la brâu a mănunchiului magic, din cele trei plante cu valențe terapeutice (*Petasites hybridus*, *Atropa belladonna* și *Ackantus longifolius*) în timp ce se trasa „cercul magic” – brazda, în jurul

satului, în fața forțelor malefice (Mangiuca: 1874, p. 548). Amintim, în același context, credințele populare despre efectul terapeutic al *jocului călușarilor*.

Secolul al XX-lea a marcat un interes special pentru etnoiatrie din partea *medicilor* (Bologa: 1970, p. 9-19), *botaniștilor* (Butură: 1979) și *etnologilor* (Candrea: 1944; Pavelescu: 1998, p. 277-298; Bocșe: 1995, p. 235-336). Ultimii au cercetat medicina populară urmărind, deopotrivă, valoarea profilactică, terapeutică și psihologică a acesteia. Toți cercetătorii, indiferent de orientare, au ajuns la concluzia că acest domeniu al spiritualității populare constituie, în final, *primul capitol al istoriei medicinei românești*.

Principalele practici tradiționale de prevenire, combatere și vindecare a bolilor

Fitoterapie¹ – mijloace tradiționale de prevenire și combatere a bolilor prin tratamente bazate pe preparate – infuzii, tincturi, unguente – din plante medicinale. (v. *Sărbători*).

Organoterapie² – tratarea bolilor cu ajutorul unor extracte, pulberi sau organe de animale pornind de la principiul *similia similibus curantur*.

Opoterapie³ – vindecarea bolilor prin folosirea diferitelor remedii de origine animală sau chimică. În opoterapie funcționează și principiul *contraria contrariis curantur* (tratarea cu ajutorul remediilor total opuse bolii).

Homeopatie⁴ – sistem terapeutic care constă în administrarea, în

¹ Rețete, practici și remedii bazate pe puterea de vindecare a plantelor (afine, busuioc, calapăr, fasole, gălbenele, hrean, măselariță, odolean, rostopască, soc, spânz, varză etc.); pentru tratarea reumatismului se freacă zona bolnavă cu tinctură preparată din rădăcină de brei (*Bryonia alba L.*), dospită în pălincă; pentru boli de ochi se recomandă spălarea cu rouă adunată pe frunza scaiului (*Dipsacus laciniatus L.*); pentru tratarea durerilor de urechi se recomandă zeama de prescureaună (*Semipervivum tectorul L.*).

² Rețete și practici organoterapeutice: pentru mușcătura de șarpe se spală zona cu apă de piele de șarpe uscat; la înțepătura de viespi se utilizează faguri de viespi; pentru mușcătura de nevăstuică se recomandă spălarea cu apă de blană de nevăstuică uscată la streășină sau se freacă locul mușcat cu blana.

³ Rețete și practici opoterapeutice: „pe rană se pune zilnic var (stins), dar nu se leagă”; în amigdalită, petrol amestecat cu ceară, spirt și săpun; sulful cu unsoare și cenușă se folosește pentru scabie; pentru bube la vite, se spală cu *murătoare* (apă de varză).

⁴ Rețete și practici homeopatice: pentru tratarea variolei la oi, se luau de la oaia bolnavă pustule infectate și se înfingeau în carnea oii sănătoase; pentru tratarea pestei la găini, carnea de găină bolnavă era scufundată în apă clocotită, apoi administrată găinilor.

doze mici, a substanțelor care în cantități mari ar putea produce omului sănătos o afecțiune analogă cu aceea care este combătută. (v. *Arta cuvântului*).

Diatermie⁵ – metodă terapeutică constând în ridicarea temperaturii unor organe interne cu ajutorul unor infuzii sau preparate tradiționale.

Hidroterapie⁶ – tratament medical care constă în întrebuințarea apei sub formă de băi, dușuri, aburi. (v. *Sărbători*).

Ortopedie tradițională⁷ – tratament medical care constă în „trasul și legatul” oaselor.

Chirurgie tradițională⁸ – metodă de tratare a bolilor cu ajutorul intervențiilor chirurgicale.

Aromaterapie⁹ – mijloace tradiționale de prevenire și combatere a bolilor prin tratamente bazate pe diverse arome.

Psihoterapia sau descântecul terapeutic¹⁰ – suportul verbal și magico-simbolic al etnoiatriciei. (v. *Arta cuvântului*).

Instrumentar etnoiatric¹¹ – ceremonial. (v. *Sărbători, Meșteșuguri*).

Statute și roluri tradiționale¹² (v. *Sărbători*).

Principii specifice medicinei tradiționale¹³

⁵ Rețete și practici diatermice: pentru tratarea otitei se toarnă ulei cald în ureche; pentru tratarea amigdalitei se recomandă învelirea gâtului cu mămăligă caldă.

⁶ Rețete și practici hidroterapeutice bazate pe: apă de la trei izvoare, apă neîncepută, apă sfințită, apă vie, apă moartă, apă întoarsă, rouă etc.

⁷ Rețete și practici pentru *trasul și legatul* oaselor: pentru scrântitul (luxația) piciorului „se moaie” zona cu *unsură* și se învelește cu o cârpă îmbibată în *otcă* (țuică slabă); pentru ruptură (fractură) se *aiaptă* (se așează) oasele, se leagă cu scândurele (atele) și se înghite aramă (pilitură de cupru).

⁸ Rețete și practici pentru: tăierea sub limbă, crestatul în frunte, trepanație.

⁹ Rețete și practici bazate pe aromele emanate de: rășini, esențe de lemn, plante etc.

¹⁰ Descânțece terapeutice și practici magico-simbolice: de desfăcut, de bube, de spăriat, de scrântit, de soare sec, de albeață, de brâncă, de măritat, de dragoste, de deochi, de dat cu bobii etc.

¹¹ Bani, blide, coasă, cuțite, foarfece, furculițe, fuse, linguri, piaptăn, seceră, topor, ulcele

¹² Babă, descântătoare, doftoroaie, meșteroaie, vraci, vrăjitoare

TERMINOLOGIA ÎN DIALECTUL AROMÂN

boală – *lângoarea, dor*;
boala de burtă – *lângoarea di pântică*;
boala de ochi – *lângoarea di ocl'i*;
boala de ochi și dinți – *lângoarea di vazmo*;
boala de reumatism – *lângoarea di dor tu oasi*;
boala de ureche – *lângoarea di ureacl'e*;
deochiul – *diucl'earea*;
mușcătura de albină – *mușcătura di alghinî*;
mușcătura de nevăstuică – *mușcătura di șuricoan'e*;
mușcătura de șarpe – *mușcătura di șarpi*;
remediu – *ȳitrie*;
scuipatul – *ascuchiarea*.

Boli la animale:

antrax – *dălacă*;
boala la vite, când li se umflă picioarele și fac puroi la încheieturi – *culeandză*;
foca – *dușmana*;
gălbează – *gălbeadza*;
otrăvire – de la o plantă asemănătoare cu trifoiul – *fărmacu* (v. *Românii nomazi...*);
tusea – *dzâpi*;
vărsat – *mălteadza*.

Plante și obiecte vindecătoare (ȳialopetra):

busuioc – *vasileac*;
ienupăr – *giuneapini*;
lăptucă – *gălățidă*;
nalbă sălbatică – *muloahă*;
pătlagină – *pindanică*;
piersic – *hierhic*;
smoc de iarbă smulsă din rădăcini – *zvol*;
smochin – *hic*;
varză acră – *moare*;
usturoi – *ȳiu*.

¹³ *Similia similibus curantur* (cui pe cui se scoate), *signatura rerum* (totu-i scris în lucruri), toată buruiana-i de leac

Rețete și practici homeopatice:

Rețete și practici hidroterapeutice bazate pe:

apa de la trei izvoare – *apa di la treili șopati*;
apa întoarsă – *apa turată*;
apa moartă – *apa moartă*;
apa neîncepută – *apă mută*;
apa sfințită – *ifcheiu*;
apa vie – *apă yii*;
rouă – *arauă*.

Rețete și practici pentru:

crestatul în frunte – *tăl'earea tu frămti*;
tăierea sub limbă – *tăl'earea sum limbî*.

Descântec (discântic):

de bube – *di gârnuți*;
de blestemat de iele – *di agudit di albe, di dzâni*;
de deocheat – *di diucl'eare*;
de dragoste – *di vreari*;
de friguri – *di hiavră*;
de gălci – *di plăscari*;
de măritat – *di mărtari*;
de sminteală periodică – *di hali* ;
de spăriat – *di aspărari*;
de tăiere – *di tăl'eari*.

BIBLIOGRAFIE

Referințe generale:

Călători străini despre țările române, vol. I, București, Editura Academiei..., 1968.

Blaga, Lucian: *Despre gândirea magică*, București, Editura Minerva, 1972.

Blaga, Lucian: *Gândire magică și religie, Trilogia valorilor II*, București, Editura Humanitas, 1996.

Bologa, Valeriu: *Despre vrăji, doftoroaie și leacuri băbești*, București, Editura pentru răspândirea științei și culturii, 1961.

Brătescu, Gheorghe (sub redacția): *Aspecte istorice ale medicinei în mediul rural*, București, Editura Medicală, 1973.

Burghele, Camelia: *Studii de antropologie a sănătății (Note pentru*

legitimarea magică, religioasă și medicală a actului terapeutic), Cluj-Napoca, Editura Nereamia Napocae, 2004.

Butură, Valer: *Enciclopedie de etnobotanică românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

Candea, I.A.: *Iarba fiarelor*, București, Editura Cultura Națională, 1928.

Canianu, Mihail: *Studii și culegeri de folclor românesc*, București, Editura Minerva, 1999.

Crișan, I.H.: *Medicina în comuna primitivă și la geto-daci*, în „Istoria medicinei românești”, București, Editura Medicală, 1972.

Eliade, Mircea: *De la Zalmoxis la Genghis-han. Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980.

Eliade, Mircea: *Ocultism, vrăjitorie și modele culturale. Eseuri de religie comparată*, București, Editura Humanitas, 1997.

Frazer, James George: *Creanga de aur*, vol. I-V, București, Editura Minerva, 1980.

Gorovei, Artur: *Botanica poporului român*, în „Șezătoarea”, an XV, 1915.

Grecescu, D., V. Bartolomeu: *Plante indigene din România*, București, (f. e.), 1900.

Hedeșan, Otilia: *Pentru o mitologie difuză*, Timișoara, Editura Marineasa, 2000.

Malinowski, Bronislaw: *Magie, știință și religie*, Iași, Editura Moldova, 1993.

Marian, Simion Fl.: *Vrăji, farmece și desfaceri*, București, Tip.-Litografie Carol Göbl, 1893.

Mariencescu, Athanasie M.: *Cultul păgân și creștin*, Tom I, București, Academia Română, 1884.

Mauss Marcel, Henri Hubert: *Teoria generală a magiei*, Iași, Editura Polirom, 1996.

Pamfile, Tudor, Mihai Lupescu: *Cromatică poporului român*, București, Librăriile & Socec Comp., 1914.

Vulcănescu, Romulus: *Mitologie română*, București, Editura Academiei R.S.R., 1985.

Referințe particulare:

Bocșe, M., L. Mihaiu: *Medicina populară, argument al științei și al spiritualității românești*, în „Marisia”, nr. XXIII-XXIV, Fasc. 2, Târgu-Mureș, 1995.

Bologa, Valeriu: *Etnoiatrie-iatrosofie*, în vol. *Despre medicina populară românească*, București, Editura Medicală, 1970.

Bujoreanu, George: *Boli, leacuri și plante de leac cunoscute de țărănimea română*, Biblioteca Asociațiunii Astra, Sibiu, 1936.

Candea I.A.: *Folclor medical român comparat*, București, Casa Școalelor, 1944.

Caraman, Petru: *Magia ca sursă pentru poezia cultă*, în *Elogiul folclorului românesc*, București, Editura pentru literatură, 1969.

Drăgulescu, C.: *Botanica populară în Țara Făgărașului*, Sibiu, Editura Constant, 1995.

Eliade, Mircea: *Ierburile de sub cruce*, în „Revista fundațiilor”, nr. 11, an. IV, 1939.

Lupașcu, D.: *Medicina babelor. Adunare de descântece, rețete, doftorii și vrăjitorii băbești*, în „Anuarele Academiei Române”, Seria II, tom. XII, Memoriile Secțiunii Literare, București, 1889-1890.

Lupescu, Mihai: *Medicina populară. Boalele principale cunoscute de popor și cum se lecuiesc boalele*, în „Șezătoarea”, 1892-1895.

Mangiuca, Simeon: *De însemnătatea botanicei românești*, în „Familia”, an X, nr. 44-48, 1874.

Pamfile, Tudor: *Boli și leacuri la oameni, vite și păsări după datinile și credințele poporului român, adunate din comuna Țepu (Tecuciu)*, București, Librăriile Socec & Comp., 1911.

Pavelescu, Gh.: *Studii privind magia și medicina populară*, în „Ethnos I”, Sibiu, 1998.

Petrean, Anamaria: *Studii etnobotanice în Munții Apuseni*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2001.

Petrean Lisovschi, Anamaria: *Etnoiatria, magia și descântecul terapeutic*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2004.

Popescu, M.: *Galenoterapia (vindecarea bolilor prin ierburi), iarăși la loc de cinste*, București, (f.e.), 1943.

Pop-Câmpeanu, I.: *Pricinuitorii boalelor. Plante de leac*, București, (f.e.), 1921.

Săndulescu, C.: *Despre raportul dintre rațional și irațional în folclorul medical*, în volumul „Despre medicina populară românească”, București, Editura Medicală, 1970.

Stanciu, V.: *Comparație între întrebuințarea populară și cea oficială a câtorva plante folosite în medicina populară românească*, Cluj, (f.e.), 1933.

Vulcănescu, Romulus: *Contextul etnologic al iatrosofiei*, în vol. *Probleme de etnologie medicală*, Cluj, (f.e.), 1974.

Ilie MOISE

Meșteșuguri artistice

Meșteșugurile, definite în general ca îndeletniciri speciale, au suscitat atât interesul cercetătorilor din domeniul complex al culturii și civilizației tradiționale, cât și al istoricilor și criticilor de artă, al sociologilor și chiar al filosofilor.

Acestea sunt dovada unei etape din istoria și civilizația umanității, a unui popor, comunități, etnii.

Termenul de *meșteșug artistic* relevă interdependența dintre rezultatul activității practice, generat de răspunsul la satisfacerea necesităților zilnice, și rezultatul unei gândiri creatoare, inventive, cu disponibilitate către estetic.

Analiza aprofundată a obiectelor considerate ca relevante pentru practicarea meșteșugurilor artistice ne dă posibilitatea de a decodifica relațiile ce ne permit să abordăm acest domeniu al civilizației tradiționale în cadrul problematicii *Patrimoniului Cultural Imaterial*:

- *Relația forma obiectului – unealtă – funcția/finalitatea obiectului*
- *Relația dintre obiect și tehnica de execuție*
- *Relația dintre tehnică și reprezentarea/performarea artistică*

Cea de-a treia relație implică, în mod deosebit, gândirea speculativă. Sistemul de ornamentare, maniera de reprezentare a motivelor, care deseori se conturează din tehnică și capătă expresivitate datorită materiei folosite. Semantica acestora demonstrează elementul decorativ al unuia sau altuia dintre obiecte, care nu era executat întâmplător. Decodificăm în multitudinea de ornamente transfigurarea artistică a realității, într-o manieră proprie mentalității arhaice și tradiționale, diverse relații cu societatea, religia și magia.

Având în vedere aceste aspecte, am considerat că se impune ca în stabilirea **Listei de elemente reprezentative pentru patrimoniul cultural imaterial**, să menționăm și să selectăm *piese, forme, dar și materiale utilizate, unelte, structuri ornamentale și motive, valori și funcții*.

Numai în urma unei analize complexe, care evident este redată sintetic, se poate surprinde actul de creație care a generat, în cele din urmă, obiectul în sine.

Ca urmare, am avut în vedere următoarele criterii:

- *Funcția, necesitatea creării și folosirii obiectului respectiv*
- *Materia primă folosită*
- *Tehnica de prelucrare artistică*
- *Structura și compoziția artistică a unui ansamblu*

- *Valorile și funcțiile obiectului (de la cea utilitară, în activitățile zilnice, la cea ceremonială/ritualică)*

Menționăm faptul că la întocmirea listei elementelor reprezentative din domeniul meșteșugurilor artistice s-a operat cu termeni generali, problematica termenilor zonali/regionali constituind obiectul unuia din capitolele viitorului volum destinat de asemenea repertorierii patrimoniului cultural imaterial din România. Totodată, alcătuirea ei a avut în vedere *elementele patrimoniului cultural imaterial dispărute, elementele patrimoniului cultural imaterial aflate în pericol de dispariție*, precum și *elementele vii care alcătuiesc patrimoniul cultural imaterial existent pe teritoriul României*.

Listele pe care le propunem pentru fiecare meșteșug în parte rămân deschise completărilor; ele reprezintă o etapă în stadiul actual al cercetărilor, fiind de fapt o treaptă în ceea ce altădată au întocmit și alți specialiști din domeniul etnologiei (Elena Secoșan, Tancred Bănățeanu, Paul Petrescu, Georgeta Stoica, Gheorghe Iordache, Romulus Vulcănescu, colectivul de specialiști care a colaborat la realizarea Atlasului Etnografic al României), ale căror lucrări sunt de altfel cuprinse în bibliografia pe care o prezentăm la finalul acestui capitol.

Întocmirea acestor repertorii reprezintă o întreprindere pe cât de complexă și dificil de realizat, pe atât de importantă din punctul de vedere al valorilor inestimabile conținute – o sinteză a elementelor etnice reprezentative fără de care ar fi greu de înțeles ce reprezintă patrimoniul cultural imaterial și de ce trebuie cercetat, conservat, promovat, salvagardat.

PORT POPULAR ȘI PODOABE

PORTUL POPULAR FEMEIESC

Pieptănătura femeilor

Purtatul părului¹

Montatul părului

Păr montat pe creștetul capului²

Păr montat pe părțile laterale ale capului³

Păr montat în jurul urechii⁴

¹ Păr purtat pe frunte, retezat, coadă, păr purtat pe spate, despletit (strâns la mijloc cu fundă), împletit, păr strâns la ceafă, cozi legate, coadă îndoită, coc din cozi, coc în cozi, coc din păr răsucit, coc pe suport.

² Una, două cozi aduse cunună pe cap.

³ Păr cu „sucituri”, „coarne” din păr împletit, „coarne” plasate pe suport.

⁴ Tăiat, tuns, legat.

Materialul din care este confecționat suportul pieptănăturii femeiești⁵

Valori/Funcții

În viața cotidiană

Valoare ceremonială⁶

Acoperământul capului (legători de cap)

Tipuri categoriale

Ștergar de cap, maramă, tulpan, basma, bonetă, vălitoare, pălărie femeiască, broboadă, piese anexe pentru găteala capului⁷, acoperitori compuse⁸

Materiale⁹

Tehnici de realizare¹⁰

Structuri ornamentale

Amplasare¹¹

Organizare¹²

Ornamentica

Motive geometrice propriu-zise

Motive florale stilizate/geometrizante¹³

Cromatică¹⁴

Valori/Funcții

În viața cotidiană¹⁵

⁵ Lemn, fier, sârmă, dimie, pânză, lână și cârpe, împletit din cânepă, os, păr căzut și cârpe, tulpină de porumb.

⁶ Obiceiuri de nuntă, obiceiuri de înmormântare.

⁷ Conci, fes, fruntar, legătură cu mărgel.

⁸ Fes cu ștergar/maramă, căiță cu ștergar, fes cu gear/broboadă, ceapsă cu ștergar.

⁹ Cânepă, bumbac, lână, borangic, bumbac și borangic, postav, ciucuri, franjuri.

¹⁰ Țesut în două ițe, nevedit, ales, cusut, imprimat.

¹¹ La extremități (la una sau la amândouă extremitățile), pe anumite părți, pe toată suprafața.

¹² Lineară, ordonat în registre.

¹³ Dungi/vrâste dispuse la extremități, dungi/vrâste dispuse pe tot câmpul, dungi, alesături, cusături la unul din capete, cusături la extremități, cusut pe margini, cusut la colțuri, imprimat într-un colț, imprimat pe colțuri, imprimat pe margini, imprimat pe margini, imprimat pe toată suprafața.

¹⁴ Alb, galben, negru, roșu, vânăt.

¹⁵ Utilizate la muncă.

Ceremoniale¹⁶
Valori în viața socială¹⁷

PIESE DE PODOABĂ

*Podoabe de cap*¹⁸

Materiale¹⁹

Tehnici de realizare²⁰

Cromatică²¹

Valori/Funcții

Funcții ceremoniale²²

*Podoabe pentru gât și piept*²³

Materiale²⁴

Tehnici de realizare²⁵

Valori/Funcții

Valoare ceremonială²⁶

*Podoabe pentru urechi*²⁷

Materiale²⁸

¹⁶ Utilizate în zilele de sărbătoare, în obiceiurile de nuntă, înmormântare.

¹⁷ Utilizare în raport de sex, vârstă, categorie socială.

¹⁸ Cununa, ac decorativ, panglica.

¹⁹ Pânză, lână, mărgelă, monede de argint, oglinzi, sârmă, frunze și flori naturale, flori artificiale de hârtie, de ceară sau de lână, catifea, ciucuri.

²⁰ Croșetat, asamblat, montat.

²¹ Negru, vișiniu, roșu, albastru, verde.

²² Utilizate în ceremonialul de nuntă (marchează momentul căsătoriei), utilizate în costumul de sărbătoare.

²³ Mărgelă, zgardă, salbă, cruciuliță, zale, lănișor, baier cu bani, taler prins la gura cămășii.

²⁴ Os, piatră, lemn, sticlă, sticlă de Murano, oglinzi, monede de aur, monede de argint, monede de aramă, sârmă, panglică, panglică de catifea.

²⁵ Ciocănit, ștanțat, turnat, presat, răsucit, vopsit/colorat, asamblat.

²⁶ Utilizare în costumul de sărbătoare.

²⁷ Cercei.

²⁸ Aur, argint, alte metale, sticlă, os, mărgelă, flori artificiale.

Tehnici de realizare²⁹

Valori/Funcții

Funcții ceremoniale³⁰

*Podoabe de șold și brâu*³¹

Materiale³²

Tehnici de realizare³³

Valori/Funcții

Valoare rituală³⁴

Valoare estetică³⁵

*Podoabe de mână*³⁶

Materiale³⁷

Tehnici de realizare³⁸

Motive³⁹

Valori/Funcții

Funcție ceremonială/ritualică⁴⁰

Valoare estetică

Cămașa femeiască

Tipuri categoriale⁴¹

²⁹ Ciocănit, ștanțat, turnat, presat, răsucit, vopsit/colorat, asamblat.

³⁰ Se purtau, în genere, la costumul de sărbătoare; în ceremonialul obiceiurilor de nuntă (vezi secvența logodnei).

³¹ Zale cu inele, zale cu chei, paftale.

³² Sârmă, cataramă de cositor, nasturi colorați.

³³ Ciocănit, turnat, răsucit.

³⁴ Simboluri ale fecundității.

³⁵ Prin desacralizare.

³⁶ Inel, brățară.

³⁷ Aur, argint, alte metale, os, mărgel, sticlă, mărgel din sticlă.

³⁸ Ciocănit, ștanțat, presat, încrustat.

³⁹ Geometrice, simbolice (ex.: forma de cap de șarpe).

⁴⁰ Obiceiurile de nuntă; utilizate în costumul de sărbătoare.

După croi⁴²

Materiale⁴³

Tehnici de realizare⁴⁴

Structuri ornamentale

Amplasare⁴⁵

Organizare⁴⁶

Ornamentica⁴⁷

Motive⁴⁸

Cromatica⁴⁹

Valori/Funcții

Funcție cotidiană⁵⁰

Funcție ceremonială/ritualică⁵¹

Piese care acoperă poalele

Tipuri categoriale⁵²

Materiale⁵³

⁴¹ Cămașă fără poale, cămașă cu poale, poale femeiești.

⁴² Cu stanul drept și mânecile prinse din umăr, cu stanul și mânecile unite și încrețite la gât, cu platcă în partea superioară, la piept și spate.

⁴³ Căneapă, in, borangic, căneapă și in, căneapă și bumbac, in și bumbac, bumbac și lână, bumbac și borangic, pânză industrială.

⁴⁴ Țesut în două ițe, cusut cu găurele, cusut în punct de cruce, cheiță, încheiat cu acul, încheiat cu croșeta, încheiat cu mașina, tighel, tivit, brodat la fir, ornamente realizate cu acul.

⁴⁵ Pe toată suprafața – ordonat în registre, la extremități, pe anumite părți.

⁴⁶ Lineară, axială.

⁴⁷ Ornamente rezultate din țesătură, ornamente rezultate din alesătură, ornamente rezultate din neveditură, ornamente rezultate din aplicații (cu materiale), ornamente rezultate din broderii.

⁴⁸ Abstracte, cosmice, fitomorfe, zoomorfe, antropomorfe, skeomorfe (reprezentări de unelte), simbolice (mitologice folclorice, religioase, emblematice), litere, cifre, inscripții, semne de meșter.

⁴⁹ Alb, roșu, negru, galben.

⁵⁰ Piesa purtată în activitățile zilnice.

⁵¹ În ceremonialul obiceiurilor.

⁵² Catrință, opreg cu ciucuri, șorț, fotă, vâlnic.

Tehnici de realizare⁵⁴

Structuri ornamentale

Amplasare⁵⁵

Organizare⁵⁶

Motive⁵⁷

Cromatică⁵⁸

Valori/Funcții

Funcție cotidiană⁵⁹

Funcție ceremonială⁶⁰

Cingătorile femeiești⁶¹

Materiale⁶²

Tehnici de realizare⁶³

Structuri ornamentale

Amplasare⁶⁴

Organizare⁶⁵

Motive⁶⁶

Valori/Funcții

Funcție cotidiană⁶⁷

Funcție ceremonială/ritualică⁶⁸

⁵³ Bumbac, lână, fir metalic auriu, fir metalic argintiu, fluturi.

⁵⁴ Țesut în două ițe, țesut în patru ițe, ales, cusut, năvădit, decor aplicat.

⁵⁵ Pe toată suprafața, pe anumite părți, la extremități.

⁵⁶ Lineară, axială.

⁵⁷ Vrâste/dungi/vergi, geometrice, fitomorfe stilizate.

⁵⁸ Negru, roșu, vânat, roșu – vișiniu, albastru, galben, verde, alb.

⁵⁹ Utilizare în activitățile zilnice.

⁶⁰ Obiceiuri de nuntă, obiceiuri de înmormântare.

⁶¹ Bete, brâu, baieră, cingătoare împletită, curea.

⁶² Bumbac, lână, piele, mărgelă, ținte, țesătură industrială.

⁶³ Țesut în două ițe, țesut în patru ițe, ales cu speteaza, ales cu mâna.

⁶⁴ Pe toată suprafața – ordonat în registre, la extremități, pe anumite părți.

⁶⁵ Lineară.

⁶⁶ Dungi/vrâste, motive geometrice.

⁶⁷ Utilizate în costumul de muncă, purtate zilnic.

Funcție simbolică⁶⁹

PORTUL POPULAR BĂRBĂTESC

Acoperitori de cap pentru bărbați⁷⁰

Materiale⁷¹

Tipuri de acoperitori⁷²

Cromatică⁷³

Valori/Funcții

Funcție cotidiană⁷⁴

Funcție/valență ceremonială⁷⁵

PODOABE PURTATE DE BĂRBAȚI

Podoabe de atașat la pălărie⁷⁶

Materiale⁷⁷

Valori/Funcții

Funcție ceremonială⁷⁸

Podoabe de picior⁷⁹

⁶⁸ Utilizate în costumul de sărbătoare; în obiceiurile de nuntă.

⁶⁹ Ex: curea cu balți.

⁷⁰ Căciulă, pălărie, clop, glugă.

⁷¹ Lână, pănură, fetru, postav, pâslă, mătase, pluș, paie, blană de miel, astrahan, blană de oaie, ied, iepure, mărgelă, ciucuri de lână, șireturi de fir auriu, pene de păun sau fazan, buchete de flori, lănțișoare de aramă.

⁷² Căciulă înaltă, căciulă rotundă, căciulă mocănească, pălărie (de pâslă) cu borul ridicat și calota sus dreaptă, pălărie (de pâslă) cu borul mare, întins și calota mică, rotundă, pălărie de paie confecționată din împletitura paielor (în gospodăria țărănească sau de meșteri specializați din mediul rural), clopul cu boruri mici, clopul cu calota cilindrică, înaltă.

⁷³ Negru, alb, cafeniu, brumăriu, flori multicolore, pene multicolore.

⁷⁴ Utilizare în desfășurarea activităților zilnice.

⁷⁵ Utilizare în costumul de sărbătoare.

⁷⁶ Ciucuri, pană, păuniță.

⁷⁷ Ciucuri de lână și mătase colorate, ciucuri de mărgelă, zgărzi de mărgelă, pene de păun și fazan.

⁷⁸ Utilizare în costumul de sărbătoare; în ceremonialul de nuntă.

⁷⁹ Pinteni, ciucuri, zurgălăi.

Materiale⁸⁰

Valori/Funcții

Funcție ceremonială⁸¹

Podoabe-accesorii ale costumului bărbătesc

Tipuri categoriale⁸²

Materiale⁸³

Tehnici de realizare⁸⁴

Valori/Funcții

Valoare funcțională⁸⁵

Funcție ceremonială⁸⁶

Cămașa bărbătească

Tipuri categoriale⁸⁷

Materiale⁸⁸

Tehnici de realizare⁸⁹

Structuri ornamentale

Amplasare⁹⁰

Organizare⁹¹

⁸⁰ Metal, ciucuri.

⁸¹ Utilizare în costumul de sărbătoare.

⁸² Corn de praf de pușcă, corn de vânătoare, traistă sau geantă din piele, balta, toporișcă, topor de june.

⁸³ Coarne de cerb, alamă, piele, ținte și butoni din metal.

⁸⁴ Gravat, ștanțat, aplicații de ținte și butoni din metal.

⁸⁵ Generată de împrejurări – ex.: vânătoare.

⁸⁶ Utilizare în costumul de sărbătoare, în ceremonialul de nuntă.

⁸⁷ Cămașă bătrânească, cămașă scurtă, cămașă cu „barburi”, cămașă cu platcă.

⁸⁸ Căneapă, lână, borangic, in, bumbac, căneapă cu in, căneapă cu bumbac, in cu bumbac, bumbac cu lână, lână cu borangic, căneapă cu in și cu bumbac, bumbac cu borangic.

⁸⁹ Țesut în două ițe, tivit cu găurele, cusut în drug, festonat, încheiat cu acul, încheiat cu croșeta, ales în șabac, cusut în punct de cruce.

⁹⁰ Pe anumite părți – ordonat în registre, la extremități.

⁹¹ Lineară.

Motive⁹²

Cromatica⁹³

Valori/Funcții

Funcție cotidiană⁹⁴

Funcție ceremonială⁹⁵

Pantalonii

Tipuri categoriale⁹⁶

Materiale⁹⁷

Tehnici de realizare⁹⁸

Structuri ornamentale

Amplasare⁹⁹

Organizare¹⁰⁰

Motive

Rezultate din:¹⁰¹

Valori/Funcții

Funcție cotidiană¹⁰²

Funcție ceremonială¹⁰³

⁹² Motive geometrice, vrâste/dungi, motive fitomorfe.

⁹³ Alb, galben, negru, roșu, policromie.

⁹⁴ Piesă componentă în costumul de muncă, purtat în timpul desfășurării activităților zilnice.

⁹⁵ Piesă componentă a costumului de sărbătoare sau a celui purtat în ceremonialul obiceiurilor.

⁹⁶ Izmene, gaci, ițari, cioareci, nădragi, pantaloni cu croi orășenesc.

⁹⁷ Bumbac, cânepă, in, bumbac, bumbac și in, bumbac și cânepă, lână și in, lână și bumbac, pânură, postav.

⁹⁸ Țesut în două ițe, țesut în multe ițe, bătut la gratie, bătut la piuă, aplicații de găitane și bârnașe, cheița, tiv cu șabac (ajur), croșetat.

⁹⁹ Pe anumite părți, la extremități.

¹⁰⁰ Lineară.

¹⁰¹ Aplicații de găitane și bârnașe, din tehnica de țesut (ex: din năvădeală), tivurile cu șabac (ajur), elemente decorative realizate cu croșeta și dispuse la tivuri.

¹⁰² Piesă componentă în costumul de muncă, în activitățile zilnice.

¹⁰³ Piesă componentă în costumul de sărbătoare, în ceremonialul obiceiurilor.

Cingătorile¹⁰⁴

Materiale¹⁰⁵

Tehnici de realizare¹⁰⁶

Structuri ornamentale

Amplasare¹⁰⁷

Organizare¹⁰⁸

Motive¹⁰⁹

Cromatică¹¹⁰

PIESE COMUNE AMBELOR COSTUME

Hainele de deasupra

Tipuri categoriale¹¹¹

Materiale¹¹²

Tehnici de realizare¹¹³

Structuri ornamentale

Amplasare¹¹⁴

Organizare¹¹⁵

Motive¹¹⁶

¹⁰⁴ Brâu, bete, chimir sau curea lată, curea îngustă.

¹⁰⁵ Bumbac și lână, piele, meșină colorată, bumbi de metal, cataramă.

¹⁰⁶ Țesut în patru ițe, ales cu mâna, ales cu speteaza, prelucrarea pieilor, aplicații de meșină colorată și bumbi de metal.

¹⁰⁷ Pe toată suprafața, pe anumite părți, la extremități.

¹⁰⁸ Lineară.

¹⁰⁹ Vrâste/dungi, motive geometrice, motive fitomorfice.

¹¹⁰ Alb, sein (culoarea naturală a lânii), roșu, albastru, brun, negru, vânăt.

¹¹¹ Pieptar, cojoc, șubă, sarică, suman, manta.

¹¹² Blănă, piele, pănură, postav, lână, meșină, găitane, mătase, ciucuri, nasturi.

¹¹³ Prelucrarea pieilor, țesut în patru ițe, bătut la gratie, bătut la piuă, brodat după desen, aplicații, cusut.

¹¹⁴ Pe toată suprafața, pe anumite părți.

¹¹⁵ Lineară.

Cromatica¹¹⁷

Valori/Funcții

Funcție cotidiană¹¹⁸

Funcție ceremonială¹¹⁹

Încălțăminte

Tipuri categoriale¹²⁰

Materiale¹²¹

Elemente decorative¹²²

Cromatica¹²³

Valori/Funcții

Funcție cotidiană¹²⁴

Funcție ceremonială¹²⁵

ȚESĂTURI DE INTERIOR

ȚESĂTURI DE ACOPERIT

Tipul de suport al țesăturii

Patul¹²⁶, peretele¹²⁷, podeaua¹²⁸, culmea¹²⁹, masa¹³⁰, lada¹³¹, hainele¹³²

¹¹⁶ Geometrice, fitomorfe, cosmice, simbolice, aplicații de găitane, aplicații piele, aplicații postav colorat.

¹¹⁷ Alb, negru, brun, brumăriu, sein, vânăt, verde, roșu, albastru, cenușiu, galben.

¹¹⁸ Piese componente ale costumului de muncă, utilizare în desfășurarea activităților zilnice.

¹¹⁹ Piese componente în costumul de sărbătoare; utilizare în ceremonialul obiceiurilor de nuntă, a obiceiurilor de înmormântare.

¹²⁰ Obiele, ciorapi, opinci, ghete, cizme, pantofi, sandale, papuci, târlci.

¹²¹ Pânză, pânură, piele de vită, piele de porc, lână, postav.

¹²² Împletituri de piele, aplicații de ținte, motive rezultate din împletituri, dungi, motive florale.

¹²³ Alb, negru, roșu, albastru, verde, castaniu, bleumarin, galben.

¹²⁴ Piese componente ale costumului de muncă, utilizare în desfășurarea activităților zilnice.

¹²⁵ Piese componente în costumul de sărbătoare; utilizare în ceremonialul obiceiurilor de nuntă.

¹²⁶ Așternut de pat; cearșaf; cergă.

¹²⁷ Covor/scoartă; păretar; cearșaf.

¹²⁸ Preș.

Materiale¹³³

Tehnici de realizare¹³⁴

Structuri ornamentale

Amplasare¹³⁵

Organizare¹³⁶

Ornamentica

Interpretarea plastică a ornamentelor¹³⁷

Motive¹³⁸

Cromatica

Culori naturale¹³⁹

Culori vegetale și chimice¹⁴⁰

Valori/Funcții

Pentru uz casnic

Valoare decorativă

Valoare ceremonială¹⁴¹

ȚESĂTURI PENTRU ÎNVELIT

Tipuri categoriale¹⁴²

¹²⁹ Ștergar; foaie de culme.

¹³⁰ Față de masă.

¹³¹ Așternut de ladă; cearșaf.

¹³² Cearșaf.

¹³³ Lână, bumbac, cânepă, in, păr de capră, borangic, lână, bumbac mercerizat, mătase, fir metalizat, paiete, fluturi, mărgel.

¹³⁴ Țesut în două / patru ițe, țesut în trei / cinci ițe, ales legat, ales curbat, ales karamani, ales printre fire, ales peste fire, ales buclat, ales cu speteaza, ales în șabac, țesut cu oglinda, bătut la gratie, bătut la piuă, cusut cu găurele, cusut în punct de cruce, năvădit, răsucit.

¹³⁵ Pe toată suprafața (neordonat; ordonat în registre sau în rețea), la extremități, pe anumite părți.

¹³⁶ Lineară, axială, centrală, radială.

¹³⁷ Decor geometrizarant, decor naturalist (realist).

¹³⁸ Geometrice, vegetale (fitomorfe; florale), zoomorfe, avimorfe, antropomorfe, cosmice, scheomorfe.

¹³⁹ Alb, negru, sein, gri, brun.

¹⁴⁰ Alb, gri, brun, roșu, negru, bleumarin, albastru închis, albastru-deschis, verde închis, verde deschis, portocaliu, galben, violet.

¹⁴¹ Obiceiuri de naștere, nuntă, înmormântare.

¹⁴² Cergă, iorgan.

Materiale¹⁴³

Tehnici de realizare¹⁴⁴

Structuri ornamentale

Amplasare¹⁴⁵

Organizare¹⁴⁶

Ornamentica

Interpretarea plastică a ornamentelor¹⁴⁷

Motive¹⁴⁸

Cromatică¹⁴⁹

Valori/Funcții

Pentru uz casnic

Funcție decorativă

Funcție ceremonială¹⁵⁰

ALTE CATEGORII DE ȚESĂTURI DE INTERIOR¹⁵¹

Materiale¹⁵²

Tehnici de realizare¹⁵³

Structuri ornamentale

Amplasare¹⁵⁴

Organizare¹⁵⁵

¹⁴³ Lână, lână și bumbac, cânepă, cânepă și bumbac, cânepă și lână, păr de capră, lână și păr de capră.

¹⁴⁴ Țesut în două ițe, țesut în trei ițe, țesut în patru ițe, năvădit, matlasat, ales printre fire, ales buclat, răsucit.

¹⁴⁵ Pe toată suprafața (ordonat în registre).

¹⁴⁶ Lineară, axială.

¹⁴⁷ Decor geometrizarant.

¹⁴⁸ Fără decor, vrăste/dungi, carouri, geometrice, fitomorfe, motiv conturat din năvădeală.

¹⁴⁹ Alb, roșu, verde, albastru, maro, galben, negru, vișiniu, grena.

¹⁵⁰ Obiceiuri de nuntă; obiceiuri de înmormântare.

¹⁵¹ Foaie de țesătură, saltea, față de saltea, față de pernă.

¹⁵² Cânepă, lână, bumbac, borangic, bumbac și lână, bumbac și borangic, cânepă și lână.

¹⁵³ Țesut în două ițe, țesut în trei ițe, țesut în patru ițe, năvădit, ales peste fire, ales printre fire.

¹⁵⁴ Pe toată suprafața (ordonat în registre sau în rețea), la extremități, pe anumite părți.

Ornamentica

Interpretarea plastică a ornamentelor¹⁵⁶

Motive¹⁵⁷

Cromatică¹⁵⁸

Valori/Funcții

Pentru uz casnic

Funcție decorativă

Funcție ceremonială¹⁵⁹

PRELUCRAREA ARTISTICĂ A PIELII ȘI A BLĂNII

(v., în această listă, „Port popular și podoabe”)

Tehnici de lucru, procedee¹⁶⁰

Categorii funcționale

Îmbrăcăminte și accesorii¹⁶¹

Harnașament¹⁶²

Ornamentica

Crearea de elemente ornamentale prin anumite operațiuni¹⁶³

Ornamente simbolice¹⁶⁴

Motive fitomorfe¹⁶⁵

¹⁵⁵ Lineară, centrală.

¹⁵⁶ Decor geometrizant, decor stilizat.

¹⁵⁷ Fără decor, geometrice propriu-zise, carouri, fitomorfe, avimorfe, antropomorfe.

¹⁵⁸ Alb, negru, galben, roșu, albastru, maro, portocaliu, verde.

¹⁵⁹ Obiceiuri de nuntă, obiceiuri de înmormântare.

¹⁶⁰ Aplicarea de alte materiale (ciucuri, lână, mărgelă, meșină), brodatul, croitul, croitul după tipare, cusutul cu mașina, cusutul cu mâna, decupatul, găurirea pieilor, prelucrarea pieilor (argășitul, curățitul, tăbăcitul), presarea pieilor (și în scop decorativ), vopsirea pieilor.

¹⁶¹ Bunde, burdufuri, căciuli, chimire, cingători, cizme, cojoace, curele, haine, opinci, pieptare (desfundate, despicate, înfundate), pungi de piele pentru păstrarea amnarului/banilor/pipei/tutunului, șerpăre (chimire), traiste (tolbe).

¹⁶² Bice, hamuri, șei.

¹⁶³ Atașare/aplicare de bucăți de piele colorate de lână, de altă culoare decât cea a cojocului propriu-zis sau de bucăți de blană de dihor, jder, vidră, vulpe; „înflorare” cu ciucuri de lână sau de fir de metal, fluturi, mărgelă, oglinjoare, șnururi (găitane).

¹⁶⁴ Cercul (roata), cârlige, coarnele de berbec, floarea mare, floarea mică, funia, inima, luceferii, meandrul, ochii, pana mare, pana mică, peștii, pomul vieții, prescura, roata sau cercul, rozeta solară, spirala, stelele, vârtejul.

Motive zoomorfe¹⁶⁶

ÎMPLETITURILE

Tehnici de lucru, procedee¹⁶⁷

Materiale¹⁶⁸

Categorii funcționale

Elemente de arhitectură¹⁶⁹

Mobilier¹⁷⁰

Piese de port/vestimentație¹⁷¹

Piese/obiecte pentru uz casnic/cotidian¹⁷²

Piese/obiecte utilizate în obiceiuri/ceremonii agrare¹⁷³

Piese/obiecte utilizate în practicarea ocupațiilor

Agricultură, viticultură și pomicultură¹⁷⁴

Apicultură¹⁷⁵

Culesul din natură și vânătoarea¹⁷⁶

Industria casnică textilă¹⁷⁷

Pescuitul¹⁷⁸

Piese utilizate în domeniul transportului¹⁷⁹

¹⁶⁵ Boboci, brăduleți, bujori, frunza stejarului, ghindă, muguri, panseluțe, spini, struguri.

¹⁶⁶ Creasta cocoșului, gura de lup, pana de păun – erau, de regulă, stilizate până la geometrism.

¹⁶⁷ Așchiat, bățut cu „piepteni” de lemn, crăpat, decojit, despicat, fierbere (în instalații speciale), finisaj (prin băițuire), împletirea liberă a firelor umede, împletit pe calapoade, lustruit, răsucit, tăiat cu cuțitul, tras la „cuțitoaie”.

¹⁶⁸ Coajă de brad, coajă de mestecăn, coajă de nuc, nuiele de alun, nuiele de răchită, nuiele de trestie, nuiele lipite cu pământ, paie de grâu, papură, pănuși de porumb, stuf.

¹⁶⁹ Garduri, învelitori, pereții caselor, pereții construcțiilor anexe.

¹⁷⁰ Leagăne pentru copii, lingurare, platforme pentru pat.

¹⁷¹ Papuci, pălării de paie de diferite forme.

¹⁷² Coșuri înalte (purtate pe spate pentru greutate de toate felurile), coșuri pentru dospit pâinea, coșuri pentru piață, panere (pentru transportat diferite materiale, mărfuri), rogojini.

¹⁷³ Cununi împletite din primele sau ultimele paie cu spice de grâu secerate („buzduganul”, „barba popii”, „barba lui Dumnezeu”).

¹⁷⁴ „Coșul” pentru bățut porumbul, coșuri pentru cărat fructe, coșuri pentru cărat strugurii, grapa de mărăcini, „gratia” de la loznițele de afumat prune, hambare pentru de păstrat cereale, lăzi/hambare-lăzi pentru păstrat cereale, linurile pentru tescuit strugurii.

¹⁷⁵ Stupii primitivi.

¹⁷⁶ Capcane pentru animale mici, coșulețe pentru strâns fructe, pungi pentru strânsul rășinei, recipiente pentru praf de pușcă.

¹⁷⁷ „Gratia” pentru îndesit postavul.

¹⁷⁸ Coșuri de diferite tipuri utilizate la prinsul peștelui, garduri, lese.

Ornamentica¹⁸⁰

Valori/Funcții

funcție cotidiană¹⁸¹

funcție ceremonială¹⁸²

OLĂRITUL

Tehnici de lucru, procedee

Frământarea lutului¹⁸³

Prepararea lutului¹⁸⁴

Modelarea vaselor¹⁸⁵

Smălțuirea¹⁸⁶

Arderea¹⁸⁷

Unelte și instalații folosite la modelarea și ornarea vaselor de lut¹⁸⁸

Cuptoarele de ars vase

Tipologia

Poziția față de sol¹⁸⁹

Tipul construcției¹⁹⁰

¹⁷⁹ Balustrade la punțile de peste apa pâraielor de munte, „coșurile” pentru căruțe (împletitură cu o concavitate mare, utilizată pentru a căra pleavă).

¹⁸⁰ Se conturează din forma elementelor arhitecturale (plan rectangular, elipsoidal, circular) și a obiectelor (de con, jumătate de elipsă în secțiune, sferică, cilindrică, paralelipipedică, tronconică); se conturează din împletirea/întretăierea fibrelor (motive geometrice, motive fitomorfe geometrizzante).

¹⁸¹ Utilizare în desfășurarea activităților zilnice, gospodărești.

¹⁸² În obiceiurile agrare; trimite spre străvechi practici magice legate de cultul fertilității.

¹⁸³ Bătut cu maiul (ciocan), călcat de animale, cu malaxorul, cu mâna, cu piciorul, tăiat cu cuțitul (coasă).

¹⁸⁴ Formarea de turte și de bulgări de pământ (gogoloaie, cocoloașe), din care urmează să se modeleze vasele.

¹⁸⁵ Cu tipare (forme), din bulgări de lut (la roată), din suluri de lut (cu mâna).

¹⁸⁶ Aplicarea smălțului cu pensula, aplicarea smălțului prin scufundarea vasului în zeama de smălț, aplicarea smălțului prin turnare cu lingura pe pereții interiori sau exteriori, măcinarea smălțului.

¹⁸⁷ O singură ardere, două arderi, trei arderi//ardere în tipar, ardere înăbușită (înfundată), ardere liberă.

¹⁸⁸ Ață (sârmă), corn de vită, fus (țepușă) de găurit, gaiță, lingură (căuc, polonic) pentru turnat smălț, pană (de gâscă), pensulă de scris motive, perie de înflorat, pieptene, plotog, râșnița de smălț, roata olarului, roțiță pentru incizarea motivelor, scândură.

¹⁸⁹ De suprafață, îngropate, semiîngropate.

Camera de ardere¹⁹¹
Vatra cuptorului¹⁹²
Tipuri de ardere¹⁹³

Categorii funcționale

Vase și ustensile pentru gospodărie și bucătărie

Vase pentru păstrarea alimentelor¹⁹⁴
Vase de vatră, de foc, de fiert, de gătit mâncarea¹⁹⁵
Vase din care se consumă alimentele și băuturile¹⁹⁶

Vase cu rol magic-ceremonial și religios¹⁹⁷

Obiecte de lut cu alte întrebuințări¹⁹⁸

Materiale de construcție și elemente arhitectonice lucrate din argilă (lut)¹⁹⁹

¹⁹⁰ Circular, median, circular și median.

¹⁹¹ Cu bolți zidite, cu două semicercuri de pământ, cu grătar perforat, cu placă zidită, cu șanț circular, cu șanț median acoperit, cu șanț median neacoperit; forme (cu pereți aproape drepte, formă eliptică, semisferoidală – ovoidală, tronconică-ovoidală).

¹⁹² Organizată sau neorganizată; guri de foc: una, două, trei, patru (mai rar).

¹⁹³ Ardere oxidantă (ceramica roșie), ardere reducătoare – înăbușită (ceramică neagră), prima ardere = rușitul oalelor, a doua ardere = ardere de smalt (ceramica smălțuită).

¹⁹⁴ Blide de piftii, borcane, cânti (oluri) pentru lapte – lăptare, chiupuri, hârdău, oală cu mânășă (baieră), oale mari pentru cereale, oale mari pentru păstrat făina, oale mari pentru untură, magiun, murături, solnițe, ulcioare pentru băutură, ulcioare pentru oțet, untdelemn, lapte.

¹⁹⁵ Castroane (blide) pentru copt, ceaune, cratițe, forme de cozonaci, oale de vatră cu o toartă (mânășă) sau cu două toarte (mânăși), oale pentru fierberea hranei la nunți, botezuri, nedei, pomeni, oale sau ibrice de fiert băutura, tăvi, tigăi, tipsii pentru fript, teste (țăste) pentru copt pâinea și mălaiul – rareori le făceau olarii, în ziua numită „răpotinul țăștelor”.

¹⁹⁶ Căni, cănițe, căuce, cești, farfurii (taiere, talgere), oale cu toartă (mâner) pentru dus mâncarea la câmp, oale (oluri) de lapte, pahare, străchini (blide), ulcele, ulcioare cu țâță pe mâner, ulcioare cu țâță pe burtă, ulcioare fără țâță.

¹⁹⁷ Borcane pentru „datul de văr” sau „datul de surată”, căldărușe pentru apă sfințită, joimărele (olcuțe de Joimari), oale de leac sau de „făcut”, oale de vrăjit, ploști plate sau bombate pentru cinstirea celor chemați la nuntă, sfeșnice, tămâiernițe, ulcele care se dau de pomană/oale de moși, ulcioare, căni, ulcele date de pomană la hramuri, ulcioare de nuntă împodobite cu motive menite să ocrotească și să provoace fertilitatea, ulcioare (oluri) de nănaș.

¹⁹⁸ Blide mari de frământat aluatul, capace pentru cazanele de țuică, capace pentru oale, fluierici pentru atras animalele (ustensile pentru vânatoare), fluierici, ocarine (instrumente muzicale), ghivece (sacsâi), jucării, măști (reclame pentru olari), miniaturi ale obiectelor de uz casnic și gospodăresc, pâlnii, pipe, pușculițe, putineie, scrumiere, solnițe, strecurători, stropitoare, vase de muls.

¹⁹⁹ Burlane pentru sobe, cahle pentru sobe, cărămidă arsă, cărămidă nearsă, olane pentru canalizare, pentru sobe, pentru acoperișul caselor, ornamente de pastile aplicate, plăci de vatră, scocuri, țepe sau borduri pentru împodobirea caselor, țigle.

Ornamentarea

Tehnici de ornamentare²⁰⁰

Structuri ornamentale

Motive geometrice²⁰¹

Motive fitomorfe²⁰²

Motive avimorfe și zoomorfe²⁰³

Motive simbolice²⁰⁴

Motive antropomorfe²⁰⁵

Dispunerea motivelor²⁰⁶

Cromatică²⁰⁷

Valori/Funcții

Pentru uz casnic

Valoare ceremonială²⁰⁸

Valoare decorativă

PRELUCRAREA ARTISTICĂ A LEMNULUI

Tehnici de lucru, procedee²⁰⁹

²⁰⁰ Imprimare, incizare/impresiune, îmbrânare, lustruire, pictare, picurarea culorilor, reliefare, stropirea sau turnarea culorilor cu lingura, cu pensula sau cu degetul, ștanțare.

²⁰¹ Cercuri simple sau concentrice, linia continuă (simplă sau în benzi), linia frântă, linia frântă în zig-zag, linia punctată, linii paralele verticale, linii paralele orizontale, linii vălurite, romburi, spirala, valul, zimți (triunghiuri repetate).

²⁰² Boboci de flori, ciorchinele de strugure, creanga de brad, floarea cu patru petale, floarea de colț, floarea-soarelui, flori, frunza de viță, frunze, garoafa, laleaua, margareta, mărgăritarul, mușcata, mușetelul, ochiul-boului, pomul vieții, spicul de grâu.

²⁰³ Aripa fluturelui, aripa vrăbiei, barza, cloșca cu pui (v. ulcioarele de nuntă), cocoșul, cucul, fluturile, melcul, păunul, pânza păianjenului, peștele, porumbelul, pupăza, șarpele.

²⁰⁴ Frânghia, funia răsucită, ochiul, soarele (imaginea antropomorfizată a soarelui), steaua.

²⁰⁵ Ulcioare antropomorfe (de obicei cu chipuri feminine), figurine.

²⁰⁶ Circulară, radială.

²⁰⁷ Culorile decorului: cobalt (albastru), din boabe negre de pământ prelucrat (negru), din pământ roșu (rușeală, rușală), din piatră albă de munte arsă și pisată (albu), din zgura produsă prin arderea în cuptor a sârmei de aramă (verde), humă de Medgidia amestecată cu rușală (galben).

²⁰⁸ Obiceiuri de naștere, nuntă, înmormântare.

²⁰⁹ Aplicarea metalică, bălțuirea, cioplirea, cojirea, crăparea, crestarea, fasonarea, geluirea, incizarea, îmbinarea (tâmplărească, în cep, în „coadă de rândunică”, în „nut și feder”), împletirea de nuiele, încastrarea de alte esențe de lemn sau alte materiale, încheierea în cerc

Categorii funcționale

elemente arhitectonice²¹⁰

fântâni²¹¹

garduri

instalații tehnice prelucrătoare²¹²

instrumente muzicale din lemn²¹³

mici industrii gospodărești²¹⁴

mobilier²¹⁵

obiecte legate de credințe, superstiții, magie, cult²¹⁶

obiecte pentru ceremonii, obiceiuri, rituri²¹⁷

porți

piese pentru practicarea albinăritului²¹⁸

unelte pentru păstorit²¹⁹

unelte pentru vânătoare²²⁰

unelte pentru viticultură și pomicultură²²¹

unelte și construcții pentru agricultură²²²

unelte și ustensile pentru gospodărie și bucătărie²²³

metalic/în cerc de lemn/în cuie de lemn/în cuie de fier, încovoierea de nuiele sau scoarțe, încrustarea, îndreptarea, înfășarea cu fâșie de scoarță, înnegrirea, perforarea (găurirea), pictarea (tempera, ulei), pirogravarea, scobirea, sculptarea, strunjirea, ștanțarea, tăierea, traforarea, turnarea de metal, vopsirea.

²¹⁰ Ancadrame de fereastră și ușă, balustrade, brâie, brânci, capete de grinzi, ciocârlani, cosoroabe, încuietori, meșter grindă, pardoseală de scânduri, prichiciuri de vatră, pridvoare, stâlpi, țepe, undrele, uși.

²¹¹ Ciuturi, cumpănă, roată de fântână.

²¹² Cal pentru șindriile, pive, prese, roată de fântână, roți pentru mori de apă (pive), oloinițe, vâltori.

²¹³ Buciume, buhai, cavale, cimpoaie, fluiere, naiuri, ocarine, tulnice.

²¹⁴ Brâgle, furci de tors, fuse, melițe, piepteni, prâsnele, război de țesut, roată de tors, scripeți, sucale, suveici, tăblie de țesut, tindeici.

²¹⁵ Bânci, blidare (podșoare), colțare, culmi (rude), cufere, dulapuri, dulăpașe, etajere, lavițe, lăzi de zestre, lăzi dulgherești, lăzi tâmplărești, leagăne, lingurare, mese (înalte, joase), paturi, păretare, pendule, polițe, proțapuri, rame de oglinzi, rudă, scaune (înalte, joase), scrinuri, urechi de rudă.

²¹⁶ Cruci de cimitir, cruci de drum, icoane pe lemn, negative de xilogravuri, „pasărea de suflor”, prescurare (pristornice), stâlpi de mormânt, troițe.

²¹⁷ Buzdugan, măști.

²¹⁸ Bârcuri, știubeie.

²¹⁹ Bâte, bărbânțe, căuce, crinte, cupe de muls, donițe, linguri mici, linguroaie, răbojuri, tipare de caș (cruciforme, dreptunghiulare, rotunde cu mâner, rotunde fără mâner).

²²⁰ Cozi de furci pentru prins lupi.

²²¹ Coșuri, prese.

²²² Codiriște de bici, coșare, coșuri de zdrobit semințe, furci, hambare, îmblăcie, mânere de coasă și seceră, piesele de lemn ale plugului, grapelor, rarițelor, semănătorilor, pive de mână, ploști, tocuri pentru piatră de ascuțit coasa.

vase pentru lapte și produse din lapte²²⁴
vase pentru lichide²²⁵
vase pentru măsurat²²⁶
vase pentru uz gospodăresc²²⁷

Ornamentica²²⁸

Amplasare²²⁹

Organizare/Dispunere²³⁰

Valori/Funcții

Pentru uz casnic/gospodăresc

Valoare ceremonială²³¹

Valoare decorativă

PRELUCRAREA ARTISTICĂ A METALULUI

Tehnici de lucru, procedee²³²

Categorii funcționale

credințe, superstiții, magie, cult²³³

²²³ Căuce, ciubăre, clește de spart alune, coveți, cutii de acte, cutii de brici, găvane, linguri, maiuri de rufe, negative de turtă dulce și de unt, pipernițe, ploști, răvare, sărărițe.

²²⁴ Berbințe, bote, crinte, donițe, găleți, putineie, scofe, untiere.

²²⁵ Albii, bărdace, budăie, butoaie, cadă, căuce, ciubere, ciuturi, cofe, coveți, fedeleșuri, găleți, putini, tocitoare, vane.

²²⁶ Banițe, duble.

²²⁷ Blide, capace, farfurii, linguri, pâlnii din doage.

²²⁸ Cercul, crucea, dintele de lup (linia frântă), linia dreaptă, meandrul, pătratul, pomul vieții, roata, romb, rozeta (vârtejul), steaua, șarpele, triunghiul ;prin combinarea elementelor ornamentele ia naștere o nesfârșită varietate de motive decorative cu caracter geometrizant.

²²⁹ Pe toată suprafața, pe anumite părți.

²³⁰ În registre, în panouri („în casete”), echilibru între „fond” (liber) și suprafața decorată.

²³¹ Obiceiuri de naștere, nuntă, înmormântare.

²³² Prelucrarea la rece (pentru piese subțiri din sârmă, tablă și șină): ciocănire, găurire, încovoiere, răsucire, tăiere; prelucrarea la cald: călire, „fierberea” fierului – înroșirea la foc, forjare, găurire, incizare, încovoiere, lovire, răsucire, strunjire, sudare, tăiere, turnare.

²³³ – baierul zmeilor, crucile de mormânt, crucile de pe biserici;

– în Oltenia femeile cărora le mureau copiii recurgeau la descântece pentru curmarea răului: se rosteau formule magice însoțite obligatoriu de ganțe (fiare pentru copii sau fiarele strigoiului, adică nouă unelte metalice miniaturale – topor, sapă, lingură de scobit butucul roții, seceră, vâtrai, sfredel, lopată, bardă, cazma) legate toate pe un cerc;

– vrăji de dragoste, de ursită (potcoavelor sau altor obiecte metalice găsite li se atribuiau puteri miraculoase în determinarea binelui; cu ajutorul lor erau răpuse puterile „necuratului”).

elemente arhitectonice²³⁴
 instrumente muzicale²³⁵
 îmbrăcămintă și podoabe²³⁶
 jucării²³⁷
 mijloace de transport²³⁸
 obiceiuri, ceremonii, rituri²³⁹
 obiecte de uz casnic și gospodăresc²⁴⁰
 obiecte și instrumente pentru animale²⁴¹
 piese de harnașament²⁴²
 piese de metrologie²⁴³
 produse destinate potcovirii animalelor de tracțiune²⁴⁴
 unelte de fierar²⁴⁵
 unelte de zidar²⁴⁶

²³⁴ Balamale, broaște, cruci de ferestre, cuie cu floare, feronerie porților, țâțâni, gratiile ferestrelor.

²³⁵ Trâmbiță.

²³⁶ Ace de păr, brățări, chei, cruci, lanțuri, inele (în portul popular pădurenesc din Hunedoara), inele, paftale, părțile metalice ale pieselor de port popular (coarnele concuierilor purtate de femei în regiunea Pădurenilor), țințe de curele și chimire, zale.

²³⁷ Clopoței din tablă de aramă.

²³⁸ Aplicarea șinelor pe roțile carelor, căruțelor, docarelor, șaretelor, cabrioletelor (tragerea șinei pe roată sau încălțarea roatelor), bușe, feronerie carelor și a săniilor, garnituri metalice ale butucului roții de la căruță.

²³⁹ Baltage, buzdușane.

²⁴⁰ Amnare, andrele, bricege, capre (mâțe) pentru vatră, castroane, căldări, cântare, cârlige de tăiat nutreț (fân), cârlige pentru împletit obiecte de lână, cercuri de fier pentru găleți și butoaie (buți), chei, clește pentru jar, colțari pentru gheață, cosoare, cuie, cuie cu cap și floare pentru prins dranița (șita, șindrila), cuiere, cuțite, fărșe, fiare de coș sau lanțuri pentru vetre de care se agățau căldări, ceaune, frigări mari, grătare, ibrice, încuietori (ivăre, zăvoare), lacăte și verigi (belciuge), lame de brici, lanțuri pentru agățarea vaselor de metal deasupra focului, lighene, mâțe (crampoane) care se atașau cu ajutorul curelelor de talpa încălțăminte pentru a împiedica alunecarea, nituri, opaițe, părțile metalice ale daracului, pânze de fierăstrău, piepteni de tras lână, cânepa, inul, piroaie (cui foarte mari), piroane, pirostii, răzoare de aluat, satăre, scoabe pentru uși/ferestre, șuruburi, tigăi, tindechi (bucăți înguste de metal, cu dinți la ambele capete, cu ajutorul cărora se ținea întinsă pânza la război când se țesea manual), tipsii de aramă și alamă, toarte de găleți, vătraie, verigi de țest.

²⁴¹ Cârlige la cațele pentru agățarea picioarelor oilor, clopoței pentru vite și cai, colțari de pus la gâtul câinilor ciobănești, curse pentru capturarea animalelor sălbatice, fiare pentru însemnat vite, foarfece de tuns oile, pinteni, scări de șa, tălângi, țesale, zăbale.

²⁴² Butoni, pinteni, zăbale.

²⁴³ Fragmente de balanțe, piese de fier ale cântarului.

²⁴⁴ Căiele, clești, cuțite, cuțitoaie, descăilător, jug de potcovit, nicovală, potcoave.

²⁴⁵ Burghie, ciocane, clești, dălți, dornuri, fragmente din foalele de la fierărie, nicovale mari și mici, pile.

²⁴⁶ Mistrii.

unelte pentru agricultură²⁴⁷
unelte pentru dulgherie²⁴⁸
unelte pentru lucrul la pădure²⁴⁹
unelte pentru pescuit²⁵⁰
unelte pentru prelucrarea pietrei²⁵¹
unelte pentru viticultură²⁵²
unelte proprii altor grupe de meseriași (tâmplari, dogari)²⁵³

Ornamentica

motive ornamentale geometrice²⁵⁴
motive ornamentale vegetale²⁵⁵
motive ornamentale zoomorfe²⁵⁶

Valori/Funcții

Pentru uz casnic/gospodăresc
Valoare ceremonială²⁵⁷
Valoare decorativă

PRELUCRAREA ARTISTICĂ A PIETREI

Tehnici de lucru, procedee²⁵⁸

²⁴⁷ Brăzdare de plug, coase și inele pentru coase, cosoare pentru vie, cuțite de plug, furci de fier, greble, hârlețe, oticuri, părțile metalice ale îmblăciilor, ale prășitoarelor și rarițelor, sape, săpăligi, seceri, târnăcoape.

²⁴⁸ Compasuri, cuțitoaie, dălți, fierăstraie, sfredele, topoare.

²⁴⁹ Barde, fierăstraie, topoare.

²⁵⁰ Cârliche pentru undiță, furci, ostii, undițe.

²⁵¹ Ciocane, ciocane cu două brațe, clești, custuri, cuțitoaie drepte sau rotunde, dălți, fierăstraie, horjuri, toporașe.

²⁵² Cosoare.

²⁵³ Bărzi, dălți, securi, scoabe pentru făcut linguri, sfredele, tesle pentru coveți, topoare.

²⁵⁴ Cerculețe continue, cerculețe din puncte, linii drepte și oblice, simple sau încadrate de zimți, puncte, romburi.

²⁵⁵ Brăduțul stilizat, flori, frunza bradului.

²⁵⁶ – cap de pasăre, cap de șarpe, coadă de rândunică, coarne de berbec, inimă (în special la balamale);

– semne cu diferite semnificații – marcă a meșterului (de multe ori apăreau inițialele numelui acestuia), semn de proprietate sau alt înțeles (magic);

– X-uri, V-uri, rozete cu cinci lobi, cruci cu cerculețe la capete, butoni în relief, cruci mărginite de butoni, motive florale și zoomorfe (dintele de lup).

²⁵⁷ Obiceiuri de naștere, nuntă, înmormântare.

²⁵⁸ Forare, tăiere, săpare, perforare, cioplire/sculptare, netezire, șlefuire, finisare.

Categorii funcționale

albinărit²⁵⁹

elemente arhitectonice²⁶⁰

monumente, credințe, cult²⁶¹

părți de instalații²⁶²

unelte²⁶³

unelte și obiecte pentru gospodărie și bucătărie²⁶⁴

Ornamentica

însemne heraldice cu caracter de simbol

motive avimorfe și zoomorfe cu valoare de simbol²⁶⁵

motive fitomorfe²⁶⁶

motive geometrice²⁶⁷

ornamente cu funcții simbolice²⁶⁸

personaje biblice²⁶⁹

Valori/Funcții

Pentru uz casnic/gospodăresc

Valoare ceremonială²⁷⁰

Valoare decorativă

²⁵⁹ Știubeie.

²⁶⁰ Ancadramente de fereastră, balustrade, bănci cu spătare, chenare pentru uși și ferestre, coloane de susținere, fațade, fruntare la vatră, lespezi de piatră pentru pardosirea încăperilor (bisericilor), mese de piatră, podețe, poduri de piatră, portaluri, scocuri pentru canalizarea apei care se scurgea pe burlanele de la case, stâlpi pentru porți, stâlpi pentru pridvoarele caselor, trepte de scară.

²⁶¹ Cișmele, cruci de cimitir, cruci de drum, pisanii, prescurare, statuete, statui, vase de piatră pentru botez (cristelnițe).

²⁶² Colaci la fântâni, ghizduri de fântâni, jgheaburi pentru adăparea vitelor, linuri, pietre de moară, recipiente pentru zdrobitul semințelor.

²⁶³ Ciocane, ferecători, harpoane, lame de cuțit, măciuci șlefuite, pietre de ascuțit (cute, gresii), pisălog, răzuitoare, râșnițe, străpungătoare, topoare.

²⁶⁴ Cutii, mojar, prichiciuri (prepchiciuri) de vatră, scrumiere, tăvi, tigăi, tipare de pictură pentru turnarea unor piese metalice de port și podoabe (ținte, cataramă, chei, cruci, broșe, bumbi, bolduri), tocile, trocuțe, țeste (țăste), vase de flori.

²⁶⁵ Acvilă, leu, scene de vânatoare ș.a.

²⁶⁶ Flori, ramuri de stejar cu ghindă, vița de vie cu struguri, vrejuri vegetale.

²⁶⁷ Cercul, linia frântă, punctele, semicercul, triunghiul.

²⁶⁸ Luna, pasărea suflet, pomul vieții, rozeta, soarele, steauaș.

²⁶⁹ Arhangheli, Duhul Sfânt, Fecioara Maria, Iisus Hristos răstignit.

²⁷⁰ Obiceiri de naștere, nuntă, înmormântare.

CREAȚII ARTISTICE DIN STICLĂ (v., în această listă, „Port popular și podoabe”)

Tehnici de lucru, procedee²⁷¹

Categorii funcționale²⁷²

Credințe, cult²⁷³

Materii prime pentru obținerea sticlei²⁷⁴

Tehnici de lucru, procedee²⁷⁵

Tehnici de lucru, procedee pentru icoanele pe sticlă²⁷⁶

Tematica picturii pe sticlă²⁷⁷

Subiecte predilecte ale icoanelor pe sticlă²⁷⁸

Valori/Funcții

Pentru uz casnic/gospodăresc

Valoare ceremonială

Valoare decorativă

²⁷¹ Asamblare, brodat, cusut, pictură, țesut.

²⁷² Mărgelile de sticlă aplicate prin tehnicile amintite pe diferite piese de port (brâie, cămăși, cepse, chimire, conciuri, cununi, curele, pălării); podoabe – zgărdane (lățițare).

²⁷³ Icoane pe sticlă: sticla sau glaja icoanelor pe sticlă = suportul pictural și strat protector al icoanelor pe sticlă; fabricată în „glăjerii” răspândite în întreaga arie românească, după o tehnologie veche și rudimentară.

²⁷⁴ Nisip cuarțos, piatră de var (sau marmură) și carbonat (sau sulfat) de sodiu.

²⁷⁵ Amestecarea materiilor prime, topirea acestora, „suflarea” unor forme cilindrice, tăierea acestora de-a lungul generatoarei, întinderea plăcilor obținute pe cărămida de șamotă a unui cuptor încălzit, răcirea lentă, tragerea în foi a sticlei folosite ca suport al stratului de pictură (se făcea manual, pe piatră, de aceea ea includea adesea bule de gaze sau aer, care măreau farmecul icoanelor pe sticlă).

²⁷⁶ 1. realizarea desenului pe dosul sticlei cu ajutorul șabloanelor desenate pe hârtie (izvoade, tipare); 2. urzeala compoziției (trasarea liniilor de contur cu tuș sau emulsii de tip tempera colorate cu negru de fum); 3. pictarea compoziției în culori tempera (emulsii obținute din clei, gălbenuș de ou, ulei de in, fiere de bou sau oțet); 4. aplicarea foiței de aur pentru redarea strălucirii nimburilor; 5. ungerea stratului de culoare uscat cu terebentină pentru rezistența la umezeală.

²⁷⁷ Simboluri ale lumii reale sau religioase conform credinței și obiceiurilor.

²⁷⁸ Figura Maicii Domnului și scene din viața sa, sfinții patronimici și sfinții protectori.

PRELUCRAREA ARTISTICĂ A CORNULUI ȘI A OSULUI

Tehnici de lucru, procedee²⁷⁹

Categorii funcționale

ceremonialuri²⁸⁰

credințe²⁸¹

instrumente muzicale²⁸²

mobilier²⁸³

podoabe, jucării²⁸⁴

unelte de albinărit²⁸⁵

unelte de pescuit²⁸⁶

unelte de vânătoare²⁸⁷

unelte/obiecte pentru gospodărie, pentru uz personal și alte întrebuințări²⁸⁸

Ornamentica²⁸⁹

Valori/Funcții

²⁷⁹ Înmuiera prin fierbere în apă a coarnelor și oaselor, afundarea lor în leșie fierbinte, tăierea în lung și în lat, crestarea, despicarea, fasonarea, incizarea, excizarea, întinderea, netezirea, perforarea, presarea, săparea cu dălțița, sculptarea, șlefuirea, trasarea modelelor cu compasul.

²⁸⁰ Cornul aplicat la măști, cornul pus la carul de nuntă.

²⁸¹ Cruci, troițe.

²⁸² Fluiere (cobuze, în Vrancea) din oase de pasăre.

²⁸³ Cuiere, diverse suporturi.

²⁸⁴ Amulete, brățări, broșe, cercei, jucării pentru copii, mărgel, mânere pentru bastoane, podoabe pentru pungile de piele, tipare pentru turnat obiecte de podoabă.

²⁸⁵ Bârcuri.

²⁸⁶ Harpoane.

²⁸⁷ Cornuri de suflat, fluierașe pentru amăgit păsările, piese de arc, tocure (cornuri) de praf de pușcă, tocure pentru alic.

²⁸⁸ Ace din os, aplice, cârlige pentru agățat, cornuri pentru decorat vasele de lut, cornuri pentru depozitarea prafului de aur rezultat din spălarea nisipurilor aurifere, cute de ascuțit coasa, cutii pentru păstrarea leacurilor, lopățele pentru curățirea sapelor, mânere pentru băte, mânere pentru scule de fier (cosoare, cuțite), mânere pentru sule de fier, patine de gheață, piepteni de pieptănat părul, piepteni pentru ornamentat ceramica, prășnele, schimbătoare de ițe, scule pentru curățat pipa, scule pentru curățat rănille animalelor, solnițe portative sau solnițe de perete (sărărițe), sule, tocure pentru păstrat sarea, tuburi pentru păstrarea acelor, vârfuri ascuțite pentru coarnele furcilor de lemn, vârfuri de rășchitoare.

²⁸⁹ Benzi oblice din linii incizate, brăuri incizate în formă de rețea, crenguța de brad stilizată, decor „în ochiuri” (cercul simplu și două cerculețe concentrice cu un punct la mijloc), gruparea de linii verticale și orizontale, linia frântă (dublă sau triplă), motive fitomorfe, zoomorfe, antropomorfe (compuse din triunghiuri isoscele cu „capete” din cercuri concentrice), rozeta simplă, cu raze curbate, simbolul solar, X-uri.

Pentru uz casnic/gospodăresc
Valoare ceremonială²⁹⁰
Valoare decorativă

OUĂ ÎNCONDEIATE

Tehnici de lucru, procedee²⁹¹

Categorii funcționale²⁹²

Instrumente și materiale²⁹³

Culori²⁹⁴

Ornamentica

Sisteme de ornamentare²⁹⁵

Motive ornamentale

Motive avimorfe și zoomorfe²⁹⁶

Motive cosmice²⁹⁷

Motive fitomorfe²⁹⁸

²⁹⁰ Obiceiuri de naștere, nuntă, înmormântare.

²⁹¹ Împărțirea câmpurilor ornamentale; încondeierea (scrierea) cu ceară, cu ajutorul chișiței (condeiul; o țeavă scurtă de tablă cu diametrul foarte mic, având un orificiu foarte subțire, prin care curge ceara caldă, prinsă de un mâner de lemn); vopsirea prin introducerea oului în băi succesive de culoare; pictarea; împodobirea cu mărgelile; aplicarea de frunze; desenare cu „apă tare”.

²⁹² Credințe, superstiții, magie, cult: în Sărbătoarea pascală (ziua Paștelui, cele trei zile de sărbătoare – împărțirea ouălor, colindele pentru colectarea lor, jocul cu ouăle colorate); în zilele premergătoare (valori magice – vopsirea ouălor); după trecerea sărbătorii (Paștele Blajinilor, practicile de însurățire); în ritm de fertilitate, propițiere; medicina magică.

²⁹³ Ac, apă tare, ceară de albine (încălzită), coajă de ceapă, coajă de tei, condei (chișiță), frunze, lumânare, pai, pană de gâscă, pensulă, periuță, vopsele chimice, vopsele naturale.

²⁹⁴ Albastru, galben, maron, negru, portocaliu, roșu, verde, violet.

²⁹⁵ 1. tratarea oului în planuri, nu volumetric, oul fiind împărțit în fațete ovale, compoziția ornamentală se repetă identic pe fiecare fațetă, învârtind oul pe axul său vertical; 2. tratarea oului în câmpuri ornamentale orizontale; registre orizontale ce înconjoară ovoidal volumul; 3. delimitarea volumului ovoidal în patru suprafețe prin trasarea a două axe: una (verticală și cealaltă orizontală sau diagonală); se creează astfel patru sferturi pe care se desfășoară de obicei același element sau compoziție ornamentală; 4. crearea sistemului decorativ raportat direct la volum, tehnică de ornamentare ce relevă un ansamblu volumetric continuu, care poate fi continuat astfel la infinit.

²⁹⁶ Albina, broasca, greierele, melcul, peștele, porumbița, racul, rața, șarpele, vulturul, zmeul.

²⁹⁷ Luna, soarele, stele.

Motive simbolice²⁹⁹

Motive skeomorfe³⁰⁰

Reprezentări ale unor părți din corpul animalelor³⁰¹

Valori/Funcții

Valoare ceremonială

Valoare decorativă

MĂȘTILE POPULARE

Prilejul/contextul folosirii măștilor³⁰²

Materiale folosite pentru confecționarea măștilor³⁰³

Tehnici de lucru, procedee³⁰⁴

Unelte întrebuințate la confecționarea măștilor³⁰⁵

Categorii de măști populare

Măști integrale³⁰⁶

Măști-costume zoomorfe³⁰⁷

Măștile-costume antropomorfe³⁰⁸

²⁹⁸ Flori, fructe, frunze.

²⁹⁹ Brâul popii, calea rătăcită, coroana regală, crucea Paștelui, heruvimi, îngeri.

³⁰⁰ Cârja ciobanului, fierul plugului, furculița, grebla, hârlețul, lopata, sapa, vârtelnița.

³⁰¹ Coarnele berbecului, creasta cocoșului, dinții leului, laba găștii, ochiul boului, unghia caprei.

³⁰² Cea mai impresionantă prezență a măștilor, împreună cu alte accesorii, este prilejuită de desfășurarea obiceiurilor de Anul Nou; cu ocazia anumitor sărbători calendaristice; în desfășurarea unor datini și obiceiuri familiale; în perioada solstițiului de vară; în timpul priveghiului (Vrancea); la anumite sărbători calendaristice de primăvară.

³⁰³ Boabe de fasole, de porumb, coajă de copac, coarne de animale, coji de nucă, fuior sau câlți de cânepă, hârtie și carton colorat, lemn cioplit, lut ars, mărgelă, monede vechi, nasturi, pănușe de porumb, păr de cal, de porc, pene de păsări, piele și blană de animale, plăci de cupru, postav, resturi de obiecte: doage, coafe, funduri de putini ș.a., sfoară groasă, sticlă, stuf, țesături de pânză, vase uzate.

³⁰⁴ Croit, tăiat, lipit, cusut, asamblat.

³⁰⁵ Ciocanul, cleștele, cuțitul, foarfeca, scoaba, sfredelul, tesla.

³⁰⁶ Măștile-costume fitomorfe, masca de bozi, masca de câlți, masca de frunze, masca de paie, masca de stuf.

³⁰⁷ Masca de boriță, masca de bour, masca de brezaie, masca de cal, masca de capră, masca de cămilă, masca de cerb, masca de girafă, masca de lup, masca de oaie, masca de pasăre, masca de urs, masca de vier, masca turcii.

³⁰⁸ Măștile ciclului familial (masca de bocitoare, măștile de corni, măștile de fârșang, masca de unchieș, masca morții, măștile de înmormântare, măștile de moașe, măștile de naștere, măștile de nuntă); măștile epocii mitice (cușmele de draci, măști de călușari, măști de cucii

Măștile ciclului profesional³⁰⁹
Măștile reductive³¹⁰
Măști extracorporale³¹¹

Valori/Funcții

Valoare ceremonială
Valoare decorativă

BIBLIOGRAFIE

Referințe generale:

Arta populară românească, București, Editura Academiei R.S.R., 1969.

Bănățeanu, Tancred: *Prolegomene la o teorie a esteticii artei populare*, București, Editura Minerva, 1985.

Bâtcă, Maria: *Însemn și simbol în vestimentația țărănească*, București, Casa Abeona, 1997.

Dima, Alexandru: *Arta populară și relațiile ei*, București, Editura Minerva, 1971.

Dima, Alexandru: *Conceptul de artă populară*, București, 1939.

Evseev, Ivan: *Simboluri folclorice*, Timișoara, Editura Facla, 1987.

Godea, Ioan: *Ceramica (Tehnologii tradiționale)*, Timișoara, Editura de Vest, 2007.

Iordache, Gheorghe: *Ocupații tradiționale pe teritoriul României. Studiu etnologic*, vol. III, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1996.

și cucoaice, măști de demoni, măști de drăgaică, măști de moși și babe, măști de păcălici, măști de Sântoaderi, măști de sfinți și sfinte, măști de urâți și frumoși).

³⁰⁹ Măști de arnăuți, măști de cioban, măști de dascăli, măști de doctori, măști de doftoroaie, măști de împărați, măști de jandarmi, măști de meșteșugari (fierari, căldărari, spoitori, olari), măști de negustori, măști de ostași, măști de popi, măști de primari, măști de regi, măști de ursari, măști de vraci, măști etnice (greci, turci, evrei).

³¹⁰ Măștile de cap (măștile-tigve crestate, măștile-tigve împănate, măștile-tigve zugrăvite, sluga strigoiului, tigvele de bostan, traistele de cap); măștile de față sau obrăzare (măști simple, măști complexe – duble/triple); obrăzarele care figurează categoriile profesionale sătești (boierul, cărturarul, ciobanul și ciobănița, haiducul, jandarmul, medicul, mirele și mireasa, negustorul, oșteanul, plugarul și plugărița, popa, primarul, vraciul); mascheta de mädular (macheta mâinii, mascheta piciorului, mascheta sexului); mascheta de mireasă; mascheta de ursar.

³¹¹ Mascoidale (mascoida de capră, mascoida de căiuți, mascoida de lup, mascoida de vier, mascoida sexuală, mascoidale de bătut, mascoidale de cai ale călușarilor, mascoidale de pasăre, mascoidale umane); mascaroanele – ornamente arhitectonice de interior sau exterior în construcțiile sătești (mascaroane de animale – măști de capete de animale – cai, mascaroane de oameni – măști de capete de oameni).

Moutsopoulos, Evangelos: *Categoriile estetice* (ed. rom.), București, Editura Univers, 1976.

Pârâu, Steluța: *Interdependențe în arta populară românească*, București, Editura Meridiane, 1989.

Petrescu, Paul: *Creația plastică țărănească*, București, Editura Meridiane, 1976.

Petrescu, Paul; Cornel Irimie: *Meșteșuguri artistice în România*, București, Editura Meridiane, 1967.

Slătineanu, Barbu: *Ceramica românească*, Fundația pentru Literatură și Artă, București, 1937

Stahl, Paul, Paul Petrescu: *Arta populară în Republica Populară Română. Ceramica*, București, 1958.

Stoica, Georgeta: *Podoabele populare românești*, București, Editura Meridiane, 1976.

Stoica, Georgeta; Paul Petrescu: *Dicționar de artă populară românească*, București, Editura Enciclopedică, 1997.

Stoica, Georgeta; Paul Petrescu: *Arta populară românească*, București, Editura Meridiane, 1981.

Stoica, Georgeta, Olga Horșia: *Meșteșuguri artistice tradiționale*, București, Editura Enciclopedică, 2001.

Tzigara-Samurcaș, Al.: *L'art du peuple roumain*, Geneva, 1925.

Vlăduțiu, Ion: *Creatori populari contemporani din România*, București, Editura Sport-Turism, 1981.

Wolski, Wanda: *Moșteniri preistorice în arta populară românească*, în „Apulum”, VII-II, 1969.

Referințe particulare:

Aldea, Gheorghe: *Sculptura țărănească în piatră*, București, Editura Meridiane, 1969.

Alexianu, Al.: *Mode și veșminte din trecut*, vol. I, București, Editura Meridiane, 1971.

Apolzan, Lucia: *Portul și industria casnică textilă din Munții Apuseni*, București, 1944.

Bănățeanu, Tancred: *Portul popular din Țara Oașului*, ESPLA, București, 1955.

Blaj, Violeta; Elena Grigorescu: *Zona etnografică Făget*, București, Editura Sport-Turism, 1985

Bratiloveanu-Popilian: Marcela: *Zona etnografică Plaiul Cloșanilor*, București, Editura Sport-Turism, 1990.

Bucur, Corneliu: *Civilizația poporului român – etape și concluzii ale unei cercetări interdisciplinare*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, tom 32, 1987.

- Cioară, Maria: *Zona etnografică Rădăuți*, București, Editura Sport-Turism, 1979.
- Cioară Bâtcă, Maria; Vlad Bâtcă: *Zona etnografică Teleorman*, București, Editura Sport-Turism, 1985.
- Dăncuș, Mihai: *Zona etnografică Maramureș*, București, Editura Sport-Turism, 1986.
- Dunăre, Nicolae: *Arta populară din Valea Jiului (Regiunea Hunedoara)*, București, Editura Academiei, 1963.
- Dunăre, Nicolae: *Portul popular din Bihor*, București, ESPLA, 1957.
- Dunăre, Nicolae: *Textilele populare românești din Munții Bihorului*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1959.
- Dunăre, Nicolae; Marcela Focșa: *Portul buciumanilor din Munții Apuseni*, București, ESPLA, 1957.
- Enache, Ștefan; Teodor Pleșa: *Zona etnografică Dolj*, București, Editura Sport-Turism, 1982.
- Florescu, Florea Bobu: *Portul popular din Țara Vrancei*, ESPLA, București, 1958.
- Florescu, Florea Bobu; Paul Stahl; Paul Petrescu: *Arta populară de pe Valea Bistriței*, București, 1969.
- Florescu, Florea Bobu; Paul Stahl; Paul Petrescu: *Arta populară din zonele Argeș și Muscel*, București, Editura Academiei, 1967.
- Focșa, Gheorghe: *Evoluția portului popular din zona Jiului de Sus*, ESPLA, 1957.
- Formagiu, Hedwig-Maria: *Portul popular din România*, București, Muzeul de Artă Populară al R.S.R., 1974.
- Gaga, Lidia: *Zona etnografică Almăj*, București, Editura Sport-Turism, 1984.
- Godea, Focșa: *Ceramica din Gorj*, București, Editura Grai și suflet – Cultura națională, 2006.
- Godea, Ioan: *Zona etnografică Beiuș*, București, Editura Sport-Turism, 1981.
- Goia, Ioan Augustin: *Zona etnografică Meseș*, București, Editura Sport-Turism, 1982.
- Gorovei, Artur: *Ouăle de Paști*, București, 1939.
- Horșia, Olga: *Zona etnografică Buzău*, București, Editura Sport-Turism, 1981.
- Ichim, Dorinel: *Zona etnografică Trotuș*, București, Editura Sport-Turism, 1983.
- Iordache, Gheorghe: *Unitate și diversitate socio-etnografică*, Craiova, Editura Scrisul românesc, 1977.
- Iordache, Gheorghe: *Mărturii etnoligvistice despre vechimea meseriilor populare românești, Studiu cu privire specială la Oltenia*,

Craiova, Editura Scrisul românesc, 1980.

Irimie, Cornel: *Portul popular din Țara Oltului. Zona Făgăraș*, ESPLA, București, 1956.

Irimie, Cornel: *Portul popular din zona Branului*, București, Editura Meridiane, 1960.

Marinescu, Marina: *Arta populară românească – Țesături decorative*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975.

Mihăescu, Corina: *Cartea Slătioarei – Pagini de mărturie și considerații etnologice*, București, 2002.

Mózes, Tereza: *Portul popular din nord-vestul României. Țara Crișurilor*, Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2002.

Nicolescu, Corina; Paul Petrescu: *Ceramica românească tradițională*, București, Editura Meridiane, 1974.

Nistoroiaia, Gh.: *Ștergare populare*, București, Muzeul de Artă Populară, 1975.

Opreșcu, G.: *Probleme românești de artă țărănească*, Academia Română, „Memoriile secțiunii literare”, seria III, tom IX, mem. 7, București, 1940.

Pârâu, Steluța: *Lumină și culoare în amenajarea estetică a spațiului țăranesc tradițional de locuit la români*, Galați, Editura Fundației Universitare „Dunărea de Jos”, 2001.

Petrescu, Paul: *Broderii pe piele în arta populară românească*, București, Editura Meridiane, 1968.

Petrescu, Paul: *Imaginea omului în arta populară românească*, București, Editura Meridiane, 1969.

Roșu, Georgeta: *Jucării de lut*, București, Editura Editis, 1992.

Roșu, Georgeta: *Ulcioare de nuntă*, Muzeul Țăranul Român, București, 1997.

Secoșan, Elena, Paul Petrescu: *Portul popular de sărbătoare din România*, București, Editura Meridiane, 1984.

Stahl, Paul, Paul Petrescu: *Arta populară în Republica Populară Română. Ceramica*, București, 1958.

Stoica, Georgeta: *Podoabele populare românești*, București, Editura Meridiane, 1976.

Stoica, Georgeta; Rada Ilie: *Zona etnografică Câmpia Boianului*, București, Editura Sport-Turism, 1990.

Stoica, Georgeta; Olivia Moraru: *Zona etnografică Bran*, București, Editura Sport-Turism, 1981.

Tzigara-Samurcaș, Al.: *Izvoade de creștături ale țăranului român*, București, 1928.

Vuia, Romulus: *Portul popular din Țara Hațegului*, București, Editura Meridiane, 1926.

Vulcănescu, Romulus: *Măștile populare*, București, Editura

Științifică, 1970.

Zahacinschi, Maria, Nicolae Zahacinschi: *Ouăle de Paști la români*,
București, Editura Sport-Turism, 1992.

Zderciuc, Boris: *Covorul din Maramureș*, București, 1973.

Corina MIHĂESCU
Steluța PÂRÂU

Alimentație tradițională

Secțiunea „Alimentație tradițională” este concepută ca o tipologie cu grad mare de generalizare, un cadru care rămâne deschis atât includerii de noi elemente, cât și glisărilor pe verticală (de la preparate uzuale, la preparate păstrate doar în memoria comunităților) și pe orizontală (de la răspândirea zonală a unor rețete, la generalizarea acestora sau la restrângerea lor). În alcătuirea listei preparatelor alimentare tradiționale incluse în patrimoniul imaterial din România am avut în vedere următoarele criterii:

- 1) criteriul funcțional, înțelegând prin acesta contextul preparării (momentul, actanții, sistemul de prescripții, restricții și interdicții religioase și magico-rituale) și pe cel al consumului (cadrul temporal festiv – comunitar și familial – și cel cotidian), precum și valențele simbolice ale preparatelor (ofrandă, jertfă, dar oblativ sau ceremonial, preparat cu valențe magice, profilactice, curative sau divinatorii);
- 2) aria de răspândire (generală, zonală, locală) și frecvența actuală a preparării, respectiv, a consumului;
- 3) reprezentativitatea și valoarea identitară (gradul de specificitate din punct de vedere ocupațional și etnic);
- 4) tehnica tradițională (rețeta-tip) și stilul de execuție (variantele zonale și locale de preparare și consum, precum și denumirea acestora plasată în subsolul capitolului);
- 5) vechimea atestării documentare, păstrarea, înlocuirea sau scoaterea din uz a unor ingrediente sau preparate alimentare.

Așa cum se poate observa, alimentația tradițională din România este strâns legată de sărbătorile religioase și de calendarul ocupațional, pe de o parte, dar și de evenimentele existenței umane (naștere, căsătorie, moarte), ceea ce impune nu numai păstrarea riguroasă a rețetelor purtătoare de semnificații multiple, ci și o anumită conduită în privința preparării și consumului. Se poate vorbi, în unele cazuri, de o specializare rituală (moașa pregătește turta sau azima Ursitoarelor la nașterea unui copil, iar baba de capete sau prescurărița este desemnată de familie și, respectiv, de comunitate, să pregătească pâinea destinată riturilor post-funerare). În anumite contexte beneficiarul actului alimentar este cel care prepară anumite alimente cu valențe magico-rituale, supunându-se unor prescripții și restricții cu finalitate bine precizată (e.g. prepararea și consumul turtei de Sfântul Andrei de către tinerele nubile). Din corelarea listei preparatelor

alimentare cu cea în care sunt incluse obiceiurile și riturile, precum și cu cea a formelor de artă a cuvântului rezultă interesante reflectări ale procesului de preparare – cu întreaga suită de norme și impuneri –, precum și semnificațiile culturale ale alimentelor în contexte consacrate.

Se poate vorbi, spre exemplu, despre pâine – sub multiplele ei forme – ca fiind nelipsită din toate contextele tradiționale festive religioase, comunitare și familiale, dar și din cel cotidian, ca aliment fundamental, sacralizat și sacralizant, dar și despre alte alimente și preparate care sunt consacrate de anumite zile de sărbătoare (e.g. carnea de porc, la Crăciun, oul fiert, pasca și carnea de miel, la Paști, fierturile de cereale cu lapte, la Ispas, fructele de sezon, la Sfinții Apostoli Petru și Pavel – 29 iunie – și la Sfântul Ilie – 20 iulie). În acest fel, actul alimentar transcede necesitățile fiziologice, devenind unul cu încărcătură simbolică (religioasă, magico-rituală, socială), iar acest lucru îl găsim reflectat nu numai în acte și gesturi ritualizate, ci și în tradiții orale foarte vechi (de la narațiuni cu caracter mitic și religios, la forme poetice de tipul orațiilor și colindelor).

Rigorele religioase își spun cuvântul și în ritmarea consumului de proteine animale: românii ortodocși respectă patru posturi anuale (cel al Paștilor, de șapte săptămâni, cel al Crăciunului, de șase săptămâni, cel al Sfintei Marii, de două săptămâni și cel al Sfinților Apostoli, variind între zece și treizeci și cinci de zile); acestora li se mai adaugă zile care preced anumite sărbători (ajunuri) și cele de miercuri și vineri de peste an. Postul ortodox se corelează cu restricții comportamentale (nu se fac petreceri, nunți și botezuri) și exclude complet consumul de lactate și ouă, ba chiar și de ulei și vin, fiind în schimb punctat de perioade de renunțare treptată însoțite de prescripții de consum și de gesturi ceremoniale. Pentru aceste considerente am inclus în această listă și tipurile de preparate exclusiv vegetale pe care, de altfel, le socotim puternic amprentate identitar din două puncte de vedere: mai întâi, fiindcă pun în evidență relația cu natura (o serie dintre acestea sunt realizate pe baza cunoașterii profunde a florei spontane), iar în al doilea rând, fiind o componentă esențială a comportamentului religios, beneficiază de bogate tradiții narative care le consacră în context cotidian și festiv acordându-le valori simbolice recunoscute datorate plasării în proximitatea Sacrului.

Ordinea subcapitolelor este dictată de importanța patrimonială și de complexitatea relaționărilor. Prin urmare, am acordat un loc primordial preparatelor cu funcții ritual-ceremoniale, urmate de cele intim legate de natură (creșterea animalelor, exploatarea florei spontane și cultivarea legumelor). Așa cum tradițiile gastronomice și cutumiare legate de pâine sunt definitorii pentru civilizația românească, un alt segment al alimentației și gastronomiei tradiționale ce definește patrimoniul imaterial românesc este cel legat de una dintre cele mai vechi ocupații: păstoritul. Acestuia i-am acordat un subcapitol special precizând nu numai tipurile de rețete, ci și

răspândirea teritorială, fără însă a insista, mai ales din lipsa datelor etnografice, asupra contextului preparării și consumului. Am acordat de asemenea un loc distinct rețetelor de conservare și celor de obținere a băuturilor, precum și alimentelor ieșite din uz, toate acestea deținând, în opinia noastră, valențe identitare. Într-un segment final și sintetic, am prezentat elementele de specificitate privind actul alimentar, cele câteva trăsături detaliate putând să se constituie într-un veritabil profil etnogastronomic.

Rețetele preparatelor din cereale (caracter ritual și ceremonial)¹

Ciclul familial

Fierturi din grâu

Context funerar și postfunerar²

Aluaturi nedospite, coapte din făină de grâu

Contextul nașterii³

Context premarital festiv⁴

Aluaturi dospite, coapte sau prăjite din făină de grâu

Context nupțial⁵

Contextul nașterii⁶

Context funerar și postfunerar⁷

Aluaturi coapte din făină de grâu și de porumb

Context funerar și postfunerar⁸

Ciclul calendaristic

Fierturi din făină de cereale și lactate

Moșii de Rusalii⁹

Înălțarea la Ceruri (Ispasul)¹⁰

¹ V. *Sărbători*.

² Colivă (toate zonele, mai puțin Transilvania și Banat).

³ Azimă, turtă sau pogace (Muntenia și Oltenia).

⁴ Turtă (*turta de Indrei* cu sare și mac, Transilvania).

⁵ *colaci* (toate zonele), *gogoși* (*pogace*, fripte în ulei, N și V Transilvaniei), *colac* (*tâpău*: umplut cu brânză, Maramureș) (v. *Arta cuvântului, Folclor muzical și Folclor coregrafic*).

⁶ Colaci, colaci de nănaș, colaci de cumetri (toate zonele); pupăza moașei (Moldova).

⁷ Colaci (forme diferite, denumiri distincte în funcție de context; toate zonele).

⁸ Turtă de mălai, mălai dospit (toate zonele).

⁹ *Colarez*, preparat din lapte îngroșat cu făină (Muntenia).

Aluaturi din făină nedospită de grâu

Fierte:

Sf. 40 de Mucenici din Sevastia (9 martie)¹¹

Coapte:

Sf. 40 de Mucenici din Sevastia (9 martie)¹²

Prima săptămână a Postului Mare¹³

Sf. Mare Mucenic Gheorghe (23 aprilie)¹⁴

Postul Sec (intervalul 29 august – 14 septembrie)¹⁵

Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil (8 noiembrie)¹⁶

Ajunul Crăciunului (24 decembrie) și al Sf. Andrei (29 noiembrie)¹⁷

Aluaturi dospite, coapte din făină de grâu

Sf. Atanasie și Chiril (18 ianuarie)¹⁸

Prima sâmbătă a Postului Mare (Sâmbăta lui Toader, Sântoaderul)¹⁹

Sf. 40 de Mucenici din Sevastia (9 martie)²⁰

Ultima sâmbătă a Postului Mare (a lui Lazăr, a Floriilor)²¹

Învierea Domnului²²

Nașterea Domnului (Crăciunul, 25 decembrie)²³

Moșii de Toamnă (14 septembrie)²⁴

¹⁰ *Păsat sau păsat* – preparat din boabe de porumb sfărâmate, cu adaos de ceapă prăjită în ulei sau untură (Muntenia și Oltenia).

¹¹ *Mucenici, măcinici, sfinți, sfințișori* – preparat din aluat fiert în apă cu adaos de zahăr, nucă și scorțișoară (Muntenia).

¹² *Turta de Sămți* – preparat din aluat nedospit copt pe vatră (Transilvania).

¹³ *Turta furnicilor* – preparat din aluat nedospit copt pe vatră (Muntenia).

¹⁴ *Năprool, năproor, turta de Năprool* – preparat din aluat nedospit copt pe vatră (mediul păstoresc, V Olteniei).

¹⁵ *Pogace sau turtă* – preparat din aluat nedospit copt pe vatră (consumată ritual în de cei care țineau post negru pentru rudele moarte năpraznic).

¹⁶ *Turta arieților* (berbecilor) – preparat din aluat nedospit copt pe vatră (mediul păstoresc, N Munteniei).

¹⁷ *Joflă, juflă jolfă, pelincile Domnului* – preparat din foi de aluat umplut cu sămânță de cânepă zdrobită și fiartă, ulterior, cu nucă (Moldova).

¹⁸ *Colac* – pâine de formă circulară unsă cu unt și miere (ofrandă împotriva molimelor: Muntenia și Moldova).

¹⁹ *Bradoși, brăduleți, brândușei* – pâine cu aspect fitomorf (Banat și Mărginimea Sibiului); colac cu ornamente skeomorfe (potcoavele cailor lui Sântoader, Moldova).

²⁰ *Sfinți, sămți sau mucenici* – pâine cu aspect antropomorf unsă cu miere și presărată cu nucă (Moldova).

²¹ *Colac* – pâine de formă circulară (ofrandă a femeilor cărora le-au decedat copii mici: Muntenia).

²² *Paști* – pâine rituală (Transilvania).

²³ *Bobârnac, pițărâu, pup, colindeț, covrig, colac* – pâine de formă circulară și de dimensiuni variabile, eventual, înnobilită sau unsă cu lapte, zahăr și ou (toate zonele); stolnic (Maramureș).

²⁴ *Colac, covrig* – pâine de formă circulară (Muntenia).

Sf. Mare Mucenic Dimitrie (26 octombrie)²⁵

Sf. Spiridon (12 decembrie)²⁶

Preparate din făină de grâu, cu diferite umpluturi

Nedospite (foietaj):

A cincea sâmbătă din Postul Mare (a Ursului)²⁷

Ultima sâmbătă a Postului Mare (a lui Lazăr, a Floriilor)²⁸

Dospite:

Învierea Domnului²⁹

Aluaturi dospite, coapte sau fripte, din făină mixtă (grâu și porumb)

Prima săptămână a Postului Mare³⁰

Sf. Apostoli Petru și Pavel (29 iunie)³¹

Rețetele preparatelor din ouă (caracter ritual și ceremonial)

Preparate din ouă

Începutul Postului Mare³²

Sâmbăta lui Lazăr³³

Învierea Domnului³⁴

Rețetele preparatelor din carne (caracter ceremonial și festiv, răspândire cvasi-generală)³⁵

Preparate din carne conservate prin metode diverse

Preparate din carne conservate cu sare, uscate³⁶

Preparate din carne conservate prin afumare³⁷

²⁵ *Colac, covrig* – pâine de formă circulară (Muscel).

²⁶ *Colac* – pâine de formă circulară, ofrandă sfințită dusă la biserică (Muntenia).

²⁷ *Plăcintă* – preparat din foi de aluat cu umplutură de ou și brânză (toate zonele).

²⁸ *Plăcintă* – preparat din foi de aluat cu umplutură de ou și brânză (toate zonele).

²⁹ *Pască sau nafura de Paști* – pâine de formă circulară și ornamente de aluat (Moldova și Bucovina, extindere, Muntenia).

³⁰ *Turta Sf. Luni* – pâine de formă circulară (Maramureș, mediul păstoresc).

³¹ *Alivenci* – preparat cu adaos de ouă, lapte și vegetale, fript în ulei (Moldova).

³² *Alviță, halviță* – preparat din albuș de ou cu zahăr și adaos de nuci, alune și stafide (Muntenia și Dobrogea).

³³ *Păpăraie sau papară* – (omletă) pregătită din ouăle primite ca dar de la gospodari, consumată de participantele la colindatul cu Lăzărița ca semn de însurățire (Oltenia, Muntenia, Dobrogea).

³⁴ Ou fiert și vopsit prin metode și cu ornamente și cromatică diverse (înroșit sau merișoare; împistrit, închistrit, încondeiat, muncit, trudit, potcovit, toate zonele) (v. *Meșteșuguri*).

³⁵ V. *Sărbători*.

³⁶ Pastramă: de vită, de porc, de oaie, de pasăre, de vânat; pește de apă dulce, pește de apă sărată.

Preparate din carne fiartă

Preparate din carne fiartă și condimentată³⁸

Preparat din carne fiartă supusă conservării anaerote³⁹

Preparate din carne fiartă cu aspic și condimente⁴⁰

Preparate din carne fiartă cu legume ± paste făinoase⁴¹

Preparate din carne fiartă cu legume, acrită cu diferite ingrediente⁴²

Preparate din carne fiartă cu legume, verdețuri și grăsimi vegetale sau animale sau cu sos⁴³

Preparate din carne friptă, prăjită sau coaptă

Friptură⁴⁴

Preparate din carne tocată

Preparate din măruntaie tocate, condimentate, ± afumate, fierte sau coapte⁴⁵

Preparate din carne și grăsimi tocate, condimentate, ± afumate, fripte sau prăjite⁴⁶

Preparate din carne și grăsimi tocate, condimentate, ± zarzavaturi, legume și orez/bulgur (boabe de grâu zdrobite)⁴⁷

Rețetele preparatelor din lapte (caracter cotidian și festiv, specific ocupațional)

Lactate

Lapte nefermentat, fiert sau nefiert⁴⁸

Lapte fermentat⁴⁹

³⁷ Pastramă: de vită, de porc, de oaie, de pasăre, de vânat; pește de apă dulce, pește de apă sărată; jambon de porc; șuncă și slănină, slană sau clisă de porc.

³⁸ Rasol: de vită; de porc, de pește; saramură de pește de apă dulce și sărată; raci, melci și scoici.

³⁹ *Sloi de oaie*, preparat specific pastoral obținut prin fierberea, urmată de conservarea anaerată în recipiente de lemn a cărnii de oaie.

⁴⁰ *Piftii, aitari sau cătărigi: de porc; răcituri* de pasăre (cocoș sau curcan), *piftie* de pește de apă dulce (Dobrogea) (carne fiartă, servită în aspic).

⁴¹ *Supă, zeamă dulce*: de vită, de pasăre.

⁴² *Ciorbă, borș, zeamă acră*: de vită; de porc, de miel, de pește.

⁴³ *Tocană*: de vită, de porc, de pasăre, de vânat; *ostropel* de pasăre; *plachie* de pește; *ciulama*: de vită, de pasăre; *tochitură*; *tuslama*, *stufat* de miel.

⁴⁴ La grătar, la tigaie, la cuptor: de vită, de porc, de oaie, de miel, de pasăre, de vânat; pește de apă dulce, pește de apă sărată; la țigla, de pasăre.

⁴⁵ Porc: *tobă, dobă; caltaboș, caldaboș, bundărete; sângerete; lebăr, maios*; miel: *drob*.

⁴⁶ Cârnați: de porc, din carne mixtă de porc, vită, oaie; *mititei; chiftele, pârjoale*.

⁴⁷ *Sarmale, sarme, varză umplută sau găluște*: de vită, de porc, de oaie, din carne mixtă; musaca și varză clujenească: de porc, din carne mixtă; legume umplute (ardei, dovlecei, cartofi, pătlăgele roșii și pătlăgele vinete).

⁴⁸ Dulce: de vacă, de bivoliță, de capră.

Lactate fermentate și fierte rezultate din prelucrarea pe etape a laptelui de vacă și de oaie⁵⁰

Lactate rezultate din mixarea laptelui fermentat⁵¹

Brânzeturi⁵²

Brânzeturi din lapte fermentat și fiert⁵³

Brânzeturi fermentate și conservate cu sare⁵⁴

Brânzeturi fermentate, topite și omogenizate, conservate prin uscare ± afumare⁵⁵

Preparate pastorale pe bază de lactate și brânzeturi

Preparate din legume fierte cu lactate⁵⁶

Preparate din cereale fierte cu lactate cu adaos de brânzeturi⁵⁷

Procedee de conservare

Uscare⁵⁸

Sărare și uscare⁵⁹

Afumare la rece (fructe)

Sărare și afumare la rece⁶⁰

Conservare pe termen lung în saramură ± ferment natural și condimente⁶¹

Conservare pe termen lung în grăsimi animale⁶²

Conservarea pe termen lung în sirop diluat sau concentrat de zahăr⁶³

⁴⁹ Lapte acru/*broștioi, bățut, prins*: de vacă, de bivoliță, de oaie; învechit, *chișleag*.

⁵⁰ *Zară; zer*.

⁵¹ Smântână, unt.

⁵² V. *Meșteșuguri*.

⁵³ Brânză dulce, proaspătă, *sămățișă; urdă; jintiță, ligurt, fudurei, bămburi; scopt*.

⁵⁴ *Acră, frământată; zburată; caș dospit; caș frământat; brânză de burduf; brânză murată, de Brăila; brânză bulgărească, telemea*.

⁵⁵ Cașcaval (conservat în recipiente din lemn de conifere).

⁵⁶ *Sârbușcă*.

⁵⁷ *Balmoș, halmoș; bulz; păpăraie*.

⁵⁸ Fructe, legume, verdețuri, plante aromatice.

⁵⁹ Pește de apă dulce și de apă sărată; carne de vită, de porc, de oaie, de vânat (pastramă).

⁶⁰ Pește de apă dulce și de apă sărată; carne de vită, de porc, de oaie, de vânat; brânzeturi fermentate.

⁶¹ Legume, zarzavaturi, brânzeturi fermentate.

⁶² Carne și preparate din carne de porc.

⁶³ Fructe.

Metode și procedee de obținere a băuturilor

Băuturi nealcoolice sau slab alcoolizate obținute din

Fructe fermentate⁶⁴

Miere fermentată⁶⁵

Fructe sau plante cu adaos de zahăr⁶⁶

Băuturi mediu alcoolizate din cereale fermentate⁶⁷

Băuturi alcoolice din struguri obținute prin fermentare

Procedeul macerării-fermentării pe boștină (în tescovină)

Procedeul tescuirii și fermentării mustului ravac

Băuturi alcoolice din distilarea reziduurilor de struguri⁶⁸

Băuturi alcoolice din fructe fermentate și distilate⁶⁹

Băuturi alcoolice din cereale fermentate și distilate⁷⁰

Băuturi alcoolice din fructe/sirop de fructe cu adaos de distilate⁷¹

Rețetele preparatelor arhaice (ieșite din uzul alimentar)

Azimă (pâine moartă, nedospită/preparat cotidian și ritual, înlocuit de aluatul dospit)

Bere din orz, din secară

Bulgur (preparat festiv și ceremonial, liant-bază pentru tocăturile din carne rezultat din zdrobirea grâului; înlocuit de orez)

Chișcă (caltaboș cu păsat sau crupe – Transilvania și Moldova)

Covașă (preparat obținut din fermentarea făinei de grâu și a celei de mălai – ofrandă rituală consumată în ajunul Sfântului Andrei – Moldova)

Crupe (boabe de porumb zdrobite, utilizate ca liant-bază pentru tocăturile de carne)

⁶⁴ *Must, mere pritocite, ciuderi, livej, alivej; must de mere.*

⁶⁵ *Mied.*

⁶⁶ *Socată, vin de măceșe.*

⁶⁷ Bere de orz și de secară.

⁶⁸ *Rachiu de tescovină; rachiu de drojdie.*

⁶⁹ *Țuică* de prune, de corcodușe, de dunde, din amestec de fructe; rachiu de sfeclă; *horilcă*; rachiu, *răchie*; *vinars*, *jinars* de prune, de pere, de piersici, de căpșuni, din amestec de fructe; *pălincă*.

⁷⁰ *Horincă, horincă de bucate, pălincă.*

⁷¹ *Vișinată, cireșată, cornată, așinată, caisată.*

Mămăligă de mei, de orz, de secară (preparat cotidian, înlocuit de mămăliga de porumb)

Merdenchiu (mâncare de dovleac îndulcită cu miere – Moldova)

Meșniță (fiertură din păsat de porumb sau mei cu apă și lapte dulce – Transilvania)

Mied (băutură fermentată din miere; ofrandă rituală la Moșii de Toamnă)

Muhalbei (preparat din must de vin fiert și îngroșat cu făină și miez de nucă – Dobrogea)

Mursă (băutură foarte slab alcoolizată obținută din miere și apă)

Mustăreață (băutură nefermentată obținută din seva cojii de mesteacăn)

Pacele (preparat din genunchi de vițel dres cu ou, oțet și iaurt – Dobrogea, Dunărea de Jos, Oltenia)

Șușoi (pâine muiată amestecată cu sare și brânză)

Terci din orz, ovăz sau secară, mixt (preparat cotidian; utilizat magico-ritual profilactic la Sfânta Varvara, 4 decembrie, pentru protejarea copiilor de bube – „îmbărburare”)

Zabic (turte de mălai fierte sau coapte – Oltenia)

Rețetele Preparatelor de post (Caracter cotidian, impuneri confesionale)⁷²

Preparate din verdețuri crude cu adaos de grăsimi vegetale, ferment natural și condimente

Verdețuri de sezon provenite din flora spontană⁷³

Verdețuri de sezon cultivate⁷⁴

Fierturi + ferment natural ± făinoase⁷⁵

Verdețuri de sezon provenite din flora spontană⁷⁶

Verdețuri cultivate⁷⁷

⁷² V. Sărbători.

⁷³ Usturoi sălbatic sau leurdă (*Allium montanum*), măcriș sau dragavei (*Rumex acetosa*), păpădie (*Taraxaeum officinale*), ștevie (*Astrantia major*), unișor (*Ficaria verna*).

⁷⁴ Castraveți, hrean, lăptuci sau marole (*Lactuca sativa*), salată verde, sfeclă roșie, spanac, tomate, usturoi, varză albă și roșie.

⁷⁵ Ciorbă sau zeamă acră, supă; se poate acri cu: borș (ferment natural obținut din tărațe de grâu și porumb), zeamă de fructe crude (corcodușe, zarzăre sau aguridă), tomate proaspete sau conservate, chișleag (lapte acru) sau zer; se pot adăuga pentru mărirea consistenței paste făinoase sau orez. Se servește ca prim fel principal.

⁷⁶ Măcriș sau dragavei (*Rumex acetosa*), urzică de câmp (*Lamium maculatum*), ciuperci comestibile.

⁷⁷ Lobodă albă și roșie (*Atriplex hortensis*), praz, spanac, ștevie de grădină (*Rumex patientia*), urzică de grădină (*Coleus blumei*).

Din verdețuri și legume⁷⁸ (cu zarzavaturi și condimente vegetale)
Din fructe proaspete, uscate sau afumate⁷⁹

Mâncăruri scăzute (cu zarzavaturi, grăsime vegetală și condimente)⁸⁰

Din verdețuri provenite din flora spontană⁸¹
Din verdețuri cultivate⁸²
Din legume sau combinații de legume⁸³
Din verdețuri sau legume cu adaos de paste făinoase⁸⁴

Fierturi din cereale

Din boabe⁸⁵
Din făină de porumb⁸⁶

Elemente specifice ale rețetelor alimentare

Interdicții de consum privind carnea și alimentele de origine animală (lapte, ouă și derivatele acestora) în perioada celor patru posturi anuale impuse de Biserica Ortodoxă, precum și în zilele de miercuri și vineri; *restricții* și *prescripții* impuse în zile consacrate pentru consumul băuturilor și utilizarea unor ingrediente (ulei, anumite verdețuri sau legume), precum și a unor operații și procedee (fierbere, tăiere, zdrobire, condimentare).

Prepararea pâinii (atât cea cotidiană, cât și cea rituală și ceremonială) se face cu adaos de ferment natural – obținut prin înmuierea plămadei sau a aluatului, conservate prin uscare, sau din drojdie de vin ori cu utilizarea fermentului industrial. Pâinea nedospită (azima sau turta) a ieșit din uzul cotidian, păstrându-se numai în puține contexte rituale.

Consumul cărnii de: vită, porc, oaie (miel), capră (ied), pasăre (găină, cocoș, gâscă, rață, curcă), pește (de apă dulce și de apă sărată), vânat

⁷⁸ Cartofi, fasole verde sau boabe, napi, praz, tomate, varză cu adaos de zarzavaturi: ceapă, morcovi, țelină, pătrunjel, păstârnac și condimente: leuștean (*Levisticum officinale*), cimbru, frunze de pătrunjel sau de țelină.

⁷⁹ *Chisăliță* sau zeamă de poame: coarne, caise, mere, porumbe, prune și vișine.

⁸⁰ *Tocană, iahnie, ghiveci*, mâncare; se servește ca al doilea fel principal.

⁸¹ Urzică de câmp (*Lamium maculatum*).

⁸² Praz, spanac, ștevie de grădină (*Rumex patientia*), urzică de grădină (*Coleus blumei*).

⁸³ *Iahnie sau tocană*: cartofi sau fasole; ghiveci (călugăresc sau de post) sau tocană din combinarea cartofilor, fasolei verzi sau boabe, napilor, pătlăgelelor vinete, tomatelor, verzei cu adaos de zarzavaturi: ceapă, eventual, zarzavat și condimente: usturoi, piper, cimbru, mărar, frunze de pătrunjel sau de țelină; varză tocată prăjită în untdelemn (călită).

⁸⁴ *Pilaf sau plachie*: orez fiert cu ciuperci, măsline, ștevie, spanac sau urzici; pilaf cu zarzavat și ardei gras (sârbesc); ardei umpluți cu orez, ceapă și zarzavat; sarmale de post (frunze de varză umplute cu orez, ceapă și zarzavat); varză călită cu tăiței de casă.

⁸⁵ Grâu, porumb cu zahăr sau sare.

⁸⁶ *Mămăligă sau coleașă; terci*.

(mare și mic, cu pene și cu blană), rar, a cărnii de cabaline și bubaline.

Baze alimentare: aluaturile și fierturile de cereale, legumele (fierte și cele conservate în saramură ± oțet), cărnurile prăjite, fripte sau fierte, produsele lactate.

Grăsimi: animale (untură de porc și de pasăre, osânză de porc și seu de oaie, în special, la prepararea aluaturilor); vegetale (ulei de sămânță floarea-soarelui, de dovleac, de germen de porumb).

Combinații predilecte: legume cu uleiuri vegetale, fierturi de cereale și aluaturi cu lactate (sărate sau îndulcite), carne cu legume (fierte și cele conservate în saramură ± oțet), preparate elaborate din carne cu condimente (± afumare).

Elemente de specificitate:

- a) prepararea fierturilor de carne și de legume cu adaos de ferment vegetal (borș, oțet de vin sau ferment de fructe crude, fierte și pasate) sau de proveniență lactată (zer, zară, chișleag);
- b) înnobilarea fierturilor de legume și a celor cu carne cu amestec de ou crud și smântână (dreseală);
- c) prepararea sosurilor cu bază de făină ± ceapă prăjită în grăsime vegetală sau animală;
- d) utilizarea condimentelor vegetale din flora cultivată (boia de ardei, cimbru, hrean, leuștean, măgheran, mărar, frunze de pătrunjel, tarhon, usturoi) și cea spontană (cimbrisor – *Thymus pulegioides*, hasmațuchi sau pur – *Allium ascalonicum*) la preparatele de legume, carne și la cele combinate;
- e) utilizarea condimentelor de proveniență exotică la unele preparate cotidiene și festive (piper, pentru mâncăruri de carne și legume; scorțișoară, cuișoare, nucșoară, vanilie, pentru deserturi);
- f) utilizarea verdețurilor specifice florei spontane (urzici, știr, unișor, leurdă) și de cultură (lobodă, ștevie, spanac) la prepararea felurilor principale de mâncare destinate perioadelor de post.

Dominante de gust și combinații predilecte: acru + sărat, acru + amărui, sărat + picant, dulce + acrișor, dulce + aromat.

TERMINOLOGIA ÎN DIALECTUL AROMÂN

Pentru preparate aromânești echivalente:

Rețetele preparatelor din cereale:

Fierturi:

colarez – *culeașu*;
colivă – *găru*.

Aluaturi:

azimă – *turtă, pisnică*;
colac, ofrandă sfințită în biserică – *luturȳie*;
colaci – *culaț*;
colac umplut cu brânză, țâpău – *bucuvallă*;
colaci de nănaș – *culacu a nunlui*;
colaci de cumetri – *culacu a cuscrâl'ei*;
gogoși – *tiȳăn'i*;
paști, pâine de Paști – *culacu di paști*;
pâine – *păni*;
plăcintă cu brânză – *pită di caș*;
plăcintă cu făină de porumb – *pită di bubotă*;
plăcintă cu mai multe foi – *pităroan'e*;
plăcintă cu spanac, brânză, carne cu multe foi – *colbureca*;
plăcintă cu urzici proaspete – *pită de vearză, urdzăcoan'i*;
plăcintă cu urzici uscate – *pită di uscati*;
plăcintă cu verdețuri – *virdzarea*;
plăcintă de lapte – *pită di lapti*;
plăcintă din cocă frământată cu unt și cu brânză – *cucumbișă*;
plăcintă dulce cu mere și cu migdale – *ghiulvaraca*;
plăcintă făcută din făină de porumb – *pispilită*;
plăcintă înfoiată – *pită de peturi*;
turtă de grâu – *grânată*.

Rețetele preparatelor din carne:

carne fiartă cu orez – *cară cu urizu/arizu*;
cârnați – *culicanits, culeu*;
jumări – *țâȳăridz, cumăț di seu tuchit*;
pastramă – *păstrâmă*;
pește prăjit – *pescu țâȳnăsit*;
pește rasol – *pescu hiertu*;
piftie – *pâce*;
tocană – *ghelă rămănească, cară hiartă tu oală, făr zarzavati cu apă și*

umtu.

Rețetele preparatelor din lapte:

Lactate:

colastră – *culastru*;
lapte acru – *străyiat*;
lapte bătut – *thală*;
urdă – *ghiză*;
zer – *dzăru*.

Brânzeturi:

brânză – *cașu*;
brânză dulce – *cașu dulți*.

Rețetele preparatelor de post:

chisăliță, saramură de prune – *cușafi*;
iahnie (de cartofi, de fasole) – *ghelă (di patati, di fisul'iu)*;
pilaf (cu ciuperci, măsline, ștevie, urzici) – *ghelă (di urizu/arizu cu bureț, marsini, șteyii, urdzăț)*;
urzici fierte – *burane*.

Băuturi alcoolice din fructe fermentate și distilate:

țuică de prune – *răchii di purî*.

Pentru preparate specific aromânești:

Rețetele preparatelor pe bază de cereale și lactate:

bulgur fiert în lapte – *târhană*;
mălai fiert cu apă, untdelemn și bucățele de pâine – *culeașu alb*;
mălai fiert cu brânză – *pilificu*;
mălai fiert cu apă, sare și unt – *tarapașu*;
mămăligă cu unt – *căciumacu*;
pâine duminică în unt încins – *bucuvală*;
pâine uscată duminică în apă și unt – *dzamă*;

Aluaturi cu diferite umpluturi:

foi de plăcintă sfărmate fierte cu lapte și brânză – *peturi*;
plăcintă de foi cu unt – *pitoan'e*;
plăcintă de mălai cu unt și brânză – *câmbăcuki*;
plăcintă de târhână cu jumări de osânză – *târhânoan'i*;
plăcintă de legume – *pită de veardză*.

Rețetele preparatelor pe bază de carne:

friptură din ficat și acoperită cu intestine – *arumani*;
melci cu orez – *zmelgi cu urizu/arizu*;
carne friptă pe țepușă – *cară friptă pi sulă* (cu precădere de oaie);
măruntaie cu orez – *ianomati*;
măruntaie tăiate mărunț și introduse în mațe – *cucurudz*;

Rețetele preparatelor pe bază de brânzeturi:

brânză cu ardei prăjiți și roșii – *pipiriți/piperchi țâynisiti*;
brânză la capac – *cașu țâynâsit*;
zer cu urdă – *zâyârdis*.

Rețetele preparatelor de post:

mâncare de post cu dovleac – *chicurichea*.

BIBLIOGRAFIE***Referințe generale:***

Conea, Ion (coord.): *Clopotiva, un sat din Hațeg (Monografie sociologică întocmită de echipa regală studențească 19/935 sub conducerea lui...)* (vol. I), București, Institutul de Științe Sociale al României, 1940.

Cristescu-Golopenția, Ștefania: *Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș (Făgăraș)*, București, Institutul de Științe Sociale al României, 1940.

Morariu, Tiberiu: *Viața pastorală în Munții Rodnei*, Societatea Regală Română de Geografie, 1937.

Știucă, Narcisa Alexandra (coord.): *Roșcani, un sat pentru mileniul III*, Deva, Editura Emia, 2000.

Știucă, Narcisa Alexandra: *Sărbătoarea noastră cea de toate zilele*, (I, 2003; II, 2004), București, Editura Cartea de buzunar.

Referințe particulare:

Chelcea, Ion: *Cu privire la hrana de bază a poporului român*, în „Studii și cercetări, Muzeul Satului și de Artă Populară”, 1981.

Constantinescu, Ioana: *O lume 'ntr-o carte de bucate*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997.

Godea, Ion: *Din etnologia cumpătărilor. Palinca, țuica și vinarsul la români*, București, Editura Coresi, 2005.

Lévi Strauss, Claude: *Mitologice I. Crud și gătit*, București, Editura Babel, 1995.

Lévi-Strauss, Claude: *Mitologice II. Miere și cenușă*, București, Editura Babel, 1997.

Lupescu, Mihai: *Din bucătăria țaranului român*, București, Editura Paideia, 2000.

Kogălniceanu, Mihail, Costache Negruzzi: *Carte de bucate boierești (200 de rețete cercate de bucate, prăjituri și alte trebi gospodărești)*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1998.

Marin, Sanda: *Carte de bucate* (ediția a VII-a), București, Editura Tehnică, 1969.

Montanari, Massimo: *Foamea și abundența (O istorie a alimentației în Europa)*, Iași, Editura Polirom, 2003.

Roman, Radu Anton: *Bucate, vinuri și obiceiuri românești*, București, Editura Paideia, 2001.

Roșu, Georgeta: *Bucate încercate*, Muzeul Țăranului Român, 1997.

Strasman, Iosif, Ion Radu: *Preparate de artă culinară*, București, Editura Tehnică, 1981.

Văduva, Ofelia: *Pași spre Sacru. Din etnologia alimentației românești*, București, Editura Enciclopedică, 1996.

Văduva, Ofelia: *Magia darului*, București, Editura Enciclopedică, 1997.

Teodoreanu, Al.O.: *Gastronomice*, București, Editura pentru Turism, 1973.

Narcisa Alexandra ȘTIUCĂ

Bibliografie generală

Dicționare:

Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”: *Dicționarul limbii române (DLR)*, București, 1907-2006.

Dicționarul Enciclopedic Român, București, Editura Politică, 1962.

Bîrlea, Ovidiu: *Mică enciclopedie a poveștilor românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976.

Boldan, Emil (coordonator): *Dicționar de terminologie literară*, București, Editura Științifică, 1970.

Borza, Alexandru: *Dicționar etnobotanic cuprinzând denumirile populare românești și în alte limbi ale plantelor din România*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968.

Candrea, Ion Aurel: *Dicționar de proverbe și zicători*, București, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1912.

Candrea, Ion Aurel, Gheorghe Adamescu: *Dicționarul Enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”. Partea I., Dicționarul Limbii Române din Trecut și până Astăzi* de I.-Aurel Candrea; *Partea II., Dicționarul Istoric și Geografic Universal* de Gh. Adamescu, București, Editura Cartea Românească, f.a.

Cihac, A. de: *Dictionnaire d’Etymologie daco-romane*, I, *Éléments latins, comparé avec les autres langues romanes* și II, *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfurt s/M., Rudolphe St. Goar, vol. I, 1870; vol. II, 1879.

Datcu, Iordan: *Dicționarul etnologilor români: autori, publicații periodice, instituții, mari colecții, bibliografii, cronologie* (ed. III revizuită și adăugită), București, Editura Saeculum I. O., 2006.

Datcu, Iordan, Sabina C. Stroescu.: *Dicționarul folcloriștilor. Folclor literar românesc*, cu o prefață de Ovidiu Bîrlea, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

Evseev, Ivan: *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998.

Ghinoiu, Ion: *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997.

Godea, Ioan: *Dicționar etnologic român*, București, Editura Etnologică, 2007.

Hasdeu, Bogdan Petriceicu: *Etymologicum Magnum Romaniae*.

Dicționarul Limbei Istorice și Poporane a Românilor, lucrat după dorința și cu cheltuiala M.S. Regelui Carol I, București, Stabilimentul Grafic Socec & Teclu, 1886-1898.

Kernbach, Victor: *Dicționar de mitologie generală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

Papahagi, Tache: *Mic Dicționar Folkloric. Spicuri folklorice și etnografice comparate*, ediție îngrijită, note și prefață de Valeriu Rusu, București, Editura Minerva, 1979.

Pușcariu, Sextil: *Dicționarul limbii române întocmit și publicat după îndemnul și cu cheltuiala Majestății Sale regele Carol I*, tomul I, partea I A-B, București, Librăriile Socec & Comp. și Sfetea, 1913.

Pușcariu, Sextil: *Dicționarul Academiei Române*, București, Cultura Națională, 1926.

Stoica, Georgeta, Paul Petrescu: *Dicționar de artă populară*, București, Editura Enciclopedică, 1997.

Șăineanu, Lazăr: *Dicționarul universal al limbei române*, a doua edițiune cu totul prelucrată și adăugită, Craiova, Institutul de editură SAMITCA, 1908.

Tiktin, Hariton: *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, ediția 2, uberarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1985-1989.

Vulcănescu, Romulus: *Dicționar de etnologie*, București, Editura Albatros, 1979.

Bibliografii:

Academia Română. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”: *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc II (1892-1904)*. Coordonare și cuvânt înainte de Adrian Fochi. Ediție îngrijită și prefață de Iordan Datcu, București, Editura Saeculum I. O., 2002.

Academia Română. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”: *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc 1956-1964*. Redactori și coordonatori Dan Bugeanu, Elena Dăncuș, Adrian Fochi, Ion Taloș. Ediție îngrijită și prefață de I. Oprișan, București, Editura Saeculum I. O., 2004.

Academia Română. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”: *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc 1965-1969*. Redactor coordonator Elena Dăncuș. Ediție îngrijită de I. Oprișan, București, Editura Saeculum I. O., 2005.

Academia Română. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”: *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc 1970-1995* (autori: I. M. Băieșu, Maria Florica-Bufnea, Stelian Cârsteian, Adrian Codescu, Ion Hangiu, Tiberiu Mihail, Flavia Oșianu, Romulus Oșianu,

Rodica Raliade). Ediție îngrijită de I. Oprea, București, Editura Saeculum I. O., 2006.

Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc I (1800-1891). Cuvânt înainte de Mihai Pop. Prefață de Adrian Fochi, [București], Editura pentru Literatură, 1968.

Cârstea, Stelian: *Creația populară românească. Lucrări editate de centrele județene ale creației populare 1954-2002*, București, C.N.C.P.C.T., 2003.

Muşlea, Ion: *Bibliografia folclorului românesc 1930-1955*. Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Iordan Datcu, București, Editura Saeculum I. O., 2003.

Tipologii:

Amzulescu, Al.I.: *Cântecul epic eroic*. Tipologie și corpus de texte poetice, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1981 (Colecția Națională de Folclor).

Amzulescu, Al.I.: *Balada familială*. Tipologie și corpus de texte poetice, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1983 (Colecția Națională de Folclor).

Brătulescu, Monica: *Colinda românească. The Romanian Colinda* (Winter-Solstice Songs), București, Editura Minerva, 1981.

Brill, Tony: *Tipologia legendei populare românești*, Prefață de Sabina Ispas. București, Ediție îngrijită și studiu introductiv de I. Oprea, Editura. Saeculum I.O., vol. 1, *Legenda etiologică*, 2005, vol. 2, *Legenda mitologică. Legenda religioasă. Legenda istorică*, 2007.

Brill, Tony: *Tipologia legendei populare românești. 2. Legenda mitologică, legenda religioasă, legenda istorică*, București, Editura Saeculum I.O., 2006. (Colecția Națională de Folclor).

Călin, Cornelia: *Jurnal oral*. Index tipologic și motivic, antologie de texte, București, Editura Erasmus, 1993 (Colecția Națională de Folclor).

Coatu, Nicoleta: *Structuri magice tradiționale*, București, Editura ALL, 1998.

Cuceu, Ion, Maria Cuceu: *Vechi obiceiuri agrare românești*. Tipologie și corpus de texte. I, Cluj-Napoca, Editura Minerva, 1988.

Dejeu, Zamfir: *Dansuri tradiționale din Transilvania (Tipologie)*, IAFA, Cluj Napoca, Editura Clusium, 2000.

Fochi, Adrian: *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea: Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*, București, Editura Minerva, 1976.

Formagiu, Hedwig-Maria: *Portul popular din România*, Muzeul de Artă Populară al R.S.R., București, 1974.

Georgescu, Corneliu-Dan: *Jocul popular românesc*. Tipologie

muzicală și corpus de melodii instrumentale, București, Editura Muzicală, 1984 (Colecția Națională de Folclor).

Georgescu, Corneliu-Dan: *Repertoriul pastoral. Semnale de bucium*. Tipologie muzicală și corpus de melodii, București, Editura Muzicală, 1987 (Colecția Națională de Folclor).

Herțea, Iosif: *Colinde românești*. Antologie și tipologie muzicală, București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, 2004.

Ispas, Sabina, Doina Truță: *Lirica de dragoste*. Index motivic și tipologic, vol. I, 1985, vol. II, 1986, vol. III, 1988, vol. IV, 1989, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România (Colecția Națională de Folclor).

Kahane, Mariana: *Doina vocală din Oltenia*. Tipologie muzicală. Lucrare îngrijită de Marian Lupașcu, București, Editura Academiei Române, 2007 (Colecția Națională de Folclor).

Kahane, Mariana, Lucilia Georgescu-Stănculeanu: *Cântecul zorilor și bradului* (Tipologie muzicală), București, Editura Muzicală, 1988 (Colecția Națională de Folclor).

Moldoveanu, Elisabeta: *Cântecele de seceriș ale poporului român*. Tipologie muzicală și literară, București, Editura Academiei Române, 2000 (Colecția Națională de Folclor).

Mușlea, Ion, Ovidiu Bîrlea: *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, Editura Minerva, 1970.

Popa, Steluța: *Obiceiuri de iarnă. Folclor muzical din repertoriul copiilor*. Tipologie muzicală. Colecție de cântece, București, Editura Muzicală, 1981.

Rădulescu, Speranța: *Taraful și acompaniamentul armonic al muzicii de joc*, București, Editura Muzicală, 1984 (Colecția Națională de Folclor).

Rădulescu, Speranța: *Cântecul*. Tipologie muzicală. I. Transilvania Meridională, București, Editura Muzicală, 1990 (Colecția Națională de Folclor).

Schullerus, Adolf: *Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten, Nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes*, Zusammengestellt von A. Schullerus [*Catalogul basmelor românești, După sistemul tipologiei basmelor al lui Antti Aarne*, Întocmit de ...] Helsinki, F.F. Communication edited for the Folklore Fellows, 1928.

Secoșan, Elena, Paul Petrescu: *Portul popular de sărbătoare din România*, București, Editura Meridiane, 1984.

Stroescu, Sabina-Cornelia: *La typologie bibliographique des facéties roumaines*, I-II, Bucarest, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, 1969. (Colecția Națională de Folclor).

Stroescu, Sabina Cornelia: *Snoava populară românească*. Tipologie bibliografică și corpus de texte, Ediție critică de..., prefață de Mihai-

Alexandru Canciovici, București, Editura Minerva, vol. I, 1984, vol. II, 1986, vol. III, 1987, vol. IV, 1989.

Sulișteanu, Ghizela: *Cântecul de leagăn*, București, Editura Muzicală, 1986 (Colecția Națională de Folclor).

Șăineanu, Lazăr: *Basmele române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice. Studiu comparativ de...*, București, [Editura] Göbl, 1895.

Vicol, Adrian: *Recitativul epic al baladei românești*. Tipologie muzicală, București, Editura Arvin Press, 2004.

Studii de sinteză:

Bănățeanu, Tancred: *Prolegomene la o teorie a esteticii artei populare*, București, Editura Minerva, 1985.

Bernea, Ernest: *Cadre ale gândirii populare românești. Contribuții la reprezentarea spațiului, timpului și cauzalității*, București, Editura Cartea Românească, 1985.

Bîrlea, Ovidiu: *Folclorul românesc*, București, Editura Minerva, (vol. I, 1981, vol. II, 1983).

Brăiloiu, Constantin: *Opere, I*, București, Editura muzicală, 1967.

Brăiloiu, Constantin: *Opere, V*, Studiu introductiv, traducere și îngrijire de Emilia Comișel, București, Editura Muzicală, 1981.

Breazul, George: *Patrium Carmen. Contribuții la Studiul Muzicii Românești*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1941.

Bucșan, Andrei: *Specificul dansului popular românesc*, București, Editura Academiei, 1971.

Butură, Valer: *Etnografia poporului român*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.

Butură, Valer: *Străvechi mărturii de civilizație românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

Dima, Alexandru: *Conceptul de artă populară*, București, 1939.

Dima, Alexandru: *Arta populară și relațiile ei*, București, Editura Minerva, 1971.

Dunăre, Nicolae: *Ornamentică tradițională comparată*, București, Editura Meridiane, 1979.

Ghinoiu, Ion: *Vârstele timpului*, București, Editura Meridiane, 1988.

Giurchescu, Anca, Sunni Bloland: *Romanian Traditional Dance*, "Mill Valley, California", Wild Flower Press, 1995.

Hedeșan, Otilia: *Lecții despre calendar (curs)*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2005.

Iordache, Gheorghe: *Ocupații tradiționale pe teritoriul României*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, vol. I, 1985, vol. II, 1986, vol. III, 1989,

vol. IV. 1996.

Iorga, Nicolae: *L'art populaire en Roumanie*, Paris, 1923.

Ișfănoni, Doina: *Interferențe dintre magic și estetic*, București, Editura Enciclopedică, 2002.

Ivănescu, Gheorghe: *Etnolingvistica*, în „Introducere în etnologie”, București, Editura Academiei Române, 1980.

Mangiucă, Simeon: *Calendar Iulian Gregorian Popolar pe anul 1883*, Oravița.

Mesnil, Marianne, Assia Popova: *Etnologul între șarpe și balaur. Eseuri de mitologie balcanică*, București, Editura Paideia, 1997.

Niculiță-Voronca, Elena: *Datinile poporului român (adunate și așezate în ordine mitologică)*, Cernăuți, Tipografia Izidor Wiegler, 1903.

Olteanu, Antoaneta: *Calendarele poporului român*, București, Editura Paideia, 2001.

Opreșcu, George: *Arta țărănească la români*, București, 1922.

Pavelescu, Gheorghe: *Mana în folclorul românesc. Contribuții pentru cunoașterea magicului*, Sibiu, 1944.

Petrescu, Paul: *Motive decorative celebre*, București, Editura Meridiane, 1971.

Pop, Dumitru: *Obiceiuri agrare tradiționale românești*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1989.

Pop, Mihai: *Obiceiuri tradiționale românești*, București, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, 1976.

Prut, Constantin: *Calea răătăcită. O privire asupra artei populare românești*, București, Editura Meridiane, 1991.

Stoica, Georgeta, Olga Horșia: *Meșteșuguri artistice tradiționale*, București, Editura Enciclopedică, 2001.

Stoica, Georgeta, Paul Petrescu: *Arta populară românească*, București, Editura Meridiane, 1981.

Șeuleanu, Ion: *Poezia populară de nuntă*, București, Editura Minerva, 1985.

Vlăduțiu, Ion: *Etnografia românească*, București, Editura Științifică, 1973.

Vulcănescu, Romulus: *Măștile populare*, București, Editura Științifică, 1970.

Studii monografice:

Butură, Valer: *Străvechi mărturii de civilizație românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

Cantemir, Dimitrie: *Descrierea Moldovei*, Traducere de pe originalul latinesc de G. Pascu, profesor la Universitatea din Iași. Ediția II-a revizuită și completată cu indice, București, Editura Tipografiile Române Unite S.A.,

1938.

Caraman, Petru: *Colindatul la români, slavi și alte popoare*, București, Editura Minerva, 1983.

Caraman, Petru: *Descolindatul în Orientul și Sud-estul Europei*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1997.

Ciubotaru, Ion H.: *Marea trecere, Repere etnologice în ceremonialul funerar din Moldova*, București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, 1999.

Ciubotaru, Ion H.: *Catolicii din Moldova. Universul culturii populare*, Iași, Editura Presa Bună, vol. I, 1998, vol. II, 2002.

Diaconu, Ion: *Ținutul Vrancei. Etnografie – Folklor – Dialectologie*, I, București, f. a.

Herseni, Traian: *Forme străvechi de cultură poporană românească. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Țara Oltului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977.

Ionică, Ion: *Dealul Mohului. Ceremonia agrară a cununii în Țara Oltului*, București, Tipografia Bucovina I. E. Torouțiu, 1943.

Marian, Simion Florea: *Nunta la români*, București, Tipografia Carol Göbl, 1890.

Marian, Simion Florea: *Nașterea la români*, București, Tipografia Carol Göbl, 1892.

Marian, Simion Florea: *Înmormântarea la români*, București, Tipografia Carol Göbl, 1892.

Marian, Simion Florea: *Sărbătorile la români*, I-III, București, Socec-Sfetea, 1898-1901.

Moise, Ilie: *Confrerii carpatice de tineret. Ceata de feciori*, Sibiu, Editura Imago, 1999

Pamfile, Tudor: *Sărbătorile la români, (Sărbătorile de vară la români, Sărbătorile de toamnă și Postul Crăciunului, Crăciunul)*, București, Socec-Sfetea, 1910-1914.

Pamfile, Tudor: *Mitologie românească*, București, Editura All, 1997.

Pavelescu, Gheorghe: *Cercetări asupra magiei la românii din Munții Apuseni*, București, Institutul de Cercetări Sociale ale României, 1945.

Corpusuri de texte:

Academia Română, Institutul de Folclor (coord. Ion Ghinoiu), *Sărbători și obiceiuri*, Răspunsuri la chestionarele *Atlasului Etnografic Român*, Corpus de documente etnografice, București, Editura Enciclopedică, (vol. I: Oltenia, 2001; vol. II: Banat și Crișana, 2002; vol. III: Transilvania, 2003; vol. IV: Moldova, 2004).

Gorovei, Artur, *Credințe și superstiții ale poporului român*, București, Socec-Sfetea, 1915.

Gorovei, Artur: *Descântecele românilor*, București, Editura Academiei Române, 1931.

Atlase:

Academia Română, Institutul de Folclor (coord. Ion Ghinoiu): *Atlasul Etnografic Român*, (vol. I: Habitatul, 2003; vol. II: Ocupațiile: Cultivarea pământului, Creșterea animalelor, Sericicultura, Apicultura, Vânătoarea, Pescuitul și Transportul, 2004), București, Editura Academiei.

Bibliografie – Terminologie în dialectul aromân:

Burileanu, Constantin N.: *De la Românii din Albania*, București, Lito-Tipografia Motzătzeanu, 1906.

Capidan, Theodor: *Meglenoromânii. Istoria și graiul lor*, vol. I, 1925-1935; *Literatura populară la meglenoromâni*, vol. II, 1928; *Dicționarul meglenoromân*, vol. III, București, (Academia Română. Studii și cercetări VIII), 1935.

Capidan, Theodor: *Românii nomazi, studiul din viața românilor din sudul Peninsulei Balcanice*, Cluj, f. edit., 1926.

Capidan, Theodor: *Fărșeroții. Studiu lingvistic asupra românilor din Albania*, București, Cartea Românească, 1931.

Capidan, Theodor: *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu Lingvistic*, București, Biblioteca enciclopedică, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1932.

Capidan, Theodor: *Macedoromânii. Etnografie, istorie, limbă*, București, Biblioteca enciclopedică, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1942.

Caraiani, Gh. Nicolae, Nicolae Saramandu: *Folclor aromân grămostean*, București, Editura Minerva, 1982.

Caranica, Ioan: *130 de melodii populare aromânești, culese și notate de Ioan Caranica*, Cluj, Tipografia Ziarului Universul, 1937.

Constantinescu-Mircești, C.D.: *Un sat dobrogean Ezibei*, București, Editura Bucovina, I. E. Torouțiu, 1939.

Cosmulei, Dumitru: *Datini, credințe și superstiții aromânești*, București, Noua Tipografie Profesională Dimitrie C. Ionescu, 1909.

Gălușcă-Crâșmariu, Tatiana, Emilia Milicescu, Nicolae Saramandu, Tudor Nae: *Miorița la dacoromâni și aromâni*, București, Editura Minerva, 1992.

Iroaie, Petre: *Alte cântece populare istroromâne*, Iași, (extras din Arhiva, anul XLVII), 1940.

Marcu, George: *Folclor muzical aromânesc*, București, Editura Muzicală, 1977.

Nenițescu, Ioan: *De la Românii din Turcia Europeană, studiu etnic și statistic asupra armânilor*, București, f. edit., 1895.

Nicolau, Irina: *Aromânii. Credințe și obiceiuri*, București, Societatea Culturală Aromânească, 2001.

Papahagi, Pericle, P.N. Vurdună: *Jocuri copilărești culese de la Românii din Macedonia*, (extrasu din Analele Academiei Române, seria II, tom XV, Memoriile Secțiunii Literare), București, Lito-Tipografia Carol Gobl, 1893.

Papahagi, Pericle: *Din literatura poporană a aromânilor*, f. I., f. edit., 1900.

Papahagi, Pericle: *Basme aromâne și glosar*, București, Inst. de Arte Grafice Carl Gobl, 1905.

Papahagi, Tache: *Antologie aromânească*, București, f. edit, 1922.

Papahagi, Tache: *Mic dicționar folkloric. Spicuri folklorice și etnografice comparate*, București, 1979.

Papahagi, Tache: *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974.